

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

«ΦΙΛΙΚΟΣ» ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ!

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2003

ΠΑΤΡΑ

ΠΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.

«ΦΙΛΙΚΟΣ» ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ¹!

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ, Κ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΣΟΦΙΑ ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2003,

ΠΑΤΡΑ

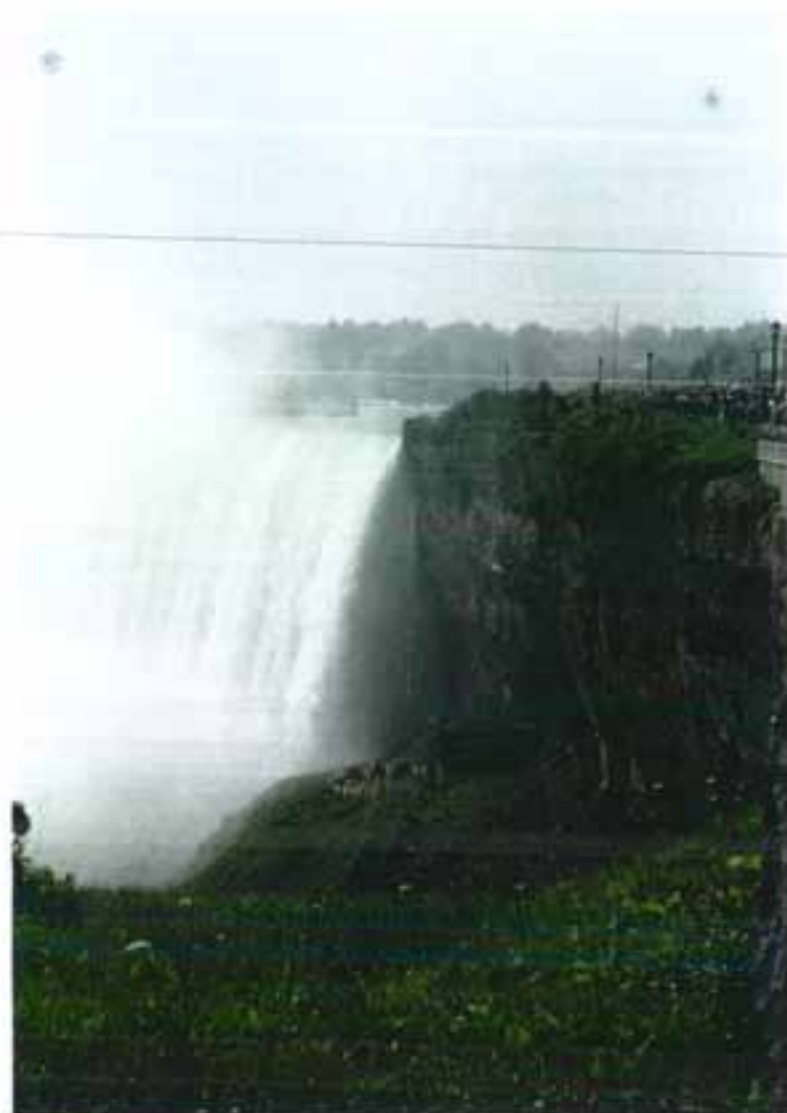
¹ Λέγοντας «περιβάλλον» εννοούμε το ευρύτερο σύνολο των συνθηκών (φυσικών, πολιτιστικών, οικονομικών, κοινωνικών) μέσα στο οποίο ζει και αναπτύσσεται μια κοινωνία

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΕΙΝΑΙ ΕΥΚΟΛΗ.

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΙΝΑΙ ΕΠΙΜΟΝΗ ΚΑΙ ΔΑΠΑΝΗΡΗ.

ΟΜΩΣ ΔΕΙΖΕΙ ΤΟΝ ΚΟΡΟ.

Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΥΡΙΟ ΙΣΟΥ ΝΑ ΕΙΝΑΙ ΔΕΥΧΛΗ...

ΜΑΖΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΚΤΙΡΡΑΚΤΕΣ ΤΟΥ ΝΙΛΑΙΑ.
ΚΙΝΗΣΗΣ, ΚΙΟΚΛΙΡΙ 2001

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ</u>	<u>6</u>
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο</u>	<u>7</u>
Επιπτώσεις Μαζικού Τουρισμού Στο Φυσικό Περιβάλλον.	
Το παράδειγμα της Μεσογείου.	
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο</u>	<u>12</u>
Σύντομη ανάλυση του φαινομένου του ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ όπως αυτό εκδηλώνεται στο διεθνή και Ελληνικό χώρο. Εννοιολογικοί καθορισμοί, δυναμική του φαινομένου, τάσεις εξέλιξης, παραδείγματα.	
1. <u>Οικοτουρισμός, κάτι παραπάνω από τουρισμός στη φύση</u>	<u>12</u>
i. <u>Είναι της μόδας αλλά τι ακριβώς είναι;</u>	<u>12</u>
ii. <u>Πίσω από την εικόνα που προβάλλουν οι πολύχρωμοι τουριστικοί κατάλογοι</u>	<u>12</u>
2. <u>Προστατευόμενες Περιοχές (Π.Π.)</u>	<u>15</u>
i. <u>Πυρήνες Ζωής για την ύπαιθρο</u>	<u>15</u>
ii. <u>Αρκεί η θεσμοθέτηση;</u>	<u>15</u>
iii. <u>Προστατευόμενες Περιοχές & τοπική κοινωνία</u>	<u>16</u>
iv. <u>Η κατάσταση των Προστατευόμενων Περιοχών στην Ελλάδα</u>	<u>17</u>
3. <u>Προβληματισμοί & παρατηρήσεις γύρω από την έννοια του οικοτουρισμού</u>	<u>18</u>
4. <u>Ορισμός του οικοτουρισμού που προτείνεται από τη μελέτη του WWF Ελλάς</u>	<u>21</u>
5. <u>Παραδείγματα καλώς εννοούμενου & κακώς εννοούμενου οικοτουρισμού.</u>	
<u>Οι περιπτώσεις του Θαλάσσιου Πάρκου Β. Σποράδων & των δασικών χωριών</u>	<u>22</u>
6. <u>Ορολογία σχετική προς την έννοια του οικοτουρισμού</u>	<u>27</u>
7. <u>Διεθνείς τάσεις & οικονομικές επιπτώσεις του οικοτουρισμού</u>	<u>28</u>
8. <u>Συμπεράσματα</u>	<u>31</u>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο**33**

Αναλυτική εκτίμηση πλεονεκτημάτων και αδυναμιών, ευκαιριών και απειλών από και για την ανάπτυξη του ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

1. Αναμενόμενα οφέλη & ευκαιρίες από τον οικοτουρισμό	33
i. Οικονομική συμβολή στην προστασία της φύσης & της πολιτιστικής κληρονομιάς	33
ii. Συμβολή στην τοπική οικονομία & την περιφερειακή ανάπτυξη	34
iii. Δημιουργία πολλαπλών δυνατοτήτων για περιβαλλοντική εκπαίδευση μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η ευαισθητοποίηση του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος	35
iv. Συμβολή στη συγκράτηση του πληθυσμού & τη δημιουργία μιας υγιούς κοινωνικής δομής & ζωής	36
v. Η προστασία του περιβάλλοντος ως «αξιοποιήσιμου κεφαλαίου για κερδοσκοπική δραστηριότητα». Δημιουργία επιπλέον κινήτρων για την προστασία του περιβάλλοντος	36
vi. Υπαρξη πολλών διάσπαρτων στον ελληνικό χώρο & αναξιοποίητων περιοχών με πλούσιους φυσικούς & πολιτιστικούς πόρους	37
vii. Στήριξη από το θεσμικό πλαίσιο προστατευόμενων περιοχών	37
viii. Οικονομικά κίνητρα που προσφέρονται από τον κρατικό τομέα για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού	38
ix. Αυξανόμενη ευαισθητοποίηση του κοινού για το περιβάλλον	38
x. Συσσώρευση εμπειρίας γύρω από τον οικοτουρισμό	38
2. Περιοριστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού	39
i. Αδυναμία & διάσπαση θεσμικού & οργανωτικού πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος	39
ii. Έλλειψη υποδομής (προεργασίας) για την οικοτουριστική ανάπτυξη	39
iii. Μακροπρόθεσμη & αργή απόδοση κέρδους από τον οικοτουρισμό	40
iv. Έλλειψη κινήτρων παραμονής τοπικού πληθυσμού στην υπαίθρο	40
v. Απουσία μηχανισμού ελέγχου χρήσης των πόρων που προορίζονται για τον οικοτουρισμό αλλά & γενικότερα για την ανάπτυξη της υπαίθρου	40
vi. Έλλειψη γνώσης & κατάρτισης γύρω από τον οικοτουρισμό	41
vii. Αδύναμοι μηχανισμοί εφαρμογής της κρατικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο	42
3. Συμπεράσματα	42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο**43**

Ενδεικτική διερεύνηση των τουριστικά αξιοποιήσιμων οικολογικών πόρων της Ελλάδας. Διερεύνηση και καθορισμός κριτηρίων για τον εντοπισμό περιοχών

κατάλληλων για την ανάπτυξη οικοτουριστικών προγραμμάτων, ανάλογα με τον τύπο/είδος της κάθε περιοχής οικολογικού ενδιαφέροντος.

1. <u>Προτεινόμενα κριτήρια για επιλογή περιοχών οικοτουριστικής ανάπτυξης</u>	<u>43</u>
2. <u>Μεθοδολογία σχεδιασμού προγραμμάτων οικοτουριστικής ανάπτυξης</u>	<u>47</u>
i. <u>Σχεδιασμός οικοτουριστικού προγράμματος</u>	<u>47</u>
ii. <u>Η έννοια της Φέρουσας Ικανότητας</u>	<u>49</u>
iii. <u>Προβλήματα εφαρμογής της Φέρουσας Ικανότητας</u>	<u>51</u>
iv. <u>Η μέθοδος μέτρησης της Φέρουσας Τουριστικής Ικανότητας του Bouillon</u>	<u>53</u>
v. <u>Η μέθοδος προσδιορισμού της Φέρουσας Τουριστικής Ικανότητας: Limits of Acceptable Change (LAC)</u>	<u>54</u>
3. <u>Βιώσιμος τουρισμός</u>	<u>56</u>
4. <u>Σύγκριση των εννοιών Φέρουσας Ικανότητας & Βιώσιμου Τουρισμού</u>	<u>58</u>
5. <u>Συμπεράσματα</u>	<u>58</u>

❖ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο 61

Σύντομη ανάλυση της πραγματικής ζήτησης για οικοτουριστικές δραστηριότητες και εκτίμηση της δυνητικής ζήτησης (επιμέρους ομάδες κοινού-στόχου). Ποιοτική και ποσοτική προσέγγιση.

1. <u>Σημασία & πολυπλοκότητα του προσδιορισμού της οικοτουριστικής Ζήτησης</u>	<u>61</u>
2. <u>Η Ζήτηση για οικοτουρισμό στην Ελλάδα</u>	<u>62</u>
3. <u>Ζήτηση για διακοπές εθελοντικής εργασίας στη φύση</u>	<u>66</u>
4. <u>Η κίνηση σε Κέντρα Πληροφόρησης/Ενημέρωσης Επισκεπτών για τη φύση</u>	<u>68</u>
5. <u>Συμπεράσματα</u>	<u>69</u>

❖ ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο 70

Το πλαίσιο των Θεσμών και των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ για την ανάπτυξη οικοτουριστικών δραστηριοτήτων. Συνοπτική ανασκόπηση του Ελληνικού πλαισίου.

1. <u>Χρηματοδοτικές ευκαιρίες από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την προώθηση του οικοτουρισμού</u>	<u>70</u>
i. <u>Αξιοποίηση Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για τη χρηματοδότηση οικοτουρισμού</u>	<u>71</u>

ii. Χρηματοδότηση οικοτουριστικών δράσεων μέσω του κοινοτικού προγράμματος LIFE, & των κοινοτικών πρωτοβουλιών.....	72
2. Προώθηση του οικοτουρισμού μέσω του επιχειρησιακού υποπρογράμματος <u>Τουρισμός</u>	79
3. <u>Χρηματοδότηση & Θεσμικό πλαίσιο Αγροτουρισμού στην Ελλάδα</u>	82
i. <u>Θεσμικό πλαίσιο</u>	83
ii. <u>Παραδείγματα εθνικών πρακτικών για τον οικοτουρισμό άλλων χωρών</u>	86
iii. <u>Καταστατικοί χάρτες & κώδικες ηθικής</u>	88
4. <u>Συμπεράσματα</u>	90

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο **91**

Παράδειγμα από την Ελλάδα: Οικοτουρισμός στο δάσος της Δαδιάς. Λεπτομερής περιγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση. Φορείς διαχείρισης, διαχείριση επισκεπτών, χρηματοδοτικοί πόροι, μηχανισμοί επικοινωνίας και προβολής, λειτουργικά προβλήματα, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, στην ευρύτερη περιοχή και την απασχόληση, καταγραφή αδυναμιών του παραδείγματος.

1. <u>Εισαγωγή</u>	91
2. <u>Τα χαρακτηριστικά της περιοχής</u>	91
i. <u>Φυσικά χαρακτηριστικά & η οικολογική αξία της περιοχής</u>	92
ii. <u>Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά</u>	93
3. <u>Το ξεκίνημα της οικοτουριστικής ανάπτυξης στη Δαδιά</u>	94
i. <u>Οικοτουρισμός ως οικονομικό αντιστάθμισμα στην απαγόρευση υλοτομίας</u>	94
ii. <u>Η τροφική ενίσχυση των αρπακτικών ως τουριστικός πόλος έλξης</u>	94
4. Οικοτουριστική υποδομή. <u>Δυνατότητες δραστηριοποίησης & διαμονής του επισκέπτη στη Δαδιά</u>	97
5. <u>Η ζήτηση για οικοτουρισμό στη Δαδιά</u>	101
i. <u>Τάσεις της ζήτησης</u>	101
ii. <u>Πόσο «οικοτουρίστες» είναι οι επισκέπτες της Δαδιάς;</u>	103
6. <u>Διαφήμιση της Δαδιάς ως οικοτουριστικού προορισμού</u>	104
7. <u>Προστασία περιβάλλοντος & οικοτουριστική ανάπτυξη</u>	104
i. <u>Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ) & οικοτουρισμός</u>	105

ii. Σύστημα Ζώνωσης.....	105
iii. Παρακολούθηση της Προστατευόμενης Περιοχής & οικότουρισμός.....	106
iv. Διαχείριση των επισκεπτών.....	106
v. Ευαισθητοποίηση & ενημέρωση.....	107
vi. Σειρά μελετών & δράσεων.....	108
vii. Επανεπένδυση εσόδων από τον οικότουρισμό στη φύση.....	108
8. Εμπλεκόμενοι φορείς στη διαχείριση του οικότουρισμού.....	109
9. Επίδραση του οικότουρισμού στην τοπική κοινωνία της Δαδιάς.....	110
i. Οικονομική επίδραση.....	110
ii. Κοινωνική επίδραση.....	112
10. Συμπεράσματα.....	114

* ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ 117

* ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 120

- ☉ Προστατευόμενες Περιοχές της Ελλάδας
- ☉ Natura 2000
- ☉ Pan Parks
- ☉ Τουρισμός και Περιβάλλον: Η επίσημη θέση του Ε.Ο.Τ.
- ☉ Φωτογραφικό υλικό από το παράδειγμα οικότουριστικής ανάπτυξης στο δάσος της Δαδιάς
- ☉ Άρθρα από τον περιοδικό και ημερήσιο τύπο σχετικά με τον Οικότουρισμό
- ☉ Η παρέμβαση της Δρ. Ελένης Καλογεροπούλου-Gilleron στο συνέδριο του WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα «Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας & Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές»
- ☉ Συμπεράσματα του συνεδρίου, του WWF ΕΛΛΑΣ με θέμα «Μέθοδοι Μέτρησης Φέρουσας Ικανότητας & Διαχείριση Επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές», από την κ. Δέσποινα Βώκου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2002 κηρυχθηκε απο τον Οργανισμο Ηνωμενων Εθων Ως Διεθνες Ετος Οικοτουρισμου. Ο οικοτουρισμος αναγνωριζεται Ως ανερχομενη ταση στον τομεα του τουρισμου και της διαθεσης του ελευθερου χρονου. Η ζητηση για διακοπες και εξερευνηση στη φυση, ιδιως σε περιοχες που δεν εχουν υποστει υποβαθμιση απο τον μαζικο τουρισμο η την αναπτυξη, γενικότερα, αυξανει και στη χωρα μας. Περιοχες αγνωστες, Ως προσφατα, της ορεινης ενδοχωρας αναπτυχθηκαν σε οικοτουριστικους προορισμους. Τα τουριστικα γραφεια που προτεινουν εναλλακτικο τουρισμο στη φυση, σπορ και περιπετεια επισης αυξανουν. Αυτη η ταση σε συνδυασμο με τις ελλειψεις που ακομη υπαρχουν στη διαχειριση των προστατευμενων περιοχων, αφενος, και αφετερου με την ελλειψη τεχνογνωσιας σε θεματα μετρησης της φερουσας ικανοτητας και διαχειρισης επισκεπτων, εγκυμονει και κινδυνους για το περιβαλλον των περιοχων αυτων. Πιο συγκεκριμενα, υπαρχει ο κινδυνος να υποστει το περιβαλλον την ιδια η αναλογη υποβαθμιση με αυτη που παρατηρειται σε καποιους προορισμους μαζικου τουρισμου. Οικοτουρισμος λοιπον, αλλα με προϋποθεσεις...

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ¹ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

*Αίγυπτος, ναός της Θεάς Σεχμέτ, 1261 π. Χ.**

Ο γραφέας Φθα-Εμπουέ μαζί με τον πατέρα του καταφθάνουν εδώ για να θαυμάσουν...τη σκιά των πυραμίδων. Ως θεοσεβούμενοι Αιγύπτιοι, πρώτο τους μέλημα είναι φυσικά, να κάνουν μια θυσία στη θεά Σεχμέτ. Καθώς ετοιμάζουν την τελετή, το βλέμμα τους σιγά σιγά γλυκαίνει. Νιώθουν να τους συνεπαίρνει η δύναμη του τόπου. Η άμμος, το βουητό του ανέμου, οι πυραμίδες, που εκμηδενίζουν το ανθρώπινο ανάστημα, κι ο ανοιχτός ορίζοντας τους τυλίγουν με μια μυσταγωγία πρωτόγνωρη. Το δίχως άλλο η θεά Σεχμέτ πραγματοποιεί μια μυστική εμφάνιση...

*Βενετία, ναός Αγίου Μάρκου, 2001 μ. Χ.**

Ένα γκρουπ από ευρωπαίους τουρίστες καταφθάνει στον ιερό ναό. Είναι Πάσχα, και η κοσμοξάκουστη πλατεία της πλωτής πόλης κατακλύζεται από ανθρώπους που μιλούν λογής λογής γλώσσες. Μια ουρά ενός περίπου χιλιομέτρου σχηματίζεται μπροστά από την είσοδο του ναού. Οι τλαιπωρημένοι και ασυνήθιστοι στο περπάτημα τουρίστες στριμώχνονται με υπομονή στο τέλος της ουράς. Περί τη μία ώρα θα τους πάρει για να φθάσουν τελικά στο στόχο τους... Η απώλεια της μαγείας και της αληθινής γνωριμίας με το μνημείο δεν είναι το μοναδικό αρνητικό αποτέλεσμα μιας τέτοιας επίσκεψης...

Από την εποχή του Φθα-Εμπουέ ως την εποχή του ταξιδιού-πακέτου μεσολάβησαν χιλιετηρίδες. Το ταξίδι «θεωρίας είνεκεν» (με μόνο σκοπό να γνωρίσει κανείς νέες καταστάσεις) χρονολογείται από την αρχαιότητα. Το φαινόμενο «τουρισμός», όμως, με την έννοια, το μέγεθος και την οικονομική και πολιτισμική αξία που του αποδίδουμε σήμερα, είναι παιδί της βιομηχανικής επανάστασης και των συνεπειών της στην αντίληψη του ελεύθερου χρόνου. Μόνο που ήρθε η ώρα,

¹ Χρησιμοποιώντας τον όρο «μαζικός τουρισμός» αναφερόμαστε στο φαινόμενο του συμβατικού τουρισμού όπως τον έχουμε γνωρίσει στον ελληνικό & διεθνή χώρο, που συνδέθηκε με την άναρχη ανάπτυξη με τις γνωστές επιπτώσεις στο φυσικό & κοινωνικό περιβάλλον

* «Το Πάντα», τριμηνιαία έκδοση του WWF Ελλάς, τεύχος 34, σελ.18

καθώς φαίνεται, να αναλογιστούμε τις συνέπειες του τουρισμού, όπως αυτός αναπτύχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες.

Το ζήτημα είναι ξεκάθαρο μπροστά μας!

Από τη μία μεριά έχουμε τη Μεσογειακή Θάλασσα που έχει αναγνωριστεί παγκοσμίως ως μία από τις σημαντικότερες περιοχές του πλανήτη εξαιτίας της ιδιαίτερης βιοποικιλότητάς της. Δεν παρουσιάζει μόνο άπιστευτο φυσικό κάλλος, αλλά έχει επίσης πλούσια και μοναδική πολιτιστική κληρονομιά:

Από την άλλη μεριά, έχουμε τον τουρισμό που κατά γενική ομολογία είναι η μεγαλύτερη «βιομηχανία» στον κόσμο. Και επειδή ο τουρισμός συγκεντρώνεται σε εύθραυστες περιοχές, πλούσιες σε βιοποικιλότητα, έχει σημαντικό αντίκτυπο στο περιβάλλον. Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές και στην περιοχή της Μεσογείου. Στην πραγματικότητα ο μαζικός τουρισμός είναι ένας από τους παράγοντες που ευθύνονται για την οικολογική της καταστροφή, και συγκεκριμένα στις ακτές. Οι παραθαλάσσιες αυτές ζώνες έχουν ιδιαίτερα υψηλή φυσική αξία και είναι απαραίτητες για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Εκεί όμως συγκεντρώνεται και η περισσότερη τουριστική ανάπτυξη.

Η περιοχή της Μεσογείου έρχεται πρώτη στον κόσμο σαν τουριστικός προορισμός, αφού συγκεντρώνει το 30% των αφίξεων του παγκόσμιου τουρισμού! Συγκεκριμένα φιλοξενεί 220 εκατομμύρια τουρίστες κάθε χρόνο περίπου, νούμερο που αναμένεται να ανέλθει στα 350 εκατομμύρια στα επόμενα 20 χρόνια. Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία και Ελλάδα δέχονται περίπου το 80% του μεσογειακού τουρισμού. Από οικονομική πλευρά, η Μεσόγειος συγκεντρώνει το 1/3 των εσόδων του παγκόσμιου τουρισμού. Τα έσοδά της το 1999 ανήλθαν στα 131,8 δισεκατομμύρια US\$. Στην Ελλάδα εκτιμάται ότι ο αριθμός των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών το 2000 ξεπέρασε τα 12 εκατομμύρια. Ο τουρισμός, στη χώρα μας, αντιπροσωπεύει το 7,5% περίπου του συνολικού ΑΕΠ και το 7,2% της συνολικής απασχόλησης.

Η τουριστική βιομηχανία της Μεσογείου, από τη στιγμή που άρχισε να αναπτύσσεται, στηρίχθηκε στο μοντέλο των παραθαλάσσιων καλοκαιρινών διακοπών. Ωστόσο, μετά την παρέλευση των πρώτων «χρυσών» (και χρυσοφόρων) δεκαετιών της ραγδαίας τουριστικής ανάπτυξης, διαπιστώσαμε ότι ο τουρισμός έχει παγίδες και κινδύνους για την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Είδαμε τις επιπτώσεις από την πλήρη εξάρτηση της τοπικής οικονομίας των νησιωτικών και παράκτιων περιοχών από τον τουρισμό. Τις περιόδους έντονης τουριστικής κάμψης η τοπική οικονομία πλήττεται καιρεια. Τόποι-φαντάσματα, που ερημώνουν το

χειμώνα και τριπλασιάζουν τον πληθυσμό τους το καλοκαίρι, ξενοδοχεία, σπίτια και ταβέρνες χτισμένα άναρχα, ακτές, δάση και θάλασσες που παραδίδονται στην οικοπεδοποίηση και τη ρύπανση....Αυτό σημαίνει υποβάθμιση κοινωνικού, φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. Και είναι εμφανές πως η Μεσόγειος απειλείται από την ακατάλληλη ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού.

Είναι ορατά και άμεσα τα δραματικά αποτελέσματα της τεράστιας τουριστικής δραστηριότητας κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών. Θαλάσσια ρύπανση, υπερκατανάλωση νερού και ενέργειας, υποβάθμιση βιοτόπων και καταστροφή των πολιτιστικών και αισθητικών χαρακτηριστικών των περιοχών. Οι τουριστικές υποδομές (ξενοδοχεία, αεροδρόμια, οδικά δίκτυα κτλ) οδηγούν στην απώλεια της βιοποικιλότητας, την αλλοίωση του φυσικού τοπίου και την καταστροφή παρθένων περιοχών. Για παράδειγμα, τα 3/4 των αμμόλοφων της Μεσογειακής ακτογραμμής, από την Ισπανία ως τη Σικελία, έχει χαθεί εξαιτίας της αστικοποίησης που συνδέεται άμεσα με την τουριστική ανάπτυξη. Με την αλλοίωση αυτή του φυσικού περιβάλλοντος, ο τουρισμός επιδρά αρνητικά σε σπάνια απειλούμενα (με εξαφάνιση) είδη. Πάνω από 500 είδη φυτών απειλούνται με εξαφάνιση στη Μεσόγειο εξαιτίας της πίεσης που ασκείται από την τουριστική ανάπτυξη, ιδιαίτερα σε δημοφιλή προορισμούς.

Η έντονη τουριστική ανάπτυξη των ακτών έχει ήδη προκαλέσει τεράστια ζημιά σε θαλάσσια (παράκτια) οικοσυστήματα. Στη Ζάκυνθο για παράδειγμα, οι διαρκώς αυξανόμενες -λόγω της ανεξέλεγκτης τουριστικής δραστηριότητας- οχλήσεις έχουν περιορίσει τις περιοχές ωτοκίας της παγκοσμίως απειλούμενης θαλάσσιας χελώνας, *Caretta-Caretta*. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, βέβαια, η ίδρυση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου δημιουργεί θετικές προοπτικές για την προστασία και την ανάπτυξη της περιοχής. Υπάρχουν όμως δύο μόνο θαλάσσια πάρκα στην Ελλάδα (το άλλο είναι το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλλονήσου & Βόρειων Σποράδων) και 16000 χλμ. ακτογραμμής!

Καταστροφικός επίσης αποδείχτηκε ο τουρισμός και για την απειλούμενη Μεσογειακή φώκια και αυτό γιατί, εξαιτίας του, το φυσικό της περιβάλλον έχει υποβαθμιστεί κατά πολύ. Οι φώκιες χρειάζονται ήρεμες σπηλιές και παραλίες για να αναπαραχθούν επιτυχώς, περιοχές που εκμεταλλεύεται η τουριστική βιομηχανία. Μείωση ή ακόμα και εξαφάνιση του πληθυσμού της έχει ήδη παρατηρηθεί σε πολλές περιοχές όπως στη Γαλλία και την Κορσική, την Ισπανία και τις Βαλεαρίδες Νήσους, την Κροατία, την Τυνησία, την Ιταλία και τη Σαρδηνία. Χωρίς αξιόλογες αλλαγές, η τρέχουσα τουριστική πίεση θα οδηγήσει το είδος στην εξαφάνιση!

Εκτός των άλλων, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού αυξάνεται κατακόρυφα η κατανάλωση νερού στις τουριστικές περιοχές. Για παράδειγμα, ένας μέσος κάτοικος Ισπανικής πόλης χρησιμοποιεί περίπου 250 λίτρα νερό τη μέρα ενώ ο μέσος τουρίστας καταναλώνει 440 λίτρα. Νούμερο που αυξάνεται στα 880 λίτρα εάν οι τουρίστες χρησιμοποιούν εγκαταστάσεις που περιλαμβάνουν πισίνες και γήπεδα golf.

Η Μεσόγειος Θάλασσα δέχεται 10 δισεκατομμύρια τόνους βιομηχανικών και αστικών αποβλήτων το χρόνο, τις περισσότερες φορές χωρίς αυτά να έχουν υποστεί βιολογικό καθαρισμό. Η παραγωγή αποβλήτων στις τουριστικές περιοχές συχνά υπερβαίνει τη φέρουσα ικανότητα, εξαιτίας της αυξανόμενης εποχιακής ζήτησης. Η μόλυνση επίσης επηρεάζει την ποιότητα των υδάτων στις παραλίες καθώς και του πόσιμου νερού. Και οι επιπλοκές στην ανθρώπινη υγεία μπορεί να είναι πολύ σοβαρές.

Και ενώ ο τουρισμός παρέχει σημαντικά οικονομικά οφέλη σε μια περιοχή μπορεί να προκαλέσει ταραχές στον τοπικό τρόπο ζωής όπως επίσης και στις κοινωνικές δομές. Χρησιμοποιεί το φυσικό περιβάλλον για οικονομικά οφέλη που κυρίως τα καρπώνονται άτομα εκτός τοπικής κοινωνίας, δημιουργώντας δυσμενή αποτελέσματα στους πόρους ζωής των ντόπιων, οι οποίοι είναι αυτοί που ουσιαστικά υπομένουν το «κόστος» του τουρισμού, τόσο στο κοινωνικό όσο και στο φυσικό περιβάλλον.

Μελέτες δείχνουν πως συγκεκριμένες περιοχές, όπως Νότια Γαλλία και Νοτιοανατολική Ισπανία, θα συνεχίσουν την υψηλή τουριστική τους δραστηριότητα. Άλλες περιοχές, όπως Βαλεαρίδες Νήσοι και Βόρειες ακτές της Αδριατικής στην Ιταλία, θα την σταθεροποιήσουν ή ακόμα και θα τη μειώσουν. Οι περισσότερες όμως περιοχές και κυρίως χώρες της Νότιας και Ανατολικής Μεσογείου θα υποστούν δραματική αύξηση στα επίπεδα της τουριστικής τους δραστηριότητας, τα επόμενα 10 χρόνια. Και η οποία θα πραγματοποιηθεί σε περιοχές με υψηλή βιολογική αξία.

Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO) η ανάπτυξη στις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου και της Βορείου Αφρικής είναι υψηλότερη -συχνά και διπλάσια- από ότι στους παραδοσιακούς Δυτικομεσογειακούς προορισμούς. Χώρες όπως η Ελλάδα, η Κροατία, το Μarόκο, η Τυνησία και η Τουρκία τείνουν να αυξήσουν κατά πολύ την τουριστική τους δραστηριότητα κατά το μήκος των ακτών τους. Οι 10 Βαλκανικές χώρες προβλέπεται να φιλοξενούν 79 εκατομμύρια τουρίστες μέχρι το 2020, με προπορευόμενους προορισμούς την Ελλάδα, την Τουρκία και την Κροατία. Η αύξηση αυτή της τουριστικής ανάπτυξης υποδηλώνει

αυτόματα την υποβάθμιση ή ακόμα χειρότερα την καταστροφή πολλών σημαντικών περιοχών τόσο από φυσικής ομορφιάς όσο και από πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι αρνητικές επιδράσεις από τον τουρισμό στο περιβάλλον που προέρχονται από το βιασμό των φυσικών στοιχείων μιας περιοχής μπορούν να ανατραπούν από την ανάπτυξη των ήπιων εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο οικοτουρισμός.

Κατά πόσο όμως μπορεί τελικά ο τουρισμός να φέρει το χαρακτηρισμό του «ήπιου»: Υπάρχει τουρισμός χωρίς επιπτώσεις στο περιβάλλον; Αν αναλογιστεί κανείς τις ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα που εκλύονται από τις καθημερινές πτήσεις που εξυπηρετούν το τουριστικό κοινό, είναι ίσως δύσκολο να απαντήσει καταφατικά. Είναι καλύτερο να συζητάμε για «πιο υπεύθυνο», παρά για «ήπιο» τουρισμό. Επίσης για να έχει νόημα μια συζήτηση για τον υπεύθυνο τουρισμό, θα πρέπει αυτός να εγγράφεται σε μια ευρύτερη πολιτική ήπιας ανάπτυξης ενός τόπου. Αλλιώς, ελλοχεύει ο κίνδυνος προώθησης μιας «τουριστικής μονοκαλλιέργειας».

Ένας τουρισμός που εξασφαλίζει τη διατήρηση της βιολογικής και πολιτιστικής ποικιλότητας, που κάνει ορθή χρήση των φυσικών πόρων και διατηρεί στο ελάχιστο την κατανάλωση ενέργειας και την παραγωγή απορριμμάτων, θα πρέπει να είναι το όραμα της Παγκόσμιας Τουριστικής Βιομηχανίας. Ας μην ξεχνάμε ότι ο 21^{ος} αι. χαρακτηρίστηκε ως ο αιώνας της διατήρησης των φυσικών πόρων και της αειφόρου ανάπτυξης. Ειδικότερα ο τουρισμός θα πρέπει:

- ⊙ Να αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος ήπιας ανάπτυξης
- ⊙ Να είναι συμβατός με την προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων
- ⊙ Να εξασφαλίζει τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας, ιδίως στα οικονομικά οφέλη που προσπορίζει.

Πάντως ο Φθα - Εμπούε² και ο πατέρας του μας χαιρετίζουν από τα βόθρ των αιώνων αγνοώντας πλήρως το πρόβλημα εκπομπής ρυπογόνων αερίων από το μέσο μετακίνησής τους: την καμήλα. Εμείς δεν χρειάζεται να τους ζηλεύουμε, αλλά να δράσουμε!

² «Το Πάντα», τριμηνιαία έκδοση του WWF Ελλάς, τεύχος 34, σελ. 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΟΠΩΣ ΑΥΤΟ

ΕΚΔΗΛΩΝΕΤΑΙ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ

ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΙ, ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ, ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ,

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ.

1. Οικοτουρισμός, κάτι παραπάνω από τουρισμός στη φύση

i. Είναι της μόδας αλλά τι ακριβώς είναι;

Κουρασμένοι από τη θέα του μπετόν στις μεγαλουπόλεις όπου στριμωχτήκαμε, τα τελευταία χρόνια αναζητούμε την άγρια φύση! Ανακαλύψαμε το καγιάκ, το ράφτιγκ αλλά και την πεζοπορία και την ορνιθοπαρατήρηση. Γιατί όχι; Εάν δεν αγαπήσουμε τη φύση δε θα θελήσουμε και να την προστατεύσουμε!

Τι είναι λοιπόν ο «οικοτουρισμός»; Όλοι αντιλαμβάνονται ότι πρόκειται για διακοπές στη φύση. Αρκεί αυτό όμως αυτό; Μπορεί άραγε να υπάρξει πραγματικά οικολογικός τουρισμός, δηλαδή τουρισμός που να μην καταστρέφει το περιβάλλον ή μήπως βρήκαμε ένα άλλοθι για να καταπατήσουμε και άλλες, παρθένες περιοχές; Καθώς το 2002 κηρύχθηκε από τον ΟΗΕ «Έτος Οικοτουρισμού», το θέμα απασχόλησε και θα συνεχίσει να απασχολεί ευρύτερα την παγκόσμια κοινότητα. Ο τρόπος που θα τοποθετηθούν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς απέναντι στο θέμα είναι κρίσιμος. Η πλάστιγγα πρέπει να γύρει προς την πλευρά της διαφύλαξης των φυσικών πόρων και όχι προς την λογική του κέρδους.

ii. Πίσω από την εικόνα που προβάλλουν οι πολύχρωμοι τουριστικοί κατάλογοι.

Μία φωτογραφία από το τροπικό δάσος του Αμαζονίου, με ιθαγενείς να ξεναγούν χαμογελαστοί Ευρωπαίους τουρίστες δεν αρκεί για να μας πείσει ότι το πακέτο εξωτικών διακοπών που διαφημίζει το φυλλάδιο του τουριστικού γραφείου είναι όντως στη λογική του οικοτουρισμού.

Για να αντιληφθούμε καλύτερα την πραγματικότητα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι ο τουρισμός είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο στο οποίο εμπλέκονται πολλοί φορείς και κατηγορίες κοινού.

Ο όρος «οικοτουρισμός» εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και προήλθε από τη συνάντηση δύο παράλληλων τάσεων που εμφανίστηκαν στους τομείς του τουρισμού και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Στον τομέα του τουρισμού σημειώθηκε μία αυξανόμενη τάση για διακοπές σε περιοχές παρθένες, ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και οικολογικής αξίας, με έντονο το στοιχείο της συμμετοχής, της περιπέτειας, της ανακάλυψης, της γνώσης και της επαφής με νέους πολιτισμούς. Οι προορισμοί του μαζικού, όπως συνηθίζεται να λέγεται, τουρισμού, όπου επικρατεί υποβαθμισμένο, δομημένο, φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον καθώς και το ύφος των προσφερόμενων οργανωμένων εκδρομών (που προβάλλουν μία πλαστή εικόνα του πολιτισμού και του τόπου, κατασκευασμένη από τα διαφημιστικά φυλλάδια) άρχισαν να δέχονται κριτική και να φτάνουν στο όριο του «κύκλου ζωής τους».

Η νέα τάση για τουρισμό στη φύση και για ενεργητική συμμετοχή, που σημειώθηκε από τη δεκαετία του 1980, εντάσσεται στο γενικότερο κλίμα ενδιαφέροντος που δημιουργήθηκε στον κόσμο για την κατάσταση του περιβάλλοντος. Αποτέλεσμα αυτού του ενδιαφέροντος ήταν και η επιθυμία για γνωριμία με τα απειλούμενα οικοσυστήματα, τα απειλούμενα είδη και γενικά τη φύση που χάνεται.

Στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος σημειώθηκε στροφή προς μία ολοκληρωμένη προσέγγιση που θα συνδύαζε την προστασία της φύσης με την οικονομική ανάπτυξη. Σχετική είναι και η πολυχρησιμοποιημένη όσο και ασαφής έννοια της Αειφόρου Ανάπτυξης. Αναζητήθηκαν τρόποι με τους οποίους θα μπορούσε η προστασία της φύσης να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής και, πιο πρόσφατα, αναζητήθηκαν τρόποι με τους οποίους η οικονομική δραστηριότητα, που αξιοποιεί το καθεστώς προστασίας, μπορεί να συμβάλλει στην αυτοχρηματοδότηση της ίδιας της διαδικασίας της προστασίας. Η συζήτηση για τους μηχανισμούς αυτοχρηματοδότησης των προστατευόμενων περιοχών είναι ήδη έντονη στο εξωτερικό.

Αν σκεφτεί κανείς ότι τα πιο πολύτιμα οικοσυστήματα και τη μεγαλύτερη βιοποικιλότητα φιλοξενούν χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου ή απομακρυσμένες και υπό εγκατάλειψη περιοχές του ανεπτυγμένου κόσμου, το ζήτημα της οικονομικής και κοινωνικής αναζωογόνησης αυτών των περιοχών αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

Οι τοπικοί πληθυσμοί, που ζουν κοντά στις προστατευόμενες περιοχές, είναι συχνά άμεσα εξαρτημένοι από τη χρήση των φυσικών πόρων. Όταν το καθεστώς προστασίας έρχεται να επιβάλλει περιορισμούς ή απαγορεύσεις (στην υλοτομία, το κυνήγι των άγριων ζώων και άλλων

προσοδοφόρων για τους ντόπιους δραστηριοτήτων), οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες είναι σοβαρές. Συχνά έχουν δημιουργηθεί οξείες καταστάσεις, όπως αυτή στο Εθνικό Πάρκο Gonarezhou, στη Ζιμπάμπουε της Αφρικής. Μέλη τοπικής φυλής, που ζούσε κάποτε στην περιοχή του Πάρκου και στη συνέχεια αναγκάστηκε να φύγει, έφτασαν στο σημείο να σκοτώνουν τους ελέφαντες του Πάρκου με τη λογική ότι, αν εξαφανίζονταν οι ελέφαντες, τότε θα έπαυε να υπάρχει το Πάρκο και η γη θα ξαναγύριζε στους ίδιους! (Goodwin, H. 1998:27)

Καταστάσεις εχθρότητας από πλευράς τοπικής κοινωνίας, απέναντι στο καθεστώς προστασίας της φύσης εξαιτίας του αποκλεισμού της από την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, δεν είναι άγνωστες ούτε στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, κατά την επιβολή του καθεστώτος προστασίας του δάσους Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου, υπήρξαν από την τοπική κοινωνία αντιδράσεις, που εκφράστηκαν ακόμα και με απειλή εμπρησμού του δάσους! Ο κύριος λόγος αντίδρασης των κατοίκων, ήταν η απαγόρευση της υλοτομίας στους δύο πυρήνες απόλυτης προστασίας του, που αποτελούσε την κύρια οικονομική δραστηριότητά τους.

Η αναζήτηση τρόπων βιώσιμης ανάπτυξης για τους κατοίκους των προστατευόμενων περιοχών απασχόλησε σοβαρά τους περιβαλλοντικούς φορείς. Καθώς μάλιστα η λογική της απόδοσης αποζημιώσεων στους ντόπιους για απώλειες εισοδήματος που προέρχονται από το καθεστώς προστασίας δείχνει να μην έχει τα επιθυμητά αποτελέσματα, η προσοχή στράφηκε στην προώθηση ήπιων και συμβατών με την προστασία της φύσης αντισταθμικών δραστηριοτήτων.

Ο τουρισμός στη φύση, ως ανερχόμενη τάση στην τουριστική βιομηχανία, εκτιμήθηκε ως ευκαιρία για την ανάπτυξη μιας ήπιας οικονομικής δραστηριότητας, του οικοτουρισμού, που θα συνέβαλε τόσο στην τοπική κοινωνική και οικονομική ευημερία όσο και στην ίδια την προστασία της φύσης. Κάτι τέτοιο επιτυγχάνεται άμεσα, μέσω της επιστροφής μέρους των εσόδων για τους σκοπούς της προστασίας και την οικονομική τόνωση της περιοχής, όσο και έμμεσα, μέσω της ηθικής υποστήριξης, της ευαισθητοποίησης και του ευνοϊκού κλίματος που δημιουργείται στους ντόπιους και στους επισκέπτες. Στη γένεσή της, κατά συνέπεια, η έννοια του οικοτουρισμού συνδέεται με την έννοια της προστασίας της φύσης και, μάλιστα, με τις προστατευόμενες περιοχές.

Αλλά τι εννοούμε λέγοντας προστατευόμενες περιοχές;

2. Προστατευόμενες Περιοχές³

i. Πυρήνες Ζωής για την ύπαιθρο.

Όταν μιλάμε για προστατευόμενες περιοχές (Π.Π.) στην Ελλάδα αναφερόμαστε στις 264 περιοχές που έχουν προταθεί μέχρι στιγμής για ένταξη στο ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο Natura 2000⁴. Η θεσμοθέτηση και η ορθή λειτουργία ενός δικτύου προστατευόμενων περιοχών είναι η «καρδιά» κάθε ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής πολιτικής. Για την Ευρωπαϊκή Ένωση η αρχή αυτή αποτελεί βασική κατεύθυνση κάθε ρεαλιστικής στρατηγικής για βιώσιμη ανάπτυξη.

Οι προστατευόμενες περιοχές είναι τόποι οικολογικής σημασίας που ορίζονται και προστατεύονται ώστε να διατηρηθεί ο τοπικός βιολογικός πλούτος και οι φυσικοί πόροι (νερό, έδαφος, κ.α.). Για τον λόγο αυτόν η σημασία τους περιγράφεται και αξιολογείται με βάση καθορισμένα επιστημονικά κριτήρια, που έχουν πλέον κωδικοποιηθεί και περιγράφονται στη νομοθεσία.

Ας μην ξεχνάμε ότι αναφερόμαστε σε ένα ευρωπαϊκό δίκτυο: αυτό πρακτικά σημαίνει ότι σε κάθε χώρα τυχαίνει να προστατεύονται περιοχές ή είδη που τοπικά μπορεί να φαίνονται κοινά, όμως στην υπόλοιπη Ευρώπη είναι σπάνια ή εξαφανισμένα.

Ο βασικός ελληνικός νόμος για τη θεσμοθέτηση προστατευόμενων περιοχών είναι ο 1650/1986 «για την προστασία του περιβάλλοντος». Σύμφωνα με αυτόν οι προστατευόμενες περιοχές χωρίζονται σε πέντε κατηγορίες. Η επιλογή κατηγορίας προστασίας γίνεται ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής και πάντα με γνώμονα την προστασία των αναγνωρισμένων οικολογικών αξιών της. Στην Ελλάδα υπάρχουν 10 Εθνικοί Δρυμοί, 4 Εθνικά Πάρκα και 19 αισθητικά δάση. Ουσιαστικά όμως οι περιοχές αυτές προστατεύονται μόνο στα χαρτιά.

ii. Αρκεί η θεσμοθέτηση;

Η ύπαρξη ενός νομικού καθεστώτος προστασίας είναι χρήσιμη μόνο αν υπάρχει κάποιος να το εφαρμόζει και αν έχει εξασφαλιστεί ένα ικανοποιητικό επίπεδο κοινωνικής συναίνεσης, προϋποθέσεις που είναι αλληλένδετες. Η κοινωνική συναίνεση μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την ενημέρωση και τη συνεργασία των τοπικών κοινωνιών. Μέχρι στιγμής, ο σχεδιασμός δράσεων στις προστατευόμενες περιοχές είναι ευθύνη του ΥΠΕΧΩΔΕ. Συμπληρωματικές όμως αρμοδιότητες έχουν το Υπουργείο Γεωργίας και η τοπική αυτοδιοίκηση. Συμμέτοχοι στις εξελίξεις,

³ Κατάλογος Προστατευόμενων Περιοχών της Ελλάδας στο Παράρτημα.

⁴ Παράρτημα, Natura 2000

και συχνά μόνοι ουσιαστικοί γνώστες της οικολογικής αξίας των περιοχών αυτών, είναι και οι περιβαλλοντικές μη-κυβερνητικές οργανώσεις. Το αποτέλεσμα σε πολλές περιπτώσεις είναι να δημιουργείται απόλυτη σύγχυση και να υπάρχει έλλειψη συντονισμού, απραξία ή να λαμβάνονται αποφάσεις που δε συμβάλλουν στην ολοκληρωμένη προστασία και ανάπτυξη της περιοχής.

Είναι λοιπόν απαραίτητη η δημιουργία ειδικών τοπικών σχημάτων που θα αναλάβουν τη διοίκηση, διαχείριση και επιστημονική παρακολούθηση της περιοχής, ενώ παράλληλα θα ενημερώνουν τις αρμόδιες κεντρικές υπηρεσίες για τις ανάγκες της. Τα σχήματα αυτά ονομάζονται Φορείς Διαχείρισης και η ίδρυσή τους προβλέπεται από το νόμο 2742/1999. Στους φορείς αυτούς προβλέπεται ενεργή συμμετοχή της τοπικής αυτοδιοίκησης, των συναρμόδιων υπουργείων και των περιβαλλοντικών οργανώσεων. Έτσι, οι Φορείς Διαχείρισης μπορούν να λειτουργήσουν ως πρότυπα συμμετοχικής δράσης για την προστασία της ελληνικής φύσης και παράλληλα να αποδείξουν στην πράξη πως το περιβάλλον και η ανάπτυξη είναι έννοιες συμβατές και αλληλοσυμπληρούμενες.

iii. Προστατευόμενες Περιοχές και τοπική κοινωνία

Συχνά η θεσμοθέτηση του νομικού πλαισίου προστασίας μιας οικολογικά σημαντικής περιοχής αντιμετωπίζεται με καχυποψία σαν σύνολο απαγορεύσεων που απειλεί να κάνει τη ζωή των ντόπιων ακόμα πιο δύσκολη. Η πραγματικότητα όμως είναι πολύ διαφορετική: ενώ η επιλογή μιας προστατευόμενης περιοχής βασίζεται σε καθαρά επιστημονικά κριτήρια, η ορθή διαχείρισή της δεν αφορά μόνο τα φυτά και τα ζώα. Ένα σωστό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών πρέπει να τονώνει την τοπική οικονομία και να στηρίζει μια ζωντανή κοινωνία που ωφελεί και ωφελείται από την προστασία της φύσης. Ο ουσιαστικός στόχος της διαχείρισης μιας προστατευόμενης περιοχής θα πρέπει να επικεντρώνεται στην προστασία των φυσικών και πολιτιστικών αξιών μέσω της σωστής ρύθμισης των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Γιατί, οι Προστατευόμενες Περιοχές δεν είναι ούτε και πρέπει να είναι έρημες από ανθρώπους. Ας μην ξεχνάμε πως, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, ο άνθρωπος έχει για χιλιάδες χρόνια συνυπάρξει αλλά και διαμορφώσει το φυσικό περιβάλλον μέσα από ήπιες δραστηριότητες όπως, για παράδειγμα η μικρής κλίμακας αλιεία και η παραδοσιακή γεωργία. Συχνά, η ανάγκη για ορθές αναπτυξιακές επενδύσεις είναι άμεση σε πολλές από τις περιοχές του δικτύου Natura 2000, όπου η εγκατάλειψη των αγροτικών δραστηριοτήτων και η ανεργία προκαλούν έντονα κοινωνικά προβλήματα.

Το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία και διαχείριση μιας οικολογικά σημαντικής περιοχής είναι ταυτόχρονα και πλαίσιο για την ανάπτυξή της. Άλλωστε, αυτές είναι οι κατ' εξοχήν πρόσφορες περιοχές για την ανάπτυξη υποδομών εκπαίδευσης, βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, μικρής κλίμακας παράκτιας αλιείας και οικοτουρισμού. Οι δραστηριότητες αυτές μπορούν αφενός να τονώσουν την τοπική κοινωνία και αφετέρου να στηρίξουν οικονομικά τις ανάγκες λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής. Με δεδομένο πως τα προϊόντα που σχετίζονται με την προστασία της φύσης απευθύνονται σε μία διαρκώς αναπτυσσόμενη αγορά, τέτοιας μορφής ήπιες και περιβαλλοντικά φιλικές μορφές ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα επικερδείς και μπορούν να δώσουν μία βιώσιμη λύση στον μαρασμό της ελληνικής περιφέρειας.

iv. Η κατάσταση των προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα

Το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα είναι η έλλειψη πολιτικής βούλησης για την ίδρυσή τους, την ορθή τους διαχείριση, αλλά και την υποστήριξη της λειτουργίας τους. Έτσι, 4 χρόνια μετά την ψήφιση του νόμου 2742/1999 έχει συσταθεί και λειτουργεί μόνο ένας Φορέας Διαχείρισης, αυτός του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου. Επιπλέον, για τη συντριπτική πλειοψηφία των προστατευόμενων περιοχών καθυστερεί η ολοκλήρωση και υπογραφή των Προεδρικών Διαταγμάτων οριστικής θεσμοθέτησής τους. Συνοπτικά, η έλλειψη κεντρικής υποστήριξης της λειτουργίας των προστατευόμενων περιοχών υποσκάπτει το μέλλον και τη σημασία τους και - αν και φαινομενικά μπορεί να ωφελεί κάποιους - ουσιαστικά στερεί τις τοπικές κοινωνίες από τα οφέλη που τις συνοδεύουν.

Ένα συγκροτημένο και ζωντανό σύστημα προστατευόμενων περιοχών είναι πλέον επιτακτική ανάγκη ιδιαίτερα αν σκεφτούμε τους ταχείς ρυθμούς υποβάθμισης του ελληνικού φυσικού πλούτου. Αποτελεί επίσης εθνική δέσμευση από την κοινοτική νομοθεσία. Δυστυχώς, στην πράξη η Ελλάδα έχει μείνει πολύ πίσω, παρά το γεγονός πως το θεσμικό πλαίσιο υπάρχει και είναι αρκετά ικανοποιητικό.

Οι Προστατευόμενες Περιοχές είναι απαραίτητες για τη διατήρηση της φυσικής μας κληρονομιάς, για την αποκέντρωση και για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου.

3. Προβληματισμοί & παρατηρήσεις γύρω από την έννοια του οικοτουρισμού

Από την εμφάνιση του όρου άρχισε μία μακρά συζήτηση για τον ακριβή ορισμό και το περιεχόμενο του οικοτουρισμού, που πήρε διαστάσεις που εκπλήσσουν αυτούς που πρωτοξεκίνησαν τη συζήτηση. Το αποτέλεσμα είναι η εμφάνιση πάνω από 10 διαφορετικών ορισμών για τον οικοτουρισμό, διατυπωμένων από έγκυρους φορείς, ακαδημαϊκούς, περιβαλλοντολόγους κλπ, δημιουργία ειδικών τμημάτων για αειφόρο τουρισμό και οικοτουρισμό σε ακαδημαϊκά ιδρύματα, πληθώρα σχετικών διευθύνσεων στο διαδύκτιο, άφθονη βιβλιογραφία, συνέδρια, σεμινάρια και, τελικά, αρκετή σύγχυση, τουλάχιστο για όσους δεν έχουν συνειδητά επιλέξει μία γραμμή σκέψης και θεωρία γύρω από το θέμα.

Ακολουθούν ενδεικτικά κάποιοι από τους ορισμούς που έχουν δοθεί για τον οικοτουρισμό.⁵

➤ Ο οικοτουρισμός είναι μία μορφή τουρισμού που εμπνέεται κυρίως από τη φυσική ιστορία μιας περιοχής, αλλά και τις τοπικές πολιτιστικές παραδόσεις (indigenous cultures). Ο οικοτουρίστας επισκέπτεται σχετικά μη ανεπτυγμένες περιοχές με πνεύμα εκτίμησης, συμμετοχής και ευαισθησίας. Κάνει συνετή χρήση των φυσικών πόρων και της άγριας ζωής και συνεισφέρει στην περιοχή που επισκέπτεται, μέσω εργασίας ή οικονομικών πόρων που διοχετεύονται κατευθείαν στην προστασία της φύσης και στην οικονομική ευημερία των ντόπιων. (Ziffer, 1989: 6)

➤ Ο οικοτουρισμός είναι τουρισμός στη φύση που συμβάλλει στην προστασία της διοχετεύοντας οικονομικούς πόρους στις προστατευόμενες περιοχές, δημιουργώντας θέσεις εργασίας για τις τοπικές κοινωνίες και προσφέροντας περιβαλλοντική εκπαίδευση. (Boo, E., 1991: 4)

➤ Οικοτουρισμός είναι τουρισμός στη φύση (nature-based) που επικεντρώνεται στη δημιουργία ευκαιριών για μάθηση ενώ, παράλληλα, αποφέρει οφέλη σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο και διέπεται από τις αρχές της αειφορίας στη χρήση των φυσικών, κοινωνικών, πολιτιστικών και οικονομικών πόρων. (Forestry Tasmania, 1994: ii)

⁵ Σε ελεύθερη απόδοση από το D. Diamantis (1999) "The Concept of Ecotourism: Evolution & Trends in Current." Issues in Tourism, Vol.2

➤ Οικοτουρισμός είναι ο αειφόρος, οικολογικά, τουρισμός στη φύση, που αναδεικνύει το φυσικό τοπίο και τον πολιτισμό, προεκτείνει την γνώση και κατανόηση που έχουν οι τουρίστες γι' αυτά, προωθεί την προστασία της φύσης και συμβάλλει στην ευημερία των ντόπιων. (Richardson, 1993: 8)

➤ Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στη φύση (nature-based) που περιλαμβάνει εκπαίδευση (για) και ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος και διέπεται από τις αρχές της αειφορικής διαχείρισης του περιβάλλοντος. Αυτός ο ορισμός αναγνωρίζει ότι στο φυσικό περιβάλλον περιλαμβάνονται πολιτιστικά στοιχεία και ότι η έννοια της αειφορικής διαχείρισης του περιβάλλοντος περιλαμβάνει την ανταπόδοση εύλογου οφέλους στην τοπική κοινωνία και στην μακροπρόθεση προστασία των πόρων. (Australia Department of Tourism, 1994: 17)

Οι ορισμοί που ακολουθούν είναι από τους πλέον χρησιμοποιημένους:

➤ Οικοτουρισμός είναι το περιβαλλοντικά υπεύθυνο ταξίδι και η επίσκεψη, σε σχετικά άθικτες φυσικές περιοχές, με στόχο την απόλαυση και εκτίμηση της φύσης (και τυχόν πολιτιστικών στοιχείων, τόσο του παρελθόντος όσο και του παρόντος) που προωθεί την προστασία της φύσης, ελαχιστοποιεί τις αρνητικές επιδράσεις στο περιβάλλον από τους επισκέπτες (low visitor impact) και προωθεί την ενεργή κοινωνικοοικονομική συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών.

(Ceballos-Lascurain, 1993)

➤ Οικοτουρισμός είναι το ταξίδι στη φύση που συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη. [The International Ecotourism Society (TIES), 2000]

Αναλύοντας τους παραπάνω ορισμούς, μπορούμε να κάνουμε χρήσιμες παρατηρήσεις για τις δυσκολίες χάραξης εννοιολογικού πλαισίου για τον οικοτουρισμό αλλά και, μέσα από αυτές, να καθορίσουμε και τη δική μας άποψη για το θέμα.

▪ Η έννοια του οικοτουρισμού προσδιορίζεται δύσκολα διότι περιγράφει ένα πολυδιάστατο φαινόμενο. Η εκάστοτε προσέγγιση, με διαφορετικές αναλογίες, προσδιορίζει τη συμβολή του οικοτουρισμού: α) στην προστασία της φύσης, β) στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, γ) στην αειφόρο ανάπτυξη, δ) στην ευημερία της τοπικής κοινωνίας, ε) στη δυνατότητα να παρέχει απόλαυση και συμμετοχικές δραστηριότητες στους τουρίστες, σε παρθένα φυσικά τοπία και στ) στην προώθηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης.

- Στον οικοτουρισμό εμπλέκονται οι ακόλουθες ομάδες, η συνεργασία των οποίων απαιτείται για την επιτυχή πραγματοποίησή του: α) το τουριστικό κοινό, οι καταναλωτές, β) η τουριστική βιομηχανία, γ) οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, δ) ο κρατικός τομέας και ε) η τοπική κοινωνία. Η κάθε μία από τις ομάδες αυτές προβάλλει τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και προσδοκίες από τον οικοτουρισμό.
- Υπάρχουν λίγοι ορισμοί που βασίζονται στα χαρακτηριστικά και στα κίνητρα των τουριστών. Η προσέγγιση από την πλευρά των καταναλωτών υστερεί, γεγονός που μαρτυρά πόσο λίγη προσοχή έχει δοθεί στις προσδοκίες αυτής της ομάδας και τις επιπτώσεις που έχουν αυτές στη διαμόρφωση του φαινομένου οικοτουρισμός. (Diamantis, 1999: 8-9)
- Ο οικοτουρισμός συνδέεται από πολλούς με τις παρθένες φυσικές περιοχές του αναπτυσσόμενου κόσμου ή άλλων εξωτικών χωρών, αν και στους νεότερους και συντομότερους ορισμούς η διάκριση αυτή αποφεύγεται. Διακρίνεται, όμως, η καταγωγή του οικοτουρισμού που συνδέεται με τα ταξίδια στις χώρες της Κεντρικής και Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής, της Νότιας και Νοτιανατολικής Ασίας, της Αυστραλίας και Νέας Ζηλανδίας.
- Τα ερωτήματα που προκύπτουν από τους ορισμούς είναι πολλά. Μια σειρά από ασαφείς και γενικούς όρους θέτουν περισσότερα προβλήματα από όσα λύνουν. Οι όροι «αειφόρος ανάπτυξη», «περιβαλλοντικά υπεύθυνος τουρισμός», «ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων της επίσκεψης στο περιβάλλον» (low visitor impact) χρειάζονται περαιτέρω διευκρινήσεις.
- Όλοι οι ορισμοί προτάσσουν το ταξίδι και το ενδιαφέρον για τη φύση ως το κύριο συστατικό στοιχείο του οικοτουρισμού. Αυτό έχει επιπτώσεις στις προσπάθειες που γίνονται να μετρηθεί η αγορά και η άνοδος του οικοτουρισμού. Οι μετρήσεις που φέρουν τον οικοτουρισμό ως ανερχόμενη τάση στην πραγματικότητα μετρούν τη ζήτηση για τουρισμό στη φύση και όχι για οικοτουρισμό με τις προδιαγραφές που περιγράφουν οι ορισμοί. Αυτό θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη όταν παρουσιάζονται και αναλύονται στοιχεία για τις τάσεις της τουριστικής αγοράς.

4. Ορισμός του οικοτουρισμού που προτείνεται από τη μελέτη του WWF Ελλάς⁶

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτει η ακαταλληλότητα των περισσότερων από αυτών να περιγράψουν το ρόλο που καλείται να παίξει ο οικοτουρισμός στην Ελλάδα. Το WWF Ελλάς υιοθετεί και προτείνει, μέσα από τη μελέτη του, τον ακόλουθο ορισμό:

➤ Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στη φύση ο οποίος, αντίθετα με τον μαζικό τουρισμό, δεν υπερβαίνει την Φέρουσα Ικανότητα της περιοχής όπου εφαρμόζεται, ενώ ταυτόχρονα προωθεί την προστασία του φυσικού, καταρχήν, αλλά και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού.

Σε επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούν αναλυτικότερα οι θετικές επιπτώσεις του οικοτουρισμού. Ωστόσο ορισμένες από αυτές είναι τόσο σημαντικές ώστε να ανάγονται σε προϋποθέσεις προκειμένου να λαμβάνει ο ορισμός του οικοτουρισμού την πληρέστερη μορφή του.

Ο οικοτουρισμός προωθεί την προστασία του περιβάλλοντος:

- ✓ Εκπαιδεύοντας και ευαισθητοποιώντας τον επισκέπτη γύρω από τη σημασία της προστασίας του περιβάλλοντος
- ✓ Επαναδιοχετεύοντας μέρος των κερδών από τον τουρισμό στην προστασία του περιβάλλοντος
- ✓ Δημιουργώντας εναλλακτικές λύσεις σε σχέση με οικονομικές δραστηριότητες που υποβαθμίζουν το περιβάλλον
- ✓ Εξασφαλίζοντας την υποστήριξη της τοπικής κοινωνίας στους σκοπούς του καθεστώτος προστασίας

Συμβάλλει στη διατήρηση του κοινωνικού ιστού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος:

- ✓ Δίνοντας οικονομικό και ψυχολογικό κίνητρο στους κατοίκους να μην εγκαταλείψουν τον τόπο τους
- ✓ Δίνοντας κίνητρο στους κατοίκους να μην εγκαταλείψουν τις παραδοσιακές τους δραστηριότητες (αγορά παραδοσιακών προϊόντων, αναγνώριση της αξίας κάποιων παραδοσιακών επαγγελμάτων στη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας)
- ✓ Δίνοντας κίνητρα για την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς

⁶ Με απόφαση του ΕΟΤ, στις 20/10/1999, ανατέθηκε στο Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση-WWF Ελλάς να εκπονήσει μία μελέτη με θέμα τον «Σχεδιασμό δράσεων πλοτικού χαρακτήρα για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού».

- ✓ Εκπαιδεύοντας και ευαισθητοποιώντας τον επισκέπτη γύρω από τη σημασία της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς

Ο οικοτουρισμός οφείλει να λειτουργεί βάσει σχεδίου το οποίο να εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο προστασίας και ανάπτυξης της κάθε συγκεκριμένης περιοχής. Να συντονίζεται από εξειδικευμένο φορέα με εκπροσώπηση της τοπικής κοινωνίας, επιστημονικού προσωπικού και άλλων ενδιαφερομένων. Είναι επίσης καίριο να εξασφαλίζεται η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στο σχεδιασμό, την υλοποίηση, την αξιολόγηση και φυσικά στα οικονομικά οφέλη από τον οικοτουρισμό. Οφείλει να λειτουργεί ως μοχλός μιας ήπιας μεν αλλά δυναμικής ανάπτυξης ενός τόπου, που μπορεί να ενσωματώνει αλλαγές και να εκσυγχρονίζεται.

Δεν προτείνεται μέσω του οικοτουρισμού, στατική διατήρηση του παρελθόντος στο παρόν. Δεν προτείνεται μια «μουσειοποίηση» της ελληνικής υπαίθρου. Όπως και η διατήρηση της φύσης έτσι και ο οικοτουρισμός θεωρείται ως δυναμική διαδικασία που αναζητά την ισορροπία ανάμεσα στην προστασία του περιβάλλοντος (φυσικού, ανθρωπογενούς, κοινωνικού και οικονομικού) και την ανάπτυξη.

5. Παραδείγματα καλώς εννοούμενου & κακώς εννοούμενου οικοτουρισμού Οι περιπτώσεις του Θαλάσσιου Πάρκου Β. Σποράδων & των δασικών χωριών

Καθώς ο όρος «οικοτουρισμός» είναι ασαφής, μπορεί να χρησιμοποιηθεί από οποιονδήποτε φορέα ή επιχειρηματία που προσφέρει ένα «οικοτουριστικό προϊόν». Ήδη χρησιμοποιείται ευρύτατα χωρίς να υπάρχει κριτήριο αξιολόγησης. Στην προσπάθεια να γίνει περισσότερο κατανοητή η έννοιά του και το πώς μπορεί να εφαρμοστεί στην Ελλάδα, παραθέτονται κάποια παραδείγματα από τη διεθνή και την ελληνική πραγματικότητα.

- ✓ Παράδειγμα που αφορά την Τουριστική Βιομηχανία

Ένα πρακτορείο ταξιδιών που προσφέρει οικοτουριστικά προγράμματα χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τη χωρητικότητα του προορισμού, δίνει αναπαρκείς πληροφορίες για τον τόπο που προτείνει στο τουριστικό κοινό, μεταφέρει το δικό του φαγητό από την πόλη αποφεύγοντας να προμηθεύεται από την τοπική αγορά, δεν προβλέπει για τη διάθεση των απορριμάτων που παράγονται στο ταξίδι, δεν προσπαθεί να χρησιμοποιήσει τοπικούς ξεναγούς και προσφέρει δραστηριότητες σε προστατευόμενες περιοχές στις οποίες οι δραστηριότητες αυτές απαγορεύονται.

Δεν είναι οικοτουρισμός!

✓ Παράδειγμα που αφορά τον Κρατικό Φορέα

Ένας κρατικός φορέας συζητά με τους κατοίκους ενός χωριού που γειτνιάζει με μια δασική προστατευόμενη περιοχή και τους βοηθά να συντάξουν ένα συμφωνητικό υπενοικίασης τμήματος της περιοχής σε μία τουριστική εταιρεία, γνωστή από άλλες επιτυχημένες οικοτουριστικές παρεμβάσεις. Ο κρατικός φορέας ζητάει από την εν λόγω εταιρεία να συντάξει ένα σχέδιο απασχόλησης και κατάρτισης ανθρώπινου δυναμικού από την τοπική κοινωνία.

Είναι, δυνητικά, οικοτουρισμός!

✓ Παραδείγματα που αφορούν την Τοπική Κοινωνία

Η πώληση χαμηλής ποιότητας απομιμήσεων λαϊκής χειροτεχνίας ή άλλων προϊόντων δήθεν τοπικής παραγωγής και δήθεν ανόθευτων που μεταδίδει λάθος μηνύματα για τον τοπικό πολιτισμό. Για παράδειγμα, ινδικά ξυλόγλυπτα στο Μέτσοβο ή ασημικά Ινδίας σε κάποια μαγαζιά των Ιωαννίνων.

Δεν είναι οικοτουρισμός!

Η διάθεση προϊόντων τοπικής χειροτεχνίας, αγροτικής παραγωγής ή διατροφής (π.χ. το κεφαλοτύρι Σαρακατσάνων Παπίγκου, τα γλυκά κουταλιού και ποτά, λικέρ κλπ. στο Καπέσοβο Ζαγορίου, το τσίπουρο, κρασί Μετσόβου, τυρί φέτα από οποιονδήποτε βοσκό των ορεινών χωριών της Πίνδου και πολλά άλλα), η μετάδοση ειλικρινών πληροφοριών για το βαθμό αυθεντικότητας και αγνότητας και η προσπάθεια να μην παραποιήσουν το ύφος και την ποιότητα του τοπικού πολιτισμού.

Είναι οικοτουρισμός!

✓ Παράδειγμα που αφορά το Τουριστικό Κοινό

Μεμονωμένοι καγιάκερ (εκτός πρακτορείου) σε μικρές ή μεγάλες ομάδες, επισκέπτονται ποτάμια της Δυτικής Ελλάδας (όπως: Αώος, Βοΐδομάτης, Αραχθος, Καλαρρύτικος, Κρικελλοπόταμος) κυρίως την άνοιξη. Κοιμούνται σχεδόν πάντα στα αυτοκίνητά τους ή σε σκηνές (εκτός camping), φέρνουν τρόφιμα από το εξωτερικό και μαγειρεύουν έξω. Ξοδεύουν ελάχιστα και δεν αγοράζουν σχεδόν τίποτα από το χωριό.

Δεν συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος ούτε στην οικονομική τόνωση της τοπικής κοινωνίας. Από την άποψη αυτή, δεν είναι οικοτουρισμός!

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μία σύντομη αναφορά σε δύο περιπτώσεις από την ελληνική πραγματικότητα όπου ο κρατικός φορέας παίζει καθοριστικό ρόλο. Πρόκειται για την περίπτωση του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Βόρειων Σποράδων και των δασικών χωριών του Υπουργείου Γεωργίας.

Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου & Βορείων Σποράδων (ΕΘΠΑΒΣ)

Ιδρύθηκε με Προεδρικό Διάταγμα τον Μάιο του 1992 ως αποτέλεσμα αναγνώρισης της ανάγκης προστασίας της φώκιας *Monachus monachus*, ο βιότοπος της οποίας υπέμενε συστηματική όχληση και υποβάθμιση από την τουριστική κίνηση στην περιοχή αλλά και από την αλιευτική δραστηριότητα. Πρόκειται για το μοναδικό θαλάσσιο πάρκο που υπήρχε στη χώρα μας μέχρι τον Δεκέμβριο του 1999, οπότε και ιδρύθηκε το θαλάσσιο πάρκο στον Λαγανά της Ζακύνθου για την προστασία ενός άλλου θαλάσσιου απειλούμενου, της χελώνας *Caretta caretta*. Όπως συμβαίνει στις περισσότερες περιοχές που έχουν αναγνωρισθεί ως προστατευόμενες, η ουσιαστική διαχείριση του βιοτόπου βρίσκεται στα χέρια μη κυβερνητικών οργανισμών (ΜΚΟ). Ο κρατικός τομέας, τουλάχιστον ως πρόσφατα, δεν έπαιξε ποτέ έναν ουσιαστικό ρόλο στη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Το κενό αυτό αναπλήρωσαν, σε πολλές περιπτώσεις, όπως στο ΕΘΠΑΒΣ, οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί. Η οργάνωση που κατά κύριο λόγο ανέλαβε το βάρος της διαχείρισης και φύλαξης του Θαλάσσιου Πάρκου ήταν η Ελληνική Εταιρεία για τη Μελέτη και την Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας (Μοφ).

Όπως επίσης συμβαίνει στις περισσότερες περιπτώσεις όπου ο οικότουρισμός προωθήθηκε σε Π.Π. (π.χ. Δαδιά, Πρέσπα), δεν αποτέλεσε αυτός από την αρχή αυτόνομο στόχο και αντικείμενο συστηματικής μελέτης και σχεδιασμού. Ή ακόμη και εάν συμπεριλαμβανόταν στους αρχικούς στόχους της δράσης, δεν υπήρχε συνείδηση της έκτασης που μπορούσε να λάβει και της ανάγκης διαχείρισής του. Οι ΜΚΟ, με περιορισμένα μέσα και ανθρώπινο δυναμικό, έθεταν ως προτεραιότητα της δράσης τους το έργο της καθαυτό προστασίας.

Ωστόσο, οι δράσεις ευαισθητοποίησης της τοπικής κοινωνίας και των επισκεπτών για την προστασία των απειλούμενων ειδών και του βιοτόπου τους γέννησαν την ανάγκη κάποιας υποδομής, όπως Κέντρα Πληροφόρησης (Κ.Π.), που αποτέλεσαν πόλους έλξης για τους επισκέπτες. Στην Αλόννησο λειτουργεί Κ.Π. στο Πατητήρι. Επίσης η Μονάδα Περιθαλής στη Στενή Βάλα λειτουργεί ως Κ.Π. το καλοκαίρι. Προβλέπεται επίσης η λειτουργία Κ.Π. και βιβλιοθήκης στον Γέρακα. Έτσι, μέσω αυτών των παρεμβάσεων ανάδειξης του φυσικού

περιβάλλοντος, αλλά και μέσω του ρόλου που παίζουν στη φύλαξη και διαχείριση του βιοτόπου, αρχίζει η δραστηριοποίηση των ΜΚΟ στον οικότουρισμό.

Η τουριστική κίνηση στην Αλόνησο αυξήθηκε από την εποχή της ίδρυσης του Θαλάσσιου Πάρκου. Είναι πολύ πιθανό αυτό να οφείλεται, εν μέρη, στο ότι έγινε γνωστή ως το νησί της φώκιας. Μολονότι πολύ περιορισμένες οι δυνατότητες θέασης φώκιας από τους επισκέπτες, η Αλόνησος και οι Βόρειες Σποράδες έχουν αποκτήσει μία ταυτότητα στη συνείδηση του τουριστικού κοινού που συνδέεται με την παρουσία της φώκιας. Το γεγονός ότι η περιοχή έχει μία ζώνη αυστηρής προστασίας εξασφαλίζει την προστασία του είδους από τις επιπτώσεις της τουριστικής κίνησης.

Τα θέματα, όμως, που εκκρεμούν στο ΕΘΠΑΒΣ ζητούν επείγοντως την επίλυσή τους. Πρέπει να συσταθεί ο φορέας διαχείρισης. Αυτή τη στιγμή το έργο της φύλαξης το έχει αναλάβει η Μοπ η οποία διαθέτει ένα μόνο σκάφος για το σκοπό αυτό. Ως αποτέλεσμα της δράσης της αναφέρεται η μείωση των παράνομων δραστηριοτήτων στην προστατευόμενη ζώνη. Η αύξηση όμως της τουριστικής κίνησης επιβάλλει αυξημένη φύλαξη και διαχείριση κατά την τουριστική περίοδο, που συμπίπτει, μάλιστα, με την αναπαραγωγική περίοδο της φώκιας. Η έκταση του Πάρκου (2200 km²) δεν μπορεί να φυλαχθεί αποτελεσματικά μόνο με ένα σκάφος. Απουσιάζει, επίσης, ένα σχέδιο διαχείρισης και προώθησης για τον οικότουρισμό. Όπως έχει η κατάσταση αυτή τη στιγμή στην Αλόνησο, θα ήταν δύσκολο να ισχυριστούμε ότι γίνεται οικότουρισμός, με την έννοια που έχει αναλυθεί ανωτέρω. Υπάρχουν ελλείψεις στην υποδομή διαχείρισης, παρακολούθησης και προστασίας του Πάρκου, γενικά, αλλά και του οικότουρισμού ειδικότερα. Ο οικότουρισμός έχει επικεντρωθεί, κατά κύριο λόγο, στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών για την οικολογική αξία του θαλάσσιου πάρκου.

Δασικά χωριά⁷

Είναι μία πρωτοβουλία του Υπουργείου Γεωργίας για την προώθηση της δασικής αναψυχής και της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στα πιο αξιόλογα δασικά συμπλέγματα της Ελλάδας. Η πρωτοβουλία ξεκίνησε πριν από λίγα χρόνια με απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας που αφορά τη «Ρύθμιση θεμάτων που αφορούν τη δημιουργία χώρων διήμευσης και υπαίθριας αναψυχής» (99278/5712/8-12-1997 απόφαση Υπ. Γεωργίας - ΦΕΚ1117/τ.Β'/16-12-97).

⁷ Πληροφορίες από συνέντευξη που έδωσε σε εκπροσώπους του WWF Ελλάς ο κ. Πρωιμάκης, τμήμα Δασικού Περιβάλλοντος, Διεύθυνση Εθνικών Δρυμών & Δασικής Αναψυχής, Υπουργείο Γεωργίας.

Η δράση συνίσταται στη δημιουργία καταλυμάτων (ξύλινα σπίτια χτισμένα ως μικροί οικισμοί), Κέντρων Πληροφόρησης και ήπιας ψυχαγωγίας (εγκαταστάσεις για ήπιες αθλητικές δραστηριότητες, περιπατητικά και ποδηλατικά μονοπάτια, χώροι υπαίθριου γεύματος κλπ.) ώστε να δίνεται η δυνατότητα στο κοινό σύντομης παραμονής και γνωριμίας με το δάσος. Η διαχείριση των χωριών προβλέπεται να περιέλθει σε Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) ή σε πρόσωπα δημοσίου δικαίου - μετά από υπογραφή σχετικής σύμβασης. Η υπουργική απόφαση προβλέπει με σαφήνεια τους τύπους των έργων και των κατασκευών που επιτρέπεται να γίνουν στα δασικά χωριά. Οι προδιαγραφές που θέτει στοχεύουν στην εξασφάλιση της αρμονικής ένταξης των έργων στο περιβάλλον. Στα κριτήρια επιλογής των δασικών περιοχών εγκατάστασης των δασικών χωριών περιλαμβάνεται η ύπαρξη της απαραίτητης υποδομής (ηλεκτρικό κλπ.) για τη λειτουργία τους αλλά και μονοπατιών για την περιήγηση στο δάσος.

Έχουν ολοκληρωθεί ήδη 5 χωριά στις θέσεις: α) Χορευταρού-Κρέκιζα Περιφέρειας Κοινότητας Δολιανών Ν. Αρκαδίας, στον Πάρνωνα, β) Σταυρός Περιφέρειας Κοινότητας Καροπλαισίου Ν. Καρδίτσας, στα Άγραφα, γ) Αγ. Κων/νος Περιφέρειας Δ. Τζουμέρκων Ν. Άρτας, δ) Λιβαδάκι-Κυρά Μαριώ Περιφέρειας Μεγ. Κάψης Ν. Φθιώτιδος και ε) Καψίτσα Περιφέρειας Κοινότητας Προσηλίου Ν. Φωκίδας. Προϋπήρχε, επίσης, ένα χωριό στον Ερύμανθο Ν. Ξάνθης. Τα κέντρα πληροφόρησης δεν έχουν εξοπλιστεί ακόμη.

Από τα στοιχεία προκύπτει ότι η ιδέα των δασικών χωριών εμπίπτει στην έννοια του φυσιολατρικού τουρισμού καθόσον στοχεύει να προάγει την αναψυχή στη φύση και, σε κάποιο βαθμό, την ενημέρωση του κοινού για την αξία των δασών. Ωστόσο ως πρωτοβουλία περιορίζεται στην παροχή μιας υποδομής καταλυμάτων, πληροφόρησης και αναψυχής χωρίς να περιλαμβάνει συστήματα διαχείρισης τουριστικής κίνησης, μία άποψη για την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και των ζητημάτων προστασίας του, την έννοια της φέρουσας ικανότητας κλπ. Οι όροι που προβλέπονται για την παραχώρηση της διαχείρισης των καταλυμάτων και των υποδομών σε άλλους φορείς τονίζουν βέβαια την ανάγκη αρμονικής ένταξής τους στο περιβάλλον αλλά δε θίγουν ζητήματα διαχείρισης τουριστικής ροής και κίνησης. Πιθανόν στις προγραμματικές συμβάσεις που θα υπογραφούν μεταξύ του Υπουργείου και των φορέων να περιλαμβάνονται κάποιοι ουσιαστικοί όροι για τη διαχείριση του τουρισμού που πρέπει να τηρηθούν.

Στο σύνολό της πάντως η δημιουργία των δασικών χωριών παραμένει μια πρωτοβουλία που βρίσκεται στο ξεκίνημά της και δεν είναι σε θέση ακόμα να αξιολογηθεί. Από την ως τώρα εμπειρία από περιπτώσεις δημιουργίας υποδομής για οικότουρισμό (π.χ. τα Κέντρα Πληροφόρησης του

ΥΠΕΧΩΔΕ) διαπιστώνεται ο κίνδυνος να προκύψει κενό στη λειτουργία και τη βιωσιμότητά τους. Και αυτό αφού πολλά από τα Κ.Π. του ΥΠΕΧΩΔΕ παραμένουν ανενεργά ή υπολειτουργούν εξαιτίας της μη πρόβλεψης του τρόπου λειτουργίας τους. Πρέπει να υπάρχει ένα επιχειρησιακό σχέδιο πριν την έναρξη λειτουργίας αυτών των υποδομών και μία επιχορήγηση μέχρις ότου να καταστούν οικονομικά ανεξάρτητες επιχειρήσεις. Πρέπει επίσης να υπάρχει ένα σύνολο αρχών που να περιγράφει τους όρους λειτουργίας τους ώστε να εξασφαλίζεται το πνεύμα του οικοτουρισμού.

6. Ορολογία σχετική προς την έννοια του οικοτουρισμού

Συμπληρώνοντας το θέμα των ορισμών και της ορολογίας, αναφέρουμε ορισμένους από τους σχετικούς με τον οικοτουρισμό όρους και τη συσχέτισή τους με αυτόν. Όπου προτάσσεται ο αγγλικός όρος, γίνεται επειδή οι ελληνικοί αντίστοιχοι όροι δεν έχουν ακόμα καθιερωθεί.

➤ **Ειδικές μορφές τουρισμού:** Περιγράφει τις κατηγορίες του τουρισμού με ειδικά ενδιαφέροντα (συνεδριακός, πολιτιστικός, οικολογικός, θρησκευτικός τουρισμός κλπ.)

➤ **Εναλλακτικός τουρισμός ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού:** Ο όρος «εναλλακτικός» αντιδιαστέλλεται προς τον μαζικό τουρισμό. Υπονοεί την ανεξάρτητη μετακίνηση ή τη μετακίνηση με μικρά group (αν και τα μεγάλα group δεν είναι απαραίτητως εκτός της λογικής των εναλλακτικών μορφών τουρισμού), την απουσία τυποποίησης στην εμπειρία του ταξιδιώτη, τα ειδικά ενδιαφέροντα της συμμετοχής κλπ.

➤ **Ψυχολατρικός τουρισμός:** Ευρύτερος και χαλαρότερος όρος από τον οικοτουρισμό. Δεν συνδέεται με την προστασία του περιβάλλοντος.

➤ **Ήπιος τουρισμός:** Αναφέρεται στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού στο περιβάλλον.

➤ **Πολιτιστικός τουρισμός:** Αντικείμενο ενδιαφέροντος η πολιτιστική κληρονομιά.

➤ **Αγροτουρισμός:** Αναφέρεται στον τουρισμό που έχει ως κύριο στοιχείο τη διαμονή σε καταλύματα που διαθέτουν αγρότες (φάρμες ή δωμάτια που βρίσκονται στην περιοχή αγροτικής παραγωγής του αγρότη-ιδιοκτήτη). Οι κανονισμοί λειτουργίας του Αγροτουρισμού διέπονται από τις διατάξεις α. υ. Γεωργ406912/4660/1995 και α. υ. ΟικΓεωργ394990/1996.

➤ **Adventure travel (Τουρισμός περιπέτειας):** Αναφέρεται στην εμπειρία του τουρίστα που συνίσταται στην περιπέτεια και τα αθλήματα, συνήθως στη φύση.

➤ **Green tourism** (Πράσινος τουρισμός): Ασαφής αναφορά στην περιβαλλοντικά υπεύθυνη στάση των τουριστών και της τουριστικής βιομηχανίας.

➤ **Wilderness tourism** (Τουρισμός στην άγρια φύση): Αναφέρεται στον τουρισμό σε απομονωμένες και ελάχιστα αλλοιωμένες από ανθρώπινη δραστηριότητα περιοχές.

➤ **Sustainable tourism** (Αειφόρος τουρισμός): Αειφόρος μπορεί να είναι κάθε μορφή τουρισμού ανεξάρτητα από τον τομέα ειδικού ενδιαφέροντος στον οποίο εμπίπτει. Είναι όρος που χρησιμοποιείται ευρύτατα για να περιγράψει την προσπάθεια ελαχιστοποίησης των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού στο περιβάλλον και ο οικοτουρισμός είναι υποσύνολό του.

Έχοντας περιγράψει την έννοια και το περιεχόμενο του οικοτουρισμού καθώς και τους συγγενείς με αυτόν όρους, κλείνουμε την αναφορά μας στο κεφάλαιο αυτό με την επισήμανση ότι ο σχεδιασμός τόσο του οικοτουρισμού όσο και των άλλων ειδικών μορφών τουρισμού θα είναι επιτυχής στο βαθμό που θα εμπλέκει όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη. Η τουριστική ανάπτυξη διέπει αλλά και διέπεται από πολλές πτυχές της ανάπτυξης. Οι μεταφορές, η ανάπτυξη έργων υποδομής, η διαχείριση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, η χωροταξία και πλήθος άλλων παραμέτρων επηρεάζουν και διαμορφώνουν έναν τουριστικό προορισμό. Όσο μεγαλύτερος συντονισμός υπάρχει στην πολιτική που εφαρμόζεται στους επιμερείς τομείς, τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας θα έχει ο σχεδιασμός και η διαχείριση ενός οικοτουριστικού προορισμού. Εναπόκειται στον κρατικό τομέα να συντονίσει τις ενέργειές του σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

7. Διεθνείς τάσεις και οικονομικές επιπτώσεις του οικοτουρισμού

«Ο οικοτουρισμός είναι ο ταχύτερα εξελισσόμενος τομέας της παγκόσμιας τουριστικής βιομηχανίας» (TIES, 1995)

Η ραγδαία ανάπτυξη του φαινομένου του οικοτουρισμού, η δυνατότητα συμβολής του στην οικονομική τόνωση υποβαθμισμένων περιοχών με στόχο την ανάπτυξή τους και η σύνδεσή του με την προστασία της φύσης, αντανακλώνται στην απόφαση του ΟΗΕ να διακηρύξει το 2002 ως Παγκόσμιο Έτος Οικοτουρισμού (A/RES/53/200)⁸.

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία του 1994, 40 έως 60% των τουριστών διεθνώς έχουν ειδικό προορισμό τη φύση και ανέρχονται σε 211 με 317 εκατομμύρια. Από αυτούς, 106 με 211

⁸ UN resolution no. (A/RES/53/200), agenda no. 12, 15-12-1998 GA/9537 without vote, draft A/53/605 para18, draft res. II

εκατομμύρια είναι τουρίστες με ειδικό προορισμό την «άγρια φύση».⁹ Στα νούμερα αυτά δεν περιλαμβάνονται οι ολοένα αυξανόμενοι αριθμοί των εσωτερικών επισκεπτών.

Η Παγκόσμια Οργάνωση Τουρισμού (WTO) αναφέρει ότι ο τουρισμός με προορισμό τη φύση αντιστοιχεί στο 7% της παγκόσμιας τουριστικής δαπάνης¹⁰ και εκτιμά ότι ποσοστό περίπου 20% από τα 600 εκατομμύρια διεθνών αφίξεων κατά το έτος 1997 αφορούσαν τον οικοτουρισμό.

Έχει επίσης υπολογιστεί ότι ενώ η γενική τάση αύξησης του τουρισμού προσεγγίζει το 4% ετησίως, η ετήσια αύξηση του οικοτουρισμού αγγίζει ποσοστό 10-30%¹¹. Τουριστικοί πράκτορες ανέφουν ότι η ζήτηση για τουρισμό στη φύση¹² αυξάνεται κατά 10-25% κάθε χρόνο.

Ως προς το προφίλ της παγκόσμιας αγοράς οικοτουρισμού, ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα έρευνας που έγινε στις ΗΠΑ¹³. Τα στοιχεία που παρατίθενται αφορούν ταξίδια σε διεθνείς προορισμούς και έχουν υπολογιστεί με βάση έναν διευρυμένο ορισμό του οικοτουρισμού, δηλαδή τουρισμό σε οικολογικά ενδιαφέροντες προορισμούς, ανεξάρτητα από το αν είναι ήπια ή όχι η δραστηριοποίηση των επισκεπτών σε αυτούς:

Ηλικίες οικοτουριστών	Κυμαίνονται μεταξύ 35 και 54
Φύλο οικοτουριστών	Είναι 50% άντρες και 50% γυναίκες
Μορφωτικό επίπεδο οικοτουριστών	Το 82% είναι πτυχιούχοι πανεπιστημίου
Μέση διάρκεια των ταξιδιών	Από 8 έως 14 ημέρες
Λογοί του ταξιδιού	Απολαύση ηρεμίας και φυσικού τοπίου Γνωριμία με συνάρπαστικές παρθένες περιοχές
Κυρίες δραστηριότητες των ταξιδιωτών	Το περπάτημα, η παρατήρηση της άγριας ζωής και του άγριου φυσικού τοπίου

Η αύξηση του οικοτουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ένα γεγονός που επιβεβαιώνεται από κυβερνήσεις κρατών του βορρά και του νότου, τουριστικούς πράκτορες, manager εθνικών πάρκων, θεωρητικούς αναλυτές, καθώς και από το γεγονός ότι τα ανερχόμενα ποσοστά της οικονομικής

⁹ The International Ecotourism Society, (1995)
¹⁰ Lindberg, K., Furze, B., Staff, M., Black, R. (1997)
¹¹ Reingold, Lester (1993)
¹² TIES (1998) Ecotourism Statistical Fact Sheet.
¹³ TIES (1999)

συνεισφοράς του κατέχουν πολύ σημαντική θέση σε κρατικούς προϋπολογισμούς¹⁴. Υψηλά κονδύλια απορροφώνται για τη διαφήμιση αυτής της μορφής τουρισμού, ενώ παρατηρείται αύξηση των διεθνών πτήσεων και των οργανωμένων εκδρομών προς οικότουριστικούς προορισμούς. Εκφράσεις όπως «Τουρισμός του Μέλλοντος», «Εκρηξη Οικότουρισμού» κ.α. συναντώνται στη διεθνή βιβλιογραφία, να περιγράφουν το φαινόμενο. Το θέμα εντάσσεται όλο και πιο συστηματικά στην ημερήσια διάταξη διεθνών οργανισμών όπως του ΟΗΕ, της Παγκόσμιας Τράπεζας, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, της Παγκόσμιας Οργάνωσης Εμπορίου.

Παρότι όλες οι ενδείξεις συντείνουν στο συμπέρασμα ότι ο οικότουρισμός γίνεται όλο και πιο δημοφιλής κατακτώντας σημαντικό μερίδιο της τουριστικής αγοράς, οι συστηματικές προσπάθειες καταγραφής των διεθνών οικότουριστικών τάσεων σε επίπεδο στατιστικών αναλύσεων είναι ολιγάριθμες και ελλιπείς.

Η διεθνής εμπειρία αποδεικνύει ότι η οικότουριστική ανάπτυξη μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην οικονομική τόνωση τοπικών κοινωνιών. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που ακολουθεί: Μετρήσεις που έγιναν κατά το 1996 έδειξαν ότι οι επισκέψεις σε εθνικά πάρκα των ΗΠΑ είχαν άμεση και έμμεση οικονομική επίδραση σε τοπικές κοινωνίες ύψους 14,2 δισεκατομμυρίων \$ και ενίσχυσαν τη δημιουργία 300.000 θέσεων εργασίας. (TIES, 1998)

Παρ' όλα αυτά, έχει αμφισβητηθεί το κατά πόσο η οικονομική τόνωση τοπικών κοινωνιών, ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης οικότουρισμού σε γειτονικά τους οικοσυστήματα, μπορεί να θεωρείται δεδομένη. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που ακολουθεί: Κατά το 1994 πάνω από 60.000 οικότουρίστες επισκέφθηκαν το Royal Chitwan National Park στο Νεπάλ, όμως η οικονομική επίδραση στα γύρω χωριά υπήρξε οριακή, περιορίστηκε δε σε εκείνα που βρίσκονταν κοντά στην είσοδο του πάρκου. Μέσα από δημοσκοπήσεις αποδείχθηκε ότι μόλις το 6% των κατοίκων είχαν εισόδημα άμεσα προερχόμενο από τον οικότουρισμό κι αυτό δεν ξεπερνούσε τα 600\$ ετησίως. Επίσης χαμηλό υπήρξε και το ποσοστό απασχόλησης των κατοίκων στον τομέα του οικότουρισμού. (Bookbinder et al., 1998)

¹⁴ Στην Κένυα, για παράδειγμα, έχει υπολογισθεί ότι το 1/3 περίπου του εισαγόμενου συναλλάγματος προέρχεται από τον οικότουρισμό.

8. Συμπεράσματα

- Ο Οικοτουρισμός είναι ο τουρισμός στη φύση ο οποίος, αντίθετα με τον μαζικό τουρισμό, δεν υπερβαίνει την Φέρουσα φυσική, πολιτιστική και κοινωνική Ικανότητα της περιοχής όπου εφαρμόζεται, ενώ ταυτόχρονα προωθεί την προστασία του φυσικού, καταρχήν, αλλά και του πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού.
- Η ανάπτυξη του οικοτουρισμού σε μία συγκεκριμένη περιοχή πρέπει να υπαγορεύεται από την ανάγκη προστασίας της φύσης και της αποκατάστασης ή διατήρησης μιας υγιούς κοινωνίας και οικονομίας.
- Ο Οικοτουρισμός πρέπει να λειτουργεί βάσει σχεδίου που να εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο προστασίας και ανάπτυξης της περιοχής.
- Το κρίσιμο ζήτημα για την ορθή εφαρμογή του οικοτουρισμού και τη μη διολίσθησή του σε μία ακόμη μορφή μαζικού τουρισμού, είναι η τήρηση της Φέρουσας Ικανότητας, μια διαδικασία που απαιτεί συνεχή παρακολούθηση από αρμόδιο φορέα και επαρκές νομοθετικό πλαίσιο προστασίας. Στην ελληνική πραγματικότητα, το επαρκές νομοθετικό πλαίσιο προστασίας και ο φορέας διαχείρισης αποτελούν αναγκαίες (αλλά όχι και ικανές) συνθήκες για την ορθή ανάπτυξη του οικοτουρισμού.
- Δεν υπάρχουν δραστηριότητες στη φύση ή έργα που να αποκλείονται εκ των προτέρων από την έννοια του οικοτουρισμού. Ο ορθός σχεδιασμός και εφαρμογή τους ώστε να μην ξεπερνιέται η φέρουσα ικανότητα είναι που καθιστά τις δραστηριότητες και τα έργα συμβατά ή μη με τον οικοτουρισμό.
- Στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού εμπλέκονται η τοπική κοινωνία, η τουριστική βιομηχανία και ο κρατικός τομέας. Ο κρατικός τομέας μπορεί και πρέπει να εξασφαλίσει τη μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση όλων των ενδιαφερόμενων ομάδων ως προς την έννοια, την εφαρμογή και το ρόλο του οικοτουρισμού στην Ελλάδα.

> Οι διεθνείς τάσεις της ζήτησης για τουρισμό στη φύση παρουσιάζουν τα τελευταία χρόνια ραγδαία αύξηση συμβάλλοντας σημαντικά σε εθνικές και τοπικές οικονομίες ειδικά των αναπτυσσόμενων χωρών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^οΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ, ΕΥΚΑΙΡΙΩΝ ΚΑΙ ΑΠΕΙΛΩΝ ΑΠΟ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.*1. Αναμενόμενα οφέλη & ευκαιρίες από τον οικοτουρισμό*

Αναμενόμενα οφέλη

i. Οικονομική συμβολή στην προστασία της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η οικονομική συμβολή στην προστασία της φύσης είναι εφικτή μέσω της επιστροφής μέρους των εσόδων από τον οικοτουρισμό στους σκοπούς προστασίας. Τέτοια έσοδα μπορεί να προέρχονται μέσω ειδικής έμμεσης φορολόγησης, από πληρωμές εισιτηρίων εισόδου, πληρωμές «δικαιωμάτων» επιχειρηματικής δραστηριοποίησης σε Προστατευόμενες Περιοχές, ξεναγήσεις, πώληση αναμνηστικών, τουριστικών οδηγών, χαρτών κλπ. Μέσω ειδικά σχεδιασμένου μηχανισμού μπορεί να εξασφαλιζεται η επανεπένδυση τέτοιων εσόδων στην προστασία των ΠΠ και να καλύπτονται ανάγκες όπως μισθοδοσία φυλάκων και άλλου προσωπικού, χρηματοδότηση επιστημονικής έρευνας, συντήρηση εγκαταστάσεων κλπ.

Στην Ελλάδα ένα βήμα προς αυτή την κατεύθυνση έγινε με την ψήφιση του νόμου 2742 για τις Προστατευόμενες Περιοχές ο οποίος προβλέπει ως πόρους του φορέα διαχείρισης των ΠΠ έσοδα από τουριστική δραστηριότητα (εισιτήρια, ξεναγήσεις ομάδων, επισκεπτών, προβολή και εκμετάλλευση οπτικοακουστικού υλικού, εκχώρηση σημάτων ποιότητας και συνεργασίας σε επιχειρήσεις, πώληση υλικών, εκδόσεων).

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί η έντονη συζήτηση που διεξάγεται για το ύψος του αντιτίμου εισόδου στις Προστατευόμενες Περιοχές. Σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει πρόθεση από πλευρά των επισκεπτών να πληρώσουν μεγαλύτερο ποσό για την είσοδο στο πάρκο εάν γνώριζαν πού ακριβώς πηγαίνουν τα χρήματά τους. Θα δέχονταν ευνοϊκά την αύξηση εάν τα έσοδα διατίθεντο για τη διαχείριση του πάρκου, τη βελτίωση της τουριστικής υποδομής ή την οικονομική

ευημερία των κατοίκων. (Boo, E., 1992: vi) Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να εξετάζεται ποιος είναι ο πιθανός βαθμός συμβολής ενός τέτοιου εισιτηρίου στο κόστος διαχείρισης μιας ΠΠ.¹⁵

Για εξοικονόμηση εσόδων διοχετεύσιμων στην προστασία μιας ΠΠ μέσω του οικότουρισμού έχει προταθεί η παραχώρηση δικαιωμάτων οικονομικής δραστηριότητας στον ιδιωτικό τομέα με τη συμφωνία μέρος των εσόδων να διατίθενται στην ΠΠ. (Boo, E., 1992: vi) Αυτές οι προτάσεις μοιάζουν μακριά από την ελληνική πραγματικότητα, δεν αποκλείεται όμως σε λίγα χρόνια η διαχείριση των ΠΠ να αποκτήσει κάποια χαρακτηριστικά του ιδιωτικού τομέα.

Περισσότερο έμμεση είναι η εξασφάλιση οικονομικών πόρων από τον οικότουρισμό για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μέσω της αξίας που αποκτά η διατήρηση της ταυτότητας του τόπου, δημιουργούνται κίνητρα και ερείσματα για προστασία όχι μόνο των μνημείων αλλά και της λαϊκής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς (μύλοι, λιθόστρωτα, αγροτικά οικήματα κλπ.). Αναφέρεται το παράδειγμα της δράσης της περιβαλλοντικής οργάνωσης «Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών» (ΕΠΠ) για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στον Αγ. Γερμανό Πρεσπών. Η ΕΠΠ χρηματοδότησε μελέτη και έκδοση πρακτικού οδηγού για τους ντόπιους, για την αποκατάσταση των παραδοσιακών σπιτιών της περιοχής. Επίσης, αποκατέστησε ερειπωμένο παραδοσιακό κτίριο στον Αγ. Γερμανό, για να στεγάσει τα γραφεία της καθώς και το νερόμυλο του χωριού.

ii. Συμβολή στην τοπική οικονομία και την περιφερειακή ανάπτυξη

Η συμβολή του οικότουρισμού στην τοπική οικονομία συνήθως ταυτίζεται με τη δημιουργία θέσεων εργασίας για ντόπιους, όπως θέσεις οικοξεναγών, οδηγών βουνού, φυλάκων, προσωπικού οικότουριστικών ξενώνων κλπ.

Επίσης, με την ανάπτυξη του οικότουρισμού ενισχύονται οι υπάρχουσες και δημιουργούνται νέες επιχειρήσεις που σχετίζονται με την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, όπως καφενεία, μαγαζιά με αναμνηστικά, ενοικιαζόμενα δωμάτια, ταβέρνες κλπ.

Πολύ σημαντική μπορεί επίσης να αποβεί η συμβολή του οικότουρισμού, ή γενικότερα του τουρισμού στη φύση, στην διάθεση τοπικών προϊόντων. Παραδείγματα υπάρχουν πολλά στην

¹⁵ Μελέτες περιπτώσεων που έγιναν σε ΠΠ στην Αφρική & Ασία (Goodwin, H. Et.al 1998:37-47) έδειξαν ότι η συμβολή των εσόδων που εισπράττονται από το αντίτιμο του εισιτηρίου εισόδου στην ΠΠ ήταν μικρή σε σχέση με τα έξοδα διαχείρισής της. Χρησιμοποιήθηκαν 2 μέθοδοι κοστολόγησης των εξόδων της ΠΠ. Στη μία υπολογίστηκαν μόνο τα έξοδα που σχετίζονταν άμεσα με την τουριστική υποδομή του πάρκου. Στην άλλη υπολογίστηκε το σύνολο των εξόδων διαχείρισης του πάρκου. Τόσο στη μία όσο και στην άλλη περίπτωση ο βαθμός συμβολής του εισιτηρίου στα έξοδα ήταν μικρός.

Ελλάδα. Ενδεικτικά αναφέρουμε την προώθηση του βιολογικού φασολιού στην Πρέσπα και των γαλακτοκομικών προϊόντων στο Μέτσοβο.

Στην Ελλάδα υπάρχουν επίσης παραδείγματα δραστηριοποίησης γυναικείων συνεταιρισμών με αντικείμενο τον αγροτουρισμό. Στις Πρέσπες λόγω χάρη, δύο γυναικείοι συνεταιρισμοί διατηρούν ξενώνες, ενώ στη Δαδιά ο γυναικείος συνεταιρισμός κατασκευάζει και προωθεί παραδοσιακά προϊόντα. Παρόμοιες πρωτοβουλίες έχουν αναπτυχθεί και σε άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου.

Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου ο οικοτουρισμός να συμβάλλει στην τοπική ευημερία μιας περιοχής, είναι απαραίτητη η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στην προώθηση και διαχείρισή του καθώς και η εκμετάλλευση επιχειρήσεων που συνδέονται με τον οικοτουρισμό από ντόπιους και όχι από ξένους επενδυτές.

Γίνεται φανερό ότι ο οικοτουρισμός, σε εθνικό επίπεδο, μπορεί να συμβάλλει στην προσπάθεια για την ανάπτυξη της περιφέρειας, τονώνοντας την τοπική οικονομία και δημιουργώντας ευκαιρίες απασχόλησης σε απομακρυσμένες περιοχές.

iii. Δημιουργία πολλαπλών δυνατοτήτων για περιβαλλοντική εκπαίδευση μέσω της οποίας επιτυγχάνεται η ευαισθητοποίηση του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος

Η ευκαιρία που δίνεται στον επισκέπτη ενός οικοτουριστικού προορισμού να έρθει σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον και να απολαύσει την αισθητική και περιβαλλοντική του αξία είναι μια εμπειρία που συχνά αρκεί για να τον ευαισθητοποιήσει και να τον κάνει να συνειδητοποιήσει την ανάγκη προστασίας της φύσης. Η ύπαρξη οργανωμένης υποδομής, ερμηνείας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος αυξάνει το βαθμό μετάδοσης του μηνύματος της προστασίας της φύσης προς τον επισκέπτη.

Αυτή είναι μια αποδεδειγμένη δυνατότητα του οικοτουρισμού, αν και δεν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με το εάν έχουν γίνει έρευνες για το βαθμό ευαισθητοποίησης του κοινού πριν και μετά από μία επίσκεψη σε Προστατευόμενες Περιοχές.

Εικάζεται ότι οι επισκέπτες που μπαίνουν σε ένα Κέντρο Πληροφόρησης, παρακολουθούν μία ειδικευμένη ξενάγηση, ή ακολουθούν ένα οικοτουριστικό μονοπάτι με υποδομή παροχής πληροφοριών για το περιβάλλον ή παρατήρησης της άγριας ζωής, φεύγουν πιο ευαισθητοποιημένοι και ενημερωμένοι από ό,τι ήταν όταν ήρθαν.

iv. Συμβολή στη συγκράτηση του πληθυσμού και τη δημιουργία μιας υγιούς κοινωνικής δομής και ζωής

Προσφέροντας στους κατοίκους, όχι απλώς οικονομικά κίνητρα, αλλά μειώνοντας το αίσθημα απομόνωσης και τονώνοντας το αίσθημα της υπερηφάνειας για τον τόπο τους και την παράδοσή τους, ο οικοτουρισμός μπορεί να συμβάλλει στη συγκράτηση του πληθυσμού και να δημιουργήσει υγιείς κοινωνικές δομές.

Ένα παράδειγμα από τον ελληνικό χώρο, από το οποίο θα μπορούσαν να εξαχθούν συμπεράσματα για την συμβολή του ήπιου τουρισμού στην διατήρηση του κοινωνικού ιστού και την ανατροπή της εγκατάλειψης είναι το παράδειγμα των Ζαγοροχωριών. Ο τουρισμός έπαιξε πολύ σημαντικό θετικό ρόλο στην αναζωογόνηση ορισμένων χωριών της περιοχής. Ανάλογη επίδραση στην κοινωνία φαίνεται ότι είχε και ο οικοτουρισμός στη Δαδιά και τις Πρέσπες, όπως μαρτυρείται από την εμπειρία των προγραμμάτων του. Χαρακτηριστικό είναι ότι, και στις δύο περιοχές, σημειώνεται όχι μόνο συγκράτηση του πληθυσμού αλλά και εγκατάσταση νέων ανθρώπων από αστικά κέντρα που επέλεξαν να εργαστούν για την προστασία και οικοανάδειξη της Πρέσπας και της Δαδιάς.

v. Η προστασία του περιβάλλοντος ως «αξιοποιήσιμου κεφαλαίου για κερδοσκοπική δραστηριότητα». Δημιουργία επιπλέον κινήτρων για την προστασία του περιβάλλοντος

Ο οικοτουρισμός δίνει στο περιβάλλον αξία πλουτοπαραγωγικής πηγής. Αυτό δίνει ένα επιπλέον κίνητρο, το κίνητρο του κέρδους, στην τοπική κοινωνία, ώστε να υποστηρίξει την προστασία του έναντι της υπερεκμετάλλευσης και υποβάθμισής του. Στο χωριό Πάπιγγο, του νομού Ιωαννίνων, για παράδειγμα, ο ήπιος φυσιολατρικός τουρισμός έχει προσδώσει μία «προστιθέμενη αξία» στο περιβάλλον ώστε η ίδια η τοπική κοινωνία αντέδρασε και απέτρεψε μεγάλα και καταστροφικά για αυτό, έργα. Χαρακτηριστική ήταν η άμεση ενεργοποίηση των κατοίκων για αποτροπή αναπτυξιακών έργων που θα υποβάθμιζαν το περιβάλλον. (Το 1988 συντάχθηκε επιστολή κατοίκων ενάντια στην κατασκευή δρόμων στα βουνά και το 1996 ελήφθει αρνητική απόφαση σε ανοιχτή συγκέντρωση των κατοίκων, με πρωτοβουλία της κοινότητας, για επικείμενη εγκατάσταση τελεφερίκ.)

Το κίνητρο του κέρδους από την προστασία της φύσης χάρη στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού, έχει ιδιαίτερη σημασία, ιδίως σε ΠΠ όπου το ίδιο το καθεστώς προστασίας επιβάλλει περιορισμούς στην αναπτυξιακή δραστηριότητα και δημιουργεί, πιθανόν, αντικίνητρα και απώθηση προς την

προστασία του περιβάλλοντος. Στις Προστατευόμενες Περιοχές, ο οικότουρισμός λειτουργεί ως μία δυνατότητα ήπιας οικονομικής δραστηριότητας που προσφέρεται ως εναλλακτική λύση στις δραστηριότητες που κρίνονται ακατάλληλες και ασύμβατες με την προστασία του περιβάλλοντος.

Ευκαιρίες για την ανάπτυξη του οικότουρισμού

vi. Ύπαρξη πολλών διάσπαρτων στον ελληνικό χώρο και αναξιοποίητων περιοχών με πλούσιους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους

Η Ελλάδα διαθέτει μεγάλη ποικιλία ειδών, οικοσυστημάτων και τοπίων. Ο συνδυασμός με την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά και την επιβίωση, σε κάποιες περιοχές, στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού συνιστούν ένα μεγάλο αξιοποιήσιμο κεφάλαιο για τον οικότουρισμό. Πολλές από αυτές τις περιοχές έχουν διαφύγει της άναρχης ανάπτυξης και έτσι είναι κατάλληλες για το συγκεκριμένο είδος τουρισμού.

vii. Στήριξη από το θεσμικό πλαίσιο προστατευόμενων περιοχών

Ο οικότουρισμός έχει συνδεθεί στην πράξη με τις Προστατευόμενες Περιοχές. Για πρακτικούς λόγους οι ΠΠ, εφόσον διαθέτουν σχέδιο και φορέα διαχείρισης, είναι σε καλύτερη θέση να αναπτύξουν τον οικότουρισμό από τις μη προστατευόμενες περιοχές. Ο φορέας και το σχέδιο διαχείρισης προσφέρουν ένα πλαίσιο για τον σχεδιασμό και τη διαχείριση του οικότουρισμού. Στην πράξη, βέβαια, οι φορείς διαχείρισης (ή, προς το παρόν στη Ελλάδα, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις που έχουν αναλάβει προγράμματα διαχείρισης σε κάποιες περιοχές) δε διαθέτουν αρκετό προσωπικό και γνώσεις για την ενασχόληση με τον οικότουρισμό. Οι προτεραιότητές τους είναι η προστασία της φύσης και δύσκολα βρίσκουν ή θα βρουν χρόνο για τον σχεδιασμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση του οικότουρισμού. Ωστόσο, εφόσον αντιμετωπιστεί η αδυναμία αυτή, η δημιουργία των ΠΠ του δικτύου Natura 2000 και η υποδομή διαχείρισής τους που θα προβλεφθεί μπορεί να αποτελέσουν ευκαιρίες για οργανωμένες πρωτοβουλίες στον τομέα του οικότουρισμού.

viii. Οικονομικά κίνητρα που προσφέρονται από τον κρατικό τομέα για την ανάπτυξη του οικότουρισμού

Αξιοποιώντας εθνικούς ή κοινοτικούς (από την Ε.Ε.) πόρους, το κράτος προσφέρει οικονομικά κίνητρα για την ανάπτυξη της υπαίθρου γενικότερα και του οικότουρισμού ειδικότερα. Η σημαντική αυτή διαθεσιμότητα κονδυλίων αποτελεί εν δυνάμει ευκαιρία αλλά και απειλή για την ανάπτυξη του οικότουρισμού. Εφόσον γίνει ορθή διαχείριση και αξιοποίησή τους, σύμφωνα με τις αρχές και τη φιλοσοφία του οικότουρισμού, οι πόροι αυτοί αποτελούν ευκαιρία. Η χρήση τους όμως για παρεμβάσεις και έργα που δεν εντάσσονται σε έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό ήπιας ανάπτυξης, θα οδηγήσει στο ίδιο πρότυπο άναρχης ανάπτυξης που ήδη γνωρίζουμε.

ix. Αυξανόμενη ευαισθητοποίηση του κοινού για το περιβάλλον

Η ενημέρωση και το ενδιαφέρον για τα περιβαλλοντικά ζητήματα είναι αρκετά έντονα πια στη χώρα μας. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε πολλές πόλεις και χωριά της χώρας υπάρχουν σύλλογοι προστασίας του περιβάλλοντος που έχουν, κατά κάποιο τρόπο, πάρει τη θέση «εξωραϊστικών συλλόγων». Στα αστικά κέντρα, το ενδιαφέρον για την προστασία του περιβάλλοντος συνοδεύεται και από μία τάση γνωριμίας με την άγρια φύση που κινδυνεύει να εξαφανιστεί και που ταυτόχρονα συμβολίζει μια ζωή απαλλαγμένη από τις πιέσεις της ζωής στην πόλη. Υπάρχει, κατά συνέπεια, αυξανόμενο ενδιαφέρον για μια οικότουριστική εμπειρία.

x. Συσσώρευση εμπειρίας γύρω από τον οικότουρισμό

Υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα πολλοί φορείς και ιδιώτες που ασχολούνται με τον οικότουρισμό, έστω κι αν ο προβληματισμός για την έννοια, το περιεχόμενο και τους στόχους του είναι στοιχειώδης. Όλες αυτές οι εμπειρικές και πρακτικές προσεγγίσεις που υπάρχουν, προσφέρουν μία βάση για αξιολόγηση και χάραξη στρατηγικής για τον οικότουρισμό. Γεγονός πάντως είναι πως απαιτείται περισσότερος χρόνος και οικονομικοί πόροι για μια πιο συστηματική αξιοποίηση της υπάρχουσας εμπειρίας.

2. Περιοριστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού

Οι προοπτικές ανάπτυξης του οικοτουρισμού υπόκεινται στους ακόλουθους περιορισμούς που χαρακτηρίζουν την ελληνική πραγματικότητα.

i. Αδυναμία και διάσπαση θεσμικού και οργανωτικού πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος

Το περιβάλλον δεν προστατεύεται αποτελεσματικά στη χώρα μας καθώς οι θεσμοί και η υποδομή που θα εξυπηρετούσαν την αποτελεσματική προστασία παρουσιάζουν κενά είτε στη σύλληψη είτε στην εφαρμογή και λειτουργία τους. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η έλλειψη υποδομής για τη διαχείριση των Προστατευόμενων Περιοχών (π.χ. Εθνικοί Δρυμοί, Υγρότοποι Ραμσάρ). Χαρακτηριστικό είναι επίσης το φαινόμενο των καταπατήσεων δασικών εκτάσεων μετά από πυρκαγιές. Χωρίς ένα αποτελεσματικό θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο προστασίας του περιβάλλοντος ο οικοτουρισμός θα κινδυνεύει να χάσει το βασικό πόρο στον οποίο θα έχει επενδύσει: το περιβάλλον.

ii. Έλλειψη υποδομής (προεργασίας) για την οικοτουριστική ανάπτυξη

Διαπιστώθηκε παραπάνω ότι η συσσώρευση εμπειρίας γύρω από τον οικοτουρισμό αποτελεί θετικό και αξιοποιήσιμο στοιχείο για την ανάπτυξη αυτού. Ωστόσο, αποτελεί περιοριστικό παράγοντα η απουσία προσπάθειας αξιολόγησης της εμπειρίας αυτής και κατάρτισης ενός στρατηγικού σχεδίου για τον οικοτουρισμό σε εθνικό ή περιφερειακό επίπεδο. Υπάρχει έλλειψη γνώσης και μεθοδολογικών εργαλείων για την αξιολόγηση του οικοτουρισμού, έλλειψη στοιχείων και γνώσης για την κατάστασή του στην Ελλάδα σήμερα, έλλειψη στοιχείων για τη θέση της Ελλάδας στη διεθνή αγορά σε σχέση με τον οικοτουρισμό και άλλων πληροφοριών που θα φηθούσαν στη χάραξη μιας στρατηγικής για την ειδική αυτή μορφή του τουρισμού. Γενικά, ο προβληματισμός γύρω από τους στόχους και τις μεθόδους εφαρμογής του οικοτουρισμού ξεκινά τώρα. Αν συνεχιστεί και αν επενδυθούν οι απαιτούμενοι πόροι για τη συλλογή στοιχείων, τη μεθοδολογία και την εξέλιξη της γνώσης γύρω από το θέμα, το κενό αυτό θα καλυφθεί. Σε αντίθετη περίπτωση δεν θα ξεπεράσουμε το εμπειρικό επίπεδο. Δεν θα αποκτηθούν τα εργαλεία αξιολόγησης της εμπειρίας και βελτίωσης μιας στρατηγικής για τον οικοτουρισμό.

iii. Μακροπρόθεσμη και αργή απόδοση κέρδους από τον οικότουρισμό

Ο οικότουρισμός δεν είναι δυνατό να επιφέρει γρήγορο και εύκολο κέρδος όπως συνέβει με τον συμβατικό τουρισμό. Αυτό μπορεί να αποτελεί αντικίνητρο για την οικότουριστική ανάπτυξη, ιδίως για την τοπική κοινωνία. Θα πρέπει να γίνεται προσπάθεια κατανόησης των ορίων και των δυνατοτήτων του οικότουρισμού, ως συμπληρωματικού εισοδήματος μάλλον, παρά ως κύριας πηγής άμεσου και γρήγορου πλουτισμού.

iv. Έλλειψη κινήτρων παραμονής τοπικού πληθυσμού στην υπαίθρο

Σε πολλά μικρά και απομονωμένα μέρη της χώρας υπάρχει η τάση, κυρίως από τους νέους, φυγής προς τα εγγύτερα αστικά κέντρα. Η αιτία δεν είναι τόσο η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης και εξασφάλισης ικανοποιητικού εισοδήματος όσο οι δύσκολες κοινωνικές συνθήκες του μικρού τόπου και το πρότυπο ζωής που έχει κυριαρχήσει στην εποχή μας. Ο οικότουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην αντιστροφή αυτής της τάσης αλλά μακροπρόθεσμα. Στο ξεκίνημά του καλείται να λειτουργήσει σε δύσκολες κοινωνικές συνθήκες. Η έλλειψη νέων ανθρώπων που θα στηρίξουν την προσπάθεια της οικότουριστικής ανάπτυξης και η τάση φυγής προς τα αστικά κέντρα δημιουργούν δυσκολίες. Ελλοχεύει ο κίνδυνος να εμφανιστεί το φαινόμενο της εποχιακής παραμονής στον τόπο, κατά την περίοδο της υψηλής τουριστικής κίνησης, και εγκατάλειψης αυτού στην χαμηλή περίοδο. Γνωρίζουμε το φαινόμενο από τους προορισμούς του συμβατικού τουρισμού που εγκαταλείπονται τον χειμώνα και διπλασιάζουν ή τριπλασιάζουν τον πληθυσμό τους το καλοκαίρι. Για να επιτευχθεί υγιής κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη του τόπου, ο οικότουρισμός πρέπει να αποτελεί, όπως έχει προαναφερθεί άλλωστε, μέρος ενός γενικότερου σχεδίου ήπιας ανάπτυξης της περιοχής. Πρέπει να λειτουργεί συμπληρωματικά προς μία σειρά μέτρων και αναπτυξιακών πρωτοβουλιών.

v. Απουσία μηχανισμού ελέγχου χρήσης των πόρων που προορίζονται για τον οικότουρισμό αλλά και γενικότερα για την ανάπτυξη της υπαίθρου

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στο σημείο που πραγματευτήκαμε τις ευκαιρίες για την ανάπτυξη του οικότουρισμού, η διαθεσιμότητα οικονομικών πόρων για την ανάπτυξη της υπαίθρου και του οικότουρισμού μπορεί να αποβεί ευκαιρία αλλά και απειλή, εφόσον δεν υπάρχει μηχανισμός ελέγχου της χρήσης των πόρων βάσει σχεδίου ήπιας ανάπτυξης μιας περιοχής.

vi. Έλλειψη γνώσης και κατάρτισης γύρω από τον οικοτουρισμό

Υπάρχει έλλειψη προβληματισμού σε θεωρητικό επίπεδο γύρω από την έννοια, το περιεχόμενο, τις μεθόδους εφαρμογής και αξιολόγησης προγραμμάτων οικοτουριστικής ανάπτυξης. Υπάρχει πρακτική εμπειρία αλλά ελάχιστη συστηματική επεξεργασία και αξιολόγηση αυτής. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί η σημασία της κατάρτισης των κατοίκων της περιοχής σε θέματα οικοτουρισμού, ζήτημα που πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής.

Συνήθως η κατάρτιση σε θέματα οικοτουρισμού ταυτίζεται με την κατάρτιση ξεναγών Εθνικών Δρυμών, οικοξεναγών και οδηγών βουνού (σχορές Ι.Ε.Κ.) όμως πρέπει να αντιμετωπίζεται πιο ολοκληρωμένα. Υπάρχουν οι εξής ανάγκες σε κατάρτιση και γνώση για θέματα οικοτουρισμού:

- Έρευνα ακαδημαϊκού επιπέδου για τον οικοτουρισμό. Ήδη σε άλλες χώρες λειτουργούν αντίστοιχα τμήματα στις σχολές τουριστικών επιχειρήσεων. Εάν η καθιέρωση τέτοιων τμημάτων κρίνεται πρόωρη, μπορεί να προσφερθούν υποτροφίες για σπουδές στο εξωτερικό με αυτό το αντικείμενο. Η έρευνα προχωρεί με γοργό ρυθμό και υπάρχει ανάγκη να την παρακολουθήσουμε και, κυρίως να την αξιοποιήσουμε.

- Κατάρτιση κρατικών στελεχών σε θέματα σχεδιασμού και διαχείρισης του οικοτουρισμού.

- Κατάρτιση του ιδιωτικού τομέα σε θέματα διαχείρισης και προώθησης του οικοτουρισμού (τουριστικά πρακτορεία, ξενοδόχοι, επιχειρηματίες κλπ.).

- Κατάρτιση της τοπικής κοινωνίας για μεγιστοποίηση της συμμετοχής της στην οικονομική δραστηριότητα (σεμινάρια διαχείρισης μικρών επιχειρήσεων, προγράμματα κατάρτισης οικοξεναγών, κατάρτιση στον σχεδιασμό και την προώθηση οικοτουριστικών προϊόντων κλπ.).

- Κατάρτιση των ΜΜΕ που επηρεάζουν την κοινή γνώμη και τη ζήτηση για οικοτουρισμό.

Υπάρχει ανάγκη κατανόησης των αρχών του οικοτουρισμού και δημιουργίας ανάλογης ζήτησης από το κοινό, το οποίο με τη σειρά του πρέπει να γίνει απαιτητικό ως προς την τήρηση των αρχών του οικοτουρισμού.

- Κατάρτιση στελεχών περιβαλλοντικών οργανώσεων. Επίσης πιθανόν να χρειάζεται κατάρτιση σε θέματα κατασκευής οικολογικών καταλυμάτων και κτιρίων καθώς και σε θέματα εξοικονόμησης ενέργειας και διαχείρισης αποβλήτων. Τα θέματα αυτά δεν είναι άγνωστα, αλλά συχνά παραβλέπονται και θεωρούνται δευτερεύοντα.

vii. Αδύναμοι μηχανισμοί εφαρμογής της κρατικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο

Είναι γνωστή η αδυναμία εφαρμογής της κρατικής πολιτικής σε τοπικό επίπεδο. Τοπικοί παράγοντες αναστέλλουν και εμποδίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή της κρατικής πολιτικής. Χαρακτηριστικά αναφέρεται το παράδειγμα της καθυστερημένης εφαρμογής του νόμου για την προστασία του κόλπου του Λαγανά, στη Ζάκυνθο. Η απόφαση να κηρυχθεί θαλάσσιο πάρκο στην περιοχή αυτή εκκρεμούσε επί δέκα, τουλάχιστον, χρόνια εξαιτίας αντιδράσεων σε τοπικό επίπεδο.

3. Συμπεράσματα

➤ Ο ρόλος του οικότουρισμού, όπως ορίστηκε στο κεφάλαιο, είναι να συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος και στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου.

➤ Ο οικότουρισμός μπορεί να συμβάλλει στην ήπια ανάπτυξη εφόσον ενταχθεί σε ένα γενικότερο σχέδιο ήπιας κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης μιας περιοχής. Σε αντίθετη περίπτωση, ο οικότουρισμός κινδυνεύει να μετατρέψει ένα τόπο σε ένα «ζωντανό μουσείο» που θα λειτουργεί μόνο κατά τις περιόδους της υψηλής τουριστικής κίνησης.

➤ Οι οικονομικοί πόροι, που θα στηρίξουν τον οικότουρισμό και γενικά την ανάπτυξη της υπαίθρου, πρέπει να απορροφηθούν βάσει σχεδίου και ξεκάθαρης αντίληψης για την έννοια και τον ρόλο του οικότουρισμού. Αλλιώς μπορεί να οδηγήσουν σε άναρχη τουριστική ανάπτυξη.

➤ Η αποτελεσματική εφαρμογή του θεσμικού πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος και μιας σαφούς στρατηγικής για τον οικότουρισμό είναι κρίσιμης σημασίας για τα ευνοϊκά αποτελέσματα που αναμένονται από τον οικότουρισμό. Η εμπειρία δείχνει ότι η εφαρμογή σε τοπικό επίπεδο νόμων και στρατηγικής για την προστασία του περιβάλλοντος και την ήπια ανάπτυξη πάσχει. Τα προβλήματα αυτά πρέπει να ξεπεραστούν προκειμένου να μην καταλήξει και ο οικότουρισμός ένα πρόσχημα για γρήγορη και άναρχη ανάπτυξη.

➤ Η καλλιέργεια της θεωρητικής γνώσης και η κατάρτιση των ενδιαφερόμενων ομάδων σε θέματα οικότουρισμού είναι κρίσιμης σημασίας για την ορθή εφαρμογή του οικότουρισμού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΜΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ
ΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΙ ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΕΝΤΟΠΙΣΜΟ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΤΑΜΗΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ, ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΤΥΠΟ/ΕΙΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΘΕ ΠΕΡΙΟΧΗΣ
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ.

1. Προτεινόμενα κριτήρια για επιλογή περιοχών οικοτουριστικής ανάπτυξης

Εάν θεωρήσουμε ότι οικοτουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί σε κάθε περιοχή που παρουσιάζει ενδιαφέρον από άποψη βιοποικιλότητας ή αισθητικής τοπίου και όπου η ανάπτυξη δεν έχει υπερβεί τη φέρουσα ικανότητα του τόπου, τότε η Ελλάδα διαθέτει αξιοποιήσιμους οικολογικούς πόρους σχεδόν παντού. Θα ήταν χρήσιμη η αξιοποίηση εργασιών που έχουν γίνει για την καταγραφή των περιοχών μεγάλης οικολογικής σημασίας όπως είναι οι περιοχές του δικτύου Natura 2000, οι Εθνικοί Δρυμοί, οι Υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας, τα Αισθητικά Δάση, οι Περιοχές Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους κλπ.¹⁶ Για την επιλογή των περιοχών που ενδείκνυται για ανάπτυξη οικοτουρισμού είναι κρίσιμα τα κριτήρια που θα τεθούν.

Μέσα από παραδείγματα άλλων χωρών, όπως της Μαλαισίας, του Καναδά και της Αυστραλίας, βλέπουμε πως μία Εθνική Στρατηγική για τον Οικοτουρισμό μπορεί να προχωρήσει σε επιλογή τοποθεσιών για ανάπτυξη ή να αρκестεί σε προώθηση «οριζόντιων» δράσεων που να διέπουν την οικοτουριστική ανάπτυξη στις διάφορες περιοχές και στην προώθηση της «άριστης πρακτικής» μέσω πιλοτικών προγραμμάτων. Αυτό εξαρτάται από τον προϋπολογισμό που έχει στη διάθεσή του το κράτος (εφόσον τόσο η μελέτη αξιολόγησης όλων των πιθανών οικοτουριστικών προορισμών όσο και η εφαρμογή έργων σε εθνικό επίπεδο απαιτεί πόρους) όπως και από τη θέση που θέλει να δώσει στον οικοτουρισμό στην εθνική οικονομία. Σε άλλες χώρες παραδείγματος χάρη ο οικοτουρισμός έχει αναχθεί σε σημαντικότερο τομέα της οικονομίας, όπως στη Μαλαισία.

¹⁶ Βλ. Παράρτημα

Η επεξεργασία κριτηρίων, άλλων χωρών, θα αποτελούσε χρήσιμο εργαλείο στη χάραξη οικοτουριστικής στρατηγικής στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με μία μελέτη αξιολόγησης και βιωσιμότητας του οικοτουρισμού που θα εφαρμοζόταν πριν από κάθε πρόγραμμα σε μία περιοχή. Η κάθε πρωτοβουλία για παρέμβαση σε μία περιοχή θα πρέπει να εντάσσεται σε ένα συνολικό σχέδιο οικοτουριστικής ανάπτυξης και αυτό με τη σειρά του θα πρέπει να έχει προκύψει από μία μελέτη βιωσιμότητας. Η απόφαση για την εκπόνηση τέτοιων μελετών σε εθνικό επίπεδο θα πρέπει να βασίζεται σε μια ρεαλιστική εκτίμηση του κόστους και του χρόνου που χρειάζεται για να γίνει σωστή εργασία όπως επίσης και της σκοπιμότητας εκτέλεσής της.

Έχουν διεξαχθεί διάφορες επεξεργασίες κριτηρίων επιλογής περιοχών για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού στην Ελλάδα και προσπάθειες για ιεράρχηση και διατύπωση αυτών, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της ελληνικής πραγματικότητας. Αποτέλεσμα αυτών είναι οι ακόλουθες κατηγορίες κριτηρίων με συγκεκριμένα ερωτήματα-κλειδιά για κάθε μία από αυτές. Τα ερωτήματα χρησιμεύουν ως οδηγοί για να σταθμίζεται η αναγκαιότητα και η χρησιμότητα της οικοτουριστικής ανάπτυξης σε μία συγκεκριμένη περιοχή. (Δίπλα στα ερωτήματα έχουν τοποθετηθεί αστεράκια για να δηλωθεί η σημασία του καθενός από αυτά..)

Προτεινόμενα κριτήρια για επιλογή περιοχών οικοτουριστικής ανάπτυξης

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ
Περιβάλλον	<p><u>Ποιότητα περιβάλλοντος</u></p> <p>-Πόσο σημαντική, από άποψη φυσικού & πολιτιστικού πλούτου είναι η περιοχή; Διαθέτει χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να προσελκύσουν επισκέπτες; Προσοχή! Η μεγάλη οικολογική/πολιτιστική αξία δεν συμβαδίζει πάντα με την ελκυστικότητα του τόπου για τον επισκέπτη. (***)</p> <p>-Σε τι βαθμό & πώς έχει αναπτυχθεί η περιοχή; Έχει διατηρηθεί μια ποιότητα στο δομημένο περιβάλλον που να ανταποκρίνεται στην έννοια του οικοτουρισμού; (*)</p> <p>-Υπάρχει αξιολογη πολιτιστική κληρονομιά; (**)</p> <p>-Υπάρχουν στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού (παραδοσιακές οικονομικές δραστηριότητες, τέχνες, έθιμα κλπ.) που διατηρούνται & μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ενδιαφέροντος για τον επισκέπτη; (**)</p>

Προστασία φυσικού περιβάλλοντος

- Υπάρχει Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη; (*)
- Υπάρχει, οποιουδήποτε τύπου, καθεστώς προστασίας; (****)
- Υπάρχει φορέας διαχείρισης; (****)
- Υπάρχει σχέδιο διαχείρισης; (****)
- Υπάρχει δυνατότητα ανάπτυξης οικότουριστικών δραστηριοτήτων χωρίς να απειλείται η προστασία των πολύτιμων στοιχείων που επηρεάζονται; (****)
- Ανήκει η περιοχή στο Δίκτυο Natura 2000; (****)
- Υπάρχει θετικό κλίμα στην τοπική κοινωνία προς την κατεύθυνση της προστασίας; Εάν όχι, υπάρχουν πιθανότητες ο οικότουρισμός να συμβάλλει στην αλλαγή του κλίματος; (**)
- Υπάρχουν ζωτικές ανάγκες για την προστασία του περιβάλλοντος που θα καλύψει ο οικότουρισμός (π.χ. δημιουργία ευνοϊκού κλίματος για την προστασία, ρύθμιση τουριστικών δραστηριοτήτων που ήδη υπάρχουν και κινδυνεύουν να υπερβούν τα όρια της φέρουσας ικανότητας του τόπου κλπ.); (****)

Οικονομία

- Σε τι βαθμό έχει ανάγκη η τοπική οικονομία από τόνωση ώστε να προσδοκάται ότι ο οικότουρισμός θα βοηθήσει καίρια προς αυτή την κατεύθυνση; (****)
- Σε τι βαθμό έχουν υπάρξει περιορισμοί οικονομικών δραστηριοτήτων εξαιτίας του καθεστώτος προστασίας ώστε να δικαιολογείται ο οικότουρισμός ως εναλλακτική λύση; (**)
- Θα μπορούσε ο οικότουρισμός να συμβάλλει στη διατήρηση ήπιων οικονομικών δραστηριοτήτων ή στη δημιουργία κινήτρων για μετάβαση σε ήπιες οικονομικές δραστηριότητες; (π.χ. μετάβαση σε βιολογική καλλιέργεια, προώθηση παραδοσιακών προϊόντων κλπ.) (*)

Κοινωνία

- Σε τι βαθμό παρατηρείται «μαρασμός» & προβλήματα διατήρησης του πληθυσμού στην περιοχή; Υπάρχουν προβλήματα έλλειψης νέων ή ανισορροπιών στην κατανομή των φύλων ώστε να προσδοκάται ότι ο οικότουρισμός θα μπορούσε να συμβάλλει στην επίλυσή τους; (****)
- Υπάρχει κλίμα κοινωνικής απομόνωσης (περιορισμένη πρόσβαση, έλλειψη ευκαιριών ψυχαγωγίας & δημιουργικής απασχόλησης κλπ.) στην αντιστροφή του οποίου θα μπορούσε να συμβάλλει ο οικότουρισμός; (**)
- Υπάρχει αρνητική στάση στην τοπική κοινωνία απέναντι σε καθεστώς προστασίας ώστε να προσδοκάται ότι ο οικότουρισμός θα μπορούσε να συμβάλλει στην αναστροφή της; (****)
- Υπάρχουν συνεταιρισμοί (π.χ. γυναικείοι) ή άλλες ομάδες των οποίων οι δραστηριότητες

	<p>να προσδοκάται ότι θα ενισχυθούν με τον οικοτουρισμό; (*)</p> <p>-Υπάρχουν έντονες εσωτερικές συγκρούσεις που να δυσχεραίνουν τη συνεννόηση με την τοπική κοινωνία; (*)</p> <p>-Υπάρχει κλίμα συναίνεσης προς την ήπια ανάπτυξη; (*)</p> <p>-Υπάρχει κατάλληλο & επαρκές ανθρώπινο δυναμικό που θα μπορούσε να αναλάβει πρωτοβουλίες & δράση, στην ανάπτυξη & τη διαχείριση του οικοτουρισμού; (*)</p> <p>-Υπάρχουν ικανές & συνεργάσιμες μόνιμες δομές στην τοπική, νομαρχιακή & περιφερειακή διοίκηση που θα στηρίξουν οικοτουριστικές πρωτοβουλίες αλλά & θα βοηθήσουν στην επίτευξη των απαραίτητων ισορροπιών; (***)</p>
Αναπτυξιακή πολιτική	<p>-Σε τι βαθμό η αναπτυξιακή πολιτική (σε επίπεδο Κοινότητας/Δήμου, Περιφέρειας & Νομαρχίας) είναι συμβατή με την ήπια ανάπτυξη; Μπορεί ο οικοτουρισμός να ενταχθεί αρμονικά στην ήπια πολιτική αυτή ή μήπως υπάρχουν αναπτυξιακά σχέδια ασύμβατα με τη λογική του οικοτουρισμού; (**)</p> <p>-Υπάρχει θετικό κλίμα από τις τοπικές αρχές για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού; (*)</p> <p>-Υπάρχει διαθεσιμότητα οικονομικών πόρων για τον οικοτουρισμό; (*)</p>
Βιωσιμότητα του οικοτουρισμού	<p>-Σε τι βαθμό τελικά η ανάπτυξη του οικοτουρισμού υπαγορεύεται από την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος & κατά πόσο έχει πιθανότητες να δημιουργήσει μία δυναμική στην περιοχή που να συμβάλλει στην ήπια ανάπτυξη; (****)</p> <p>Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι η γενική εικόνα που προκύπτει από τις απαντήσεις σε όλα τα προηγούμενα ερωτήματα.</p>

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο καθορισμός κριτηρίων που να μην εμπεριέχουν το στοιχείο της υποκειμενικότητας είναι αδύνατος. Για το λόγο αυτό είναι σημαντικό να τηρείται το πνεύμα του οικοτουρισμού όταν εφαρμόζονται οποιαδήποτε κριτήρια. Σε αντίθετη περίπτωση, οποιοδήποτε σύστημα κριτηρίων μπορεί να καταλήξει αναποτελεσματικό και εικονικό.

2. Μεθοδολογία σχεδιασμού προγραμμάτων οικοτουριστικής ανάπτυξης

Ως τώρα έχει αναλυθεί το θεωρητικό υπόβαθρο του οικοτουρισμού, έχουν αναλυθεί τα δυνατά και αδύνατα σημεία του, η ζήτηση της αγοράς, το θεσμικό πλαίσιο και τα κριτήρια επιλογής περιοχών. Από τα διεθνή παραδείγματα, καθώς επίσης και τη σχετική βιβλιογραφία, έχει γίνει κατανοητό ότι υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό του οικοτουρισμού. Κατανοητή επίσης έχει γίνει και η συνθετότητα του θέματος. Ο οικοτουρισμός περιλαμβάνει μία ευρύτατη κατηγορία θεμάτων, εμπλέκει και αφορά πολλές κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες και βρίσκεται σε σχέση αλληλεξάρτησης με όλες τις πτυχές ανάπτυξης.

ι. Σχεδιασμός οικοτουριστικού προγράμματος

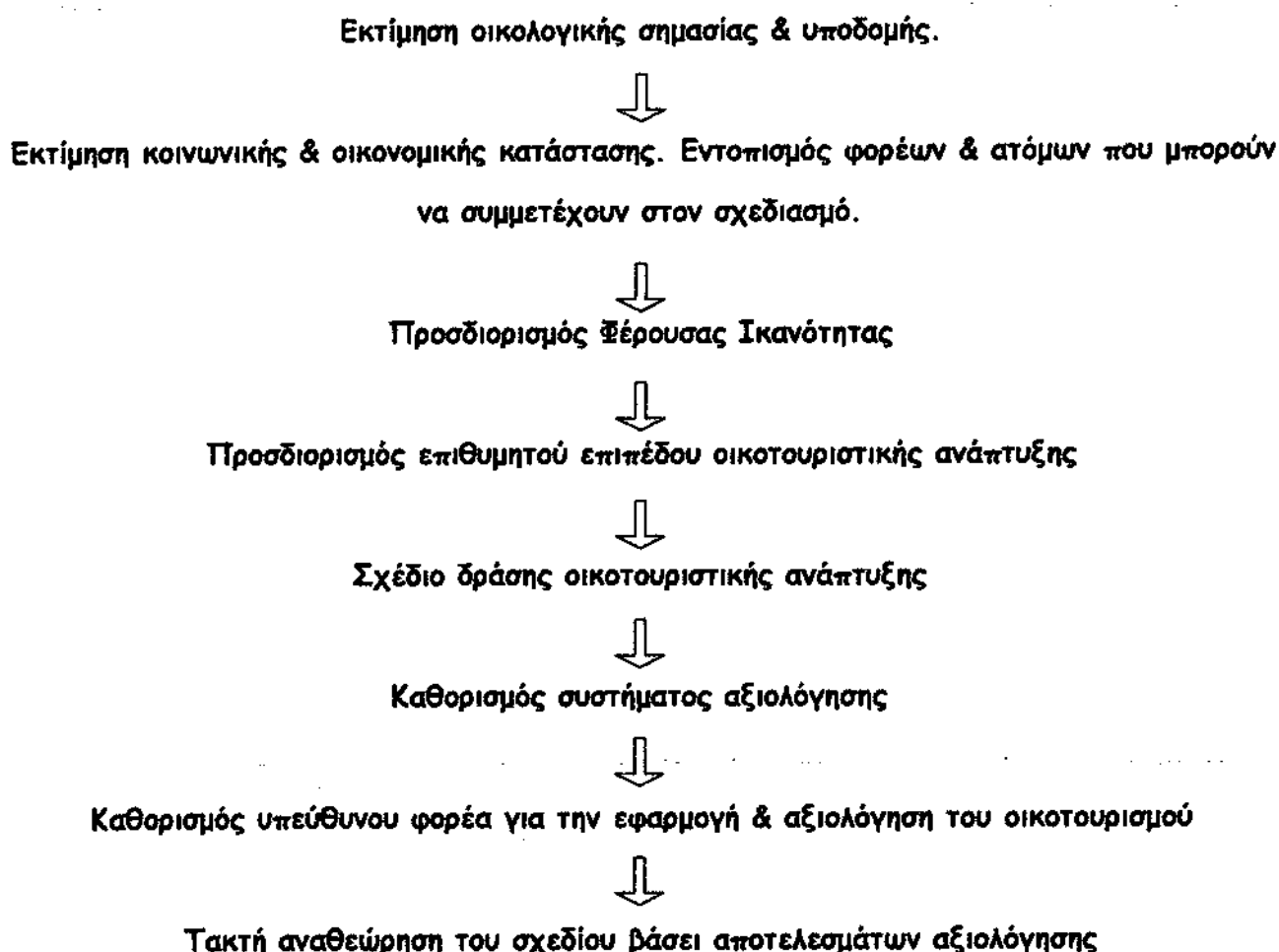
Από τη στιγμή που λαμβάνεται η απόφαση για την οικοτουριστική ανάπτυξη, χρειάζεται να γίνει ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός δίχως τον οποίο δεν θα πρέπει να προχωρεί η εκτέλεση μεμονωμένων έργων. Υπάρχουν διαφορετικοί τρόποι προσέγγισης του σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης ενός προγράμματος οικοτουριστικής ανάπτυξης. Ωστόσο υπάρχουν κάποια βασικά στάδια που πρέπει να περιλαμβάνει η διαδικασία. Ένας από τους κυριότερους συντελεστές αυτής είναι και η πολυδιάστατη έννοια της Φέρουσας Ικανότητας.

Τα βασικά λοιπόν στάδια σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης οικοτουριστικού προγράμματος είναι:

1. Εκτίμηση της κατάστασης όσον αφορά την οικολογική σημασία της περιοχής, την τουριστική ανάπτυξη, την υποδομή και το καθεστώς προστασίας. Καθορισμός δυνατών και αδυνάτων σημείων.
2. Εκτίμηση κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης. Περιορισμοί και δυνατότητες συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στη σχεδιαζόμενη οικοτουριστική ανάπτυξη. Ο ρόλος της περιφέρειας, του κράτους και των διακρατικών οργανισμών.
3. Προσδιορισμός της Φέρουσας Ικανότητας του τόπου.
4. Προσδιορισμός επιθυμητού επιπέδου οικοτουριστικής ανάπτυξης. Με συμμετοχική διαδικασία (συμμετοχή εκπροσώπων ενδιαφερόμενων ομάδων) που βασίζεται στην προηγούμενη κοινοποίηση των συμπερασμάτων και προτάσεων που προκύπτουν από τα προηγούμενα στάδια.

5. Σχέδιο δράσης για να επιτευχθεί το επιθυμητό επίπεδο οικοτουριστικής ανάπτυξης. Με συμμετοχική διαδικασία, βασισμένη σε καλή προετοιμασία με διαφορετικά σενάρια ανάπτυξης. Το σχέδιο αυτό θα πρέπει να εντάσσεται στο γενικότερο αναπτυξιακό σχέδιο της περιοχής.
6. Καθορισμός συστήματος αξιολόγησης. Η αξιολόγηση θα έχει στόχο την ποιοτική και ποσοτική εκτίμηση της οικοτουριστικής ανάπτυξης. Καίριος στόχος να μην υπερβάνεται η φέρουσα ικανότητα.
7. Καθορισμός φορέα υπεύθυνου για την εφαρμογή και αξιολόγηση του σχεδίου δράσης. Η σαφήνεια στην κατανομή αρμοδιοτήτων για τη διαχείριση του οικοτουρισμού είναι κρίσιμης σημασίας.
8. Τακτή αναθεώρηση του σχεδίου βάσει των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης.

Σχήμα 1. Συνοπτική διαγραμματική απεικόνιση των διαδικασιών

ii. Η έννοια της Φέρουσας Ικανότητας

Ο ακρογωνιαίος λίθος ενός σχεδίου για οικοτουριστική ανάπτυξη είναι ο καθορισμός της Φέρουσας Ικανότητας του τόπου. Η συζήτηση και έρευνα γύρω από τη Φέρουσα Ικανότητα είναι τόσο μακρά όσο και η συζήτηση γύρω από την έννοια του οικοτουρισμού. Κατά γενική ομολογία, πρόκειται για ένα μέγεθος που προσδιορίζεται δύσκολα, γιατί η ίδια η έννοια της φέρουσας ικανότητας είναι πολυδιάστατη και, ως ένα βαθμό, ασαφής. Σήμερα οι περισσότεροι ερευνητές και φορείς που ασχολούνται με τον οικοτουρισμό έχουν εγκαταλείψει την έννοια της φέρουσας ικανότητας προς χάριν άλλων σχετικών εννοιών όπως «των ορίων της ανεκτής αλλαγής» (Limits of Acceptable Change, για συντομία LAC) και της «διαχείρισης των επιπτώσεων της τουριστικής κίνησης» (Visitor impact management).¹⁷ Στη συνέχεια ακολουθεί ανάλυση των εννοιών της φέρουσας ικανότητας και των LAC και των αντίστοιχων μεθόδων μέτρησής τους.

Ορισμοί της Φέρουσας Ικανότητας που κατά καιρούς έχουν δοθεί.

- > Ο μέγιστος αριθμός επισκεπτών που μπορεί να δεχτεί ένας προορισμός χωρίς να προκαλείται υπερβολική υποβάθμιση του περιβάλλοντος και μείωση της απόλαυσης των επισκεπτών. (Hovinen, G.R., 1982, στο Martin, B.S.- M. Uysal, 1990: 328-329)
- > Η δυνατότητα ενός προορισμού να απορροφά τουρισμό προτού γίνουν αισθητά τα αρνητικά αποτελέσματα στον φιλοξενούντα πληθυσμό. Η φέρουσα ικανότητα καθορίζεται από τον αριθμό επισκεπτών που είναι επιθυμητοί παρά από τον αριθμό των επισκεπτών που μπορεί να προσελκύσει ο τόπος. (Η πρώτη από τις δύο σχολές σκέψης που διακρίνει ο O'Reilly, A.M., 1986, στο Martin, B.S.- M. Uysal, 1990: 328-329)
- > Το όριο πέρα από το οποίο η προσέλευση των τουριστών θα αρχίσει να φθίνει επειδή ορισμένες «χωρητικότητες», όπως τις αντιλαμβάνονται οι τουρίστες, έχουν ξεπεραστεί κι έτσι ο συγκεκριμένος προορισμός παύει να είναι ελκυστικός. (Η δεύτερη από τις σχολές σκέψης που διακρίνει ο O'Reilly, A.M., 1986, στο Martin, B.S.- M. Uysal, 1990: 328-329)

¹⁷ Η απόδοση των όρων στα ελληνικά προέρχεται από τη «Μελέτη για τον Οικοτουρισμό» του WWF Ελλάς μιας και δεν υπάρχουν δόκιμοι αντίστοιχοι ελληνικοί όροι.

➤ Ο μέγιστος αριθμός ανθρώπων που μπορούν να χρησιμοποιήσουν έναν τόπο χωρίς να προκαλέσουν απαράδεκτη αλλοίωση στο φυσικό περιβάλλον και απαράδεκτη πτώση στην ποιότητα της εμπειρίας που αποκομίζουν οι επισκέπτες. (Mathieson, A. - G. Wall 1982, στο Martin, B.S.- M. Uysal, 1990: 328-329)

➤ Η φέρουσα ικανότητα περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές κατηγορίες: τη βιολογική που αφορά τους φυσικούς πόρους του τόπου, την κοινωνική που αφορά την εμπειρία των επισκεπτών και εκείνη που αφορά την τοπική κοινωνία. (Boo, E., 1992: 9)

➤ Οι A. Mathieson - G. Wall διακρίνουν την οικονομική διάσταση της φέρουσας ικανότητας που ορίζεται ως η ικανότητα απορρόφησης τουριστικών δραστηριοτήτων και λειτουργιών χωρίς να εξοβελίζονται επιθυμητές τοπικές δραστηριότητες. Οι ίδιοι ορίζουν την κοινωνική φέρουσα ικανότητα ως το επίπεδο στο οποίο η τοπική κοινωνία αρχίζει να μην ανέχεται την παρουσία τουριστών.

➤ Η φέρουσα ικανότητα των εθνικών πάρκων ορίζεται ως η φυσική, βιολογική, κοινωνική και ψυχολογική ικανότητα του περιβάλλοντος να δεχτεί και να στηρίξει τουριστικές δραστηριότητες χωρίς να υποβαθμίζεται η ποιότητα του περιβάλλοντος ή η ικανοποίηση των επισκεπτών. (Lindsay, J.J. 1986 όπως αναφέρεται στο Martin, B.S.- M. Uysal, 1990: 328-329)

Προκύπτει από τους διαφορετικούς ορισμούς που έχουν δοθεί ότι η φέρουσα ικανότητα αφορά τα όρια του φυσικού, κοινωνικού, οικονομικού περιβάλλοντος. Στην έννοια του κοινωνικού περιβάλλοντος περιλαμβάνεται η τοπική κοινωνία αλλά και οι επισκέπτες. Άλλοι ορισμοί τονίζουν τη σημασία της υπέρβασης της βιολογικής φέρουσας ικανότητας, άλλοι την εμπειρία των τουριστών, κλπ. ανάλογα με τα ενδιαφέροντα του ατόμου ή του φορέα που συντάσσει τον ορισμό. Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση του ορισμού του Lindsay που περιορίζεται στα εθνικά πάρκα και δίνει έμφαση στις δραστηριότητες των τουριστών αγνοώντας τις τοπικές κοινωνίες. Προφανώς ο ορισμός αυτός είναι προσαρμοσμένος στα δεδομένα του αμερικανικού άγριου τοπίου (wilderness) με τις απέραντες εκτάσεις άγριας φύσης με αραιή κατοίκηση. Το πρώτιστο στοιχείο ενδιαφέροντος στα πάρκα αυτά είναι η εμπειρία του ταξιδιώτη και η ποιότητα του περιβάλλοντος. Συνεπώς για μία

ακόμη φορά διαπιστώνουμε ότι στον οικοτουρισμό οι επιλογές εξαρτώνται από τις τοπικές συνθήκες.

Από τους ορισμούς προκύπτει πως η τουριστική Φέρουσα Ικανότητα μπορεί να διακριθεί σε:

- Φυσική Φέρουσα Ικανότητα, που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει («χωρέσει») μία περιοχή.
- Περιβαλλοντική Φέρουσα Ικανότητα, που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μία περιοχή, πριν αρχίσουν να προκαλούνται βλάβες στο περιβάλλον ή το οικοσύστημα.
- Οικονομική Φέρουσα Ικανότητα, που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μία περιοχή, πριν αρχίσει να υποφέρει από οικονομικά προβλήματα.
- Κοινωνική Φέρουσα Ικανότητα, που αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων, πέρα από τον οποίο επέρχεται κοινωνική αποσύνθεση.
- «Αντιληπτική» (perceptual) Φέρουσα Ικανότητα, που αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων που μπορεί να φιλοξενήσει μία περιοχή, πριν η εμπειρία του τουρίστα αρχίσει να επηρεάζεται αρνητικά.

iii. Προβλήματα εφαρμογής της Φέρουσας Ικανότητας

Από τους ορισμούς προκύπτουν ορισμένα πρακτικά προβλήματα στην εφαρμογή της έννοιας, ακριβώς επειδή αναφέρονται σε «αριθμούς επισκεπτών». Το μέγεθος αυτό δεν είναι εύκολα μετρήσιμο και ερωτήματα όπως, πώς θα τεθούν αντικειμενικά τα όρια και κριτήρια, πώς θα γίνει ο έλεγχος του αριθμού των τουριστών και επισκεπτών, πώς θα μετρηθούν οι επιπτώσεις (βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα), ανακύπτουν συνεχώς ζητώντας απαντήσεις. Επίσης, το γεγονός ότι η έννοια αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό, θέτει υπό κρίση το αν μπορεί να αποτελέσει μία αποδεκτή λύση, ενώ σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη, αφού φέρει το σύστημα στα όριά του.

Ένα επιπλέον πρόβλημα είναι και η δυσκολία διαχείρισης των ήδη αναπτυγμένων και τουριστικά κορεσμένων περιοχών. Η εφαρμογή της έννοιας φαντάζει περισσότερο εύκολη σε νέους τουριστικούς προορισμούς, όπου το σύστημα δεν έχει φτάσει ή ξεπεράσει ακόμα τα όριά του και έτσι μπορεί να τεθεί ένα διαχειριστικό πλαίσιο, βάσει της φέρουσας ικανότητάς του, ώστε να μην αυξηθεί ανεξέλεγκτα ο αριθμός των τουριστών.

Τέλος, ένα ακόμη πρόβλημα που τίθεται είναι το μέγεθος και το είδος της δραστηριότητας και η χωρική κλίμακα της εφαρμογής. Δεν αρκεί η καταμέτρηση του συνόλου των επισκεπτών σε έναν τόπο τον χρόνο. Πρέπει να ληφθούν υπόψη μία σειρά παράμετροι όπως:

- ✓ Η εποχικότητα της κίνησης.
- ✓ Η συγκέντρωση της κίνησης σε ορισμένες περιοχές.
- ✓ Ο μέσος όρος διάρκειας διαμονής των επισκεπτών.
- ✓ Οι δραστηριότητες που ασκούν.
- ✓ Τα χαρακτηριστικά των επισκεπτών και η συμπεριφορά τους.
- ✓ Ο βαθμός χρήσης της τουριστικής υποδομής - κατά πόσο έχει φτάσει στο σημείο κορεσμού.

Στη δυσκολία προσδιορισμού του «αριθμού των επισκεπτών» προστίθενται οι δυσκολίες υποκειμενικών όρων όπως «απαράδεκτες αλλοιώσεις». Απαράδεκτες για ποιόν; Εξαιτίας της ασάφειας και της υποκειμενικότητας των όρων έχουν επιχειρηθεί μέθοδοι ποσοτικοποίησης και καθορισμού κριτηρίων για τη μέτρηση της φέρουσας ικανότητας.

Μία από αυτές, που υποστηρίζεται και από σύστημα software, την επεξεργάστηκε το International Centre for Tourism and Hospitality, Bournemouth University (Cooper, C. et. al. 1997: 195-197). Το σύστημα αυτό ορίζει παραμέτρους βάσει των οποίων μετρώνται οι επιπτώσεις της οικοτουριστικής ανάπτυξης σε διάφορους τομείς. Ορίζονται επίσης ανώτατα όρια ανάπτυξης σε κάθε τομέα.

Επιπτώσεις σε	Παράμετρος	Όριο
περιβάλλον		
• Αλλαγές στο περιβάλλον	Είδη / πληθυσμοί	Εξαφάνιση / μειούμενος πληθυσμός
• Κίνδυνοι	Φωτίες / διαβρωση / ρυπανση	Αύξηση προβληματικών καταστάσεων
• Βιωσιμότητα αγρίας ζωής	Αστική ανάπτυξη	Χρήση γης / μετρηθείς ειδών

Με ανάλογο τρόπο μετρώνται οι επιπτώσεις στον κοινωνικό-οικονομικό τομέα, στην πολιτική κατάσταση, κλπ. Το software βασίζεται στη λειτουργία εισαγωγής πραγματικών στοιχείων βάσει των οποίων προσμετρώνται οι επιπτώσεις και κρίνεται εάν έχουν ξεπεραστεί τα όρια.

Στα πλαίσια προγράμματος καθορισμού της φέρουσας ικανότητας σε μία παραλία της Ιρλανδίας, (Forbatha, F. 1973) έγινε καταγραφή της υπάρχουσας πυκνότητας και κατανομής των χρηστών με τη βοήθεια αεροφωτογραφιών που ελήφθησαν σε μέρα και ώρα αιχμής και με τη διανομή ενός ερωτηματολογίου στους παραθεριστές. Ανάλογη μελέτη για τη χωρητικότητα παραλίας στην Κύπρο (Androcidou 1983) καθόρισε τη χωρητικότητα χρησιμοποιώντας αναλογίες και μεγέθη όπως:

- τον αριθμό αφίξεων ανά 100 κατοίκους σε μια περιοχή
- τον αριθμό διανυκτερεύσεων ανά 100 κατοίκους
- τον αριθμό τουριστών ανά τετρ. χιλιόμετρο
- τη χωρητικότητα της παραλίας.

Αυτού του είδους οι μετρήσεις δεν επιχειρούν να συσχετίσουν την τουριστική κίνηση με τις επιπτώσεις στο οικοσύστημα. Είναι φανερό ότι προτεραιότητα έχει η κοινωνική φέρουσα ικανότητα, από την πλευρά των επισκεπτών. Φαίνεται όμως να εξυπηρετούν τους στόχους της διαχείρισης μιας τουριστικής παραλίας. Είναι κατανοητό ότι η υιοθέτηση του ενός ή του άλλου συστήματος καθορισμού της φέρουσας ικανότητας (ή καλύτερα κρίσιμων ορίων) εξαρτάται από το στόχο της διαχείρισης και τη φύση του προορισμού. Η διαχείριση μιας τουριστικής παραλίας διαφέρει από τη διαχείριση μιας προστατευόμενης ή οικολογικά ευαίσθητης περιοχής. Η επιλογή της μεθοδολογίας πρέπει να είναι αντίστοιχη των στόχων της διαχείρισης.

iv. Η μέθοδος μέτρησης της Φέρουσας Τουριστικής Ικανότητας του Boullon

Μία άλλη μέθοδος μέτρησης της φέρουσας ικανότητας προτείνει ο Boullon (1985). Η μέθοδος αυτή βασίζεται στη χρήση ενός μαθηματικού τύπου. Διαιρείται η έκταση της περιοχής που προορίζεται να χρησιμοποιηθεί από τους τουρίστες με τον μέσο όρο της έκτασης που χρειάζεται ένας επισκέπτης ελεύθερη από παρουσία άλλων ανθρώπων για να αισθάνεται άνετα. Ο μέσος όρος αυτός, βέβαια, διαφέρει πολύ από επισκέπτη σε επισκέπτη και από προορισμό σε προορισμό. Εάν υποθεθεί, ωστόσο, ότι αυτός ο μέσος όρος μπορεί να υπολογιστεί για έναν συγκεκριμένο τόπο τότε:

$$\text{Φέρουσα Ικανότητα} = \frac{\text{Συνολική έκταση που χρησιμοποιείται από τους τουρίστες}}{\text{Μέσος όρος έκτασης που αναλογεί στον επισκέπτη}}$$

Ο συνολικός αριθμός που μπορεί να δεχτεί ο τόπος είναι:

$$\text{Συνολικός αριθμός ημερησίων επισκέψεων} = \text{Φέρουσα ικανότητα} \times \text{Ρυθμός ανανέωσης} \\ \text{ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ}$$

Όπου:

$$\text{Ρυθμός ανανέωσης επισκεπτών} = \frac{\text{Συνολική διάρκεια που ο προορισμός είναι ανοιχτός σε} \\ \text{επισκέπτες}}{\text{Μέσος όρος διάρκειας επισκεπτών}}$$

Αυτή η μέθοδος αναγνωρίζει ότι υπάρχουν παράγοντες που δεν προσμετρά και που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, όπως περιοχές ιδιαίτερα ευαίσθητες που μπορούν να δεχτούν πολύ μικρό αριθμό επισκεπτών, κλπ. Γενικά κανένας μαθηματικός τύπος δεν μπορεί να μετρήσει τα πάντα. Στον καθορισμό της φέρουσας ικανότητας πρέπει να χρησιμοποιείται η κοινή λογική και οι αποφάσεις να υπαγορεύονται από πραγματικά δεδομένα και εκτιμήσεις.

ν. Η μέθοδος προσδιορισμού της φέρουσας τουριστικής ικανότητας: Limits of Acceptable Change (LAC)

Στη μελέτη τους οι Stankey (1985) πρότειναν ένα σύστημα μέτρησης των ορίων των αλλοιώσεων που προξενούνται από την τουριστική δράση στο φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον προστατευόμενων περιοχών. Με τη μέθοδο αυτή επιχειρείται να εντοπισθούν οι κατάλληλες στρατηγικές, προκειμένου να διατηρηθούν ή να αποκατασταθούν οι επιθυμητές συνθήκες στις προστατευόμενες περιοχές.

Η μέθοδος LAC, που είναι προσαρμοσμένη στα δεδομένα των αχανών εκτάσεων των Εθνικών Πάρκων στις ΗΠΑ από τα οποία και υιοθετήθηκε, αξιολογεί τη φέρουσα ικανότητα κυρίως ως προς τις δραστηριότητες αναψυχής που μπορεί να δεχτεί ο τόπος σε σχέση με την ποιότητα περιβάλλοντος. Κοινωνικοοικονομικοί παράγοντες δεν προσμετρούνται στον ίδιο βαθμό. Επίσης η μέθοδος LAC παραμένει περισσότερο μια θεωρητική ανάλυση παρά ένα πρακτικό εργαλείο. Η χρησιμότητά της για την Ελλάδα είναι μάλλον περιορισμένη.

Το σύστημα αυτό προτείνει μία διαδικασία εννέα σταδίων προσδιορισμού της φέρουσας ικανότητας μιας δεδομένης έκτασης άγριας φύσης.

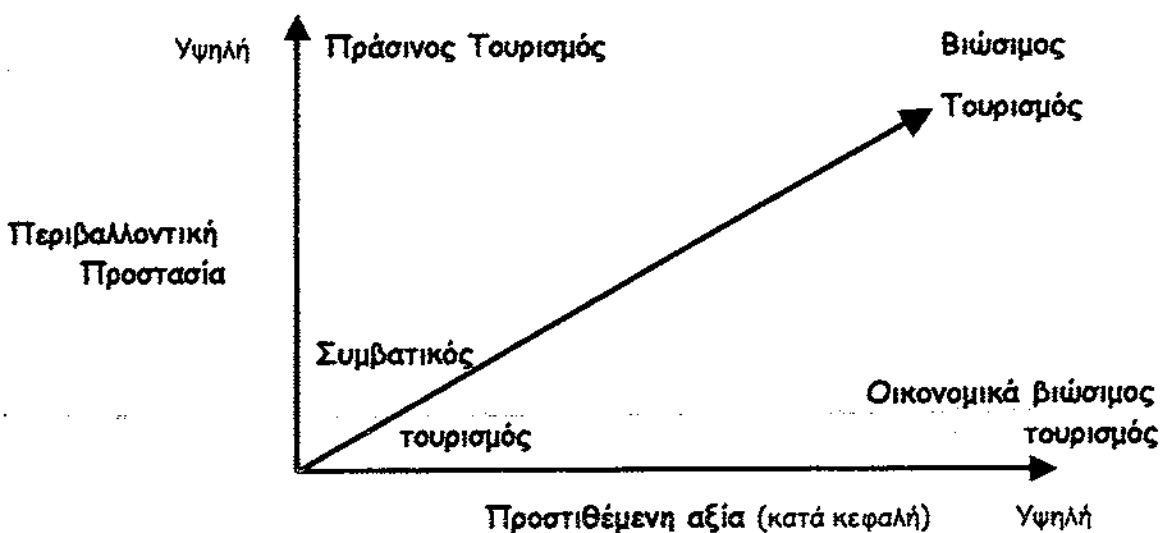
1. Προσδιορισμός της αξίας, των ζητημάτων και των τυχόν προβλημάτων που προκύπτουν στην περιοχή.
2. Προσδιορισμός «ιδανικών χρήσεων ανά περιοχή» ("opportunity classes"). Ο προσδιορισμός της ιδανικής χρήσης ανά περιοχή περιλαμβάνει περιγραφή της κατάστασης των φυσικών πόρων και των κοινωνικών συνθηκών που είναι αποδεκτές για τη συγκεκριμένη περιοχή. Περιγράφεται επίσης το είδος της διαχείρισης που ενδείκνυται για την περιοχή. Οι περιοχές αυτές είναι τυποποιημένες και περιλαμβάνουν τις εξής κατηγορίες: περιοχές παρθένες (pristine), άγριες (primitive), ημι-άγριες (semi-primitive), απαλλαγμένες από χρήση οχημάτων (non-motorized) και μεταβατικές (transition).
3. Προσδιορισμός δεικτών για τη μέτρηση της κατάστασης των φυσικών πόρων και των κοινωνικών συνθηκών. (Δείκτες για τη μέτρηση κατάστασης άγριας ζωής: Τάσεις αύξησης/μείωσης στους πληθυσμούς απειλούμενων ειδών και συσχέτιση με πιθανές οχλήσεις από ανθρώπινη παρουσία.)
4. Απογραφή φυσικών πόρων και κοινωνικών συνθηκών.
5. Προσδιορισμός σταθερών για τη διατήρηση της κατάστασης των φυσικών πόρων και των κοινωνικών συνθηκών (π.χ. για τις παρθένες περιοχές ορίζεται ως σταθερά για την ποιότητα της κατασκηνωτικής εμπειρίας η απόλυτα μοναχική κατασκήνωση, δηλαδή η απουσία πιθανότητας συνάντησης ενός κατασκηνωτή με άλλον.)
6. Προσδιορισμός πιθανών εναλλακτικών «χωροθετήσεων» των «περιοχών ιδανικών χρήσεων». Συζήτηση για το κατά πόσο θα εξυπηρετούσε καλύτερα ολόκληρη την έκταση της άγριας φύσης μία εναλλακτική χωροθέτηση των κατά τόπους περιοχών. Γίνεται επανεκτίμηση των ιδανικών χρήσεων ανά περιοχή και συζητείται η πιθανότητα αλλαγών στην κατηγοριοποίηση των περιοχών.
7. Προσδιορισμός εναλλακτικών σεναρίων διαχείρισης για την κάθε περιοχή ανάλογα με τα διαφορετικά σενάρια κατηγοριοποίησης των περιοχών.
8. Αξιολόγηση και τελική επιλογή ενός συστήματος κατηγοριοποίησης.
9. Εφαρμογή σχεδίου διαχείρισης και παρακολούθηση συνθηκών.

Από τις διάφορες μεθόδους προσδιορισμού της φέρουσας ικανότητας και ιδίως από την πλέον αποδεκτή, αυτή της μέτρησης των LAC, συνάγεται ότι η μέτρηση της φέρουσας ικανότητας δεν είναι κάτι απλό ούτε μπορεί εύκολα ένα μοντέλο μέτρησης να μεταφερθεί από μία περιοχή σε άλλη. Η εκάστοτε μέθοδος είναι περισσότερο ή λιγότερο επιτυχημένη ανάλογα με το βαθμό στον οποίο ανταποκρίνεται στις ανάγκες της συγκεκριμένης περιοχής. Οι πιο εξελιγμένες μέθοδοι βασίζονται στην καθιέρωση δεικτών για τη μέτρηση της ποιότητας του περιβάλλοντος (φυσικού και κοινωνικού), την κατηγοριοποίηση (ζώνωση) χρήσεων ανά περιοχές και την καθιέρωση ορίων (ποσοτικοποιημένων) στις επιπτώσεις από την τουριστική κίνηση.

3. Βιώσιμος τουρισμός¹⁸

Η διεύρυνση του ορισμού της φέρουσας ικανότητας πέρα από την περιβαλλοντική διάσταση, φέρνει τον τουρισμό εγγύτερα προς τον ορισμό του βιώσιμου τουρισμού, στον οποίο υπάρχουν από την αρχή ενσωματωμένες οι έννοιες της περιβαλλοντικής διατήρησης, κοινωνικής δικαιοσύνης και οικονομικής αποτελεσματικότητας. Η βασικότερη διαφορά όμως που εντοπίζεται στους δύο όρους είναι ότι στο βιώσιμο τουρισμό δεν υπάρχουν όρια που δεν πρέπει να ξεπεραστούν από την τουριστική ανάπτυξη, αλλά μια συνεχής προσπάθεια βελτίωσης της υπάρχουσας κατάστασης. Το σχήμα που ακολουθεί συνοψίζει το περιεχόμενο της έννοιας.

Σχήμα 2. Αλλαγή του προτύπου τουριστικής ανάπτυξης.

¹⁸ Σύμφωνα με τη σχετική μελέτη του Πανεπιστημίου Αιγαίου & του Εργαστηρίου Τοπικής & Νησιωτικής Ανάπτυξης, ως βιώσιμος τουρισμός θεωρείται οποιαδήποτε προσπάθεια απομάκρυνσης από το συμβατικό τουρισμό, προς μία καλύτερη κατεύθυνση, είτε ως προς τα κοινωνικο-οικονομικά, είτε ως προς τα περιβαλλοντικά μεγέθη.

Σύμφωνα με το σχήμα λοιπόν, ο συμβατικός τουρισμός αποτελεί την περιοχή κοντά στην αρχή των αξόνων, που ορίζουν το φάσμα μέσα στο οποίο κινείται η δραστηριότητα, ως προς τη βιωσιμότητά της. Ο οριζόντιος άξονας ορίζει το επίπεδο της κατά κεφαλή (ανά τουρίστα) προστιθέμενης αξίας της κάθε μορφής τουρισμού, ενώ ο κάθετος άξονας το επίπεδο της περιβαλλοντικής προστασίας που παρέχει η μορφή αυτή του τουρισμού. Μέσα στην περιοχή του συμβατικού τουρισμού περιλαμβάνονται ο μαζικός και ο ατομικός τουρισμός. Προχωρώντας στα δεξιά του οριζόντιου άξονα κάποιοι συναντά μορφές τουρισμού με υψηλή προστιθέμενη αξία. Οι περιοχές που τις εφαρμόζουν απολαμβάνουν μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη από την τουριστική δραστηριότητα, εφόσον διατηρούν το περιβάλλον τους στην ίδια κατάσταση με αυτήν που υπήρχε πριν την υιοθέτηση των μορφών αυτών. Η κάθετη κίνηση προς τα πάνω του άξονα του περιβάλλοντος ορίζει μορφές τουρισμού που διατηρούν, αναδεικνύουν, προστατεύουν και βελτιώνουν το περιβάλλον της περιοχής υποδοχής, χωρίς όμως να σημαίνει ότι υποχρεωτικά προσδίδουν και μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη στις περιοχές αυτές.

Και οι δύο αυτές κινήσεις θεωρούνται ότι φέρουν την περιοχή προορισμού σε καλύτερη κατάσταση από αυτήν που επικρατεί με την εφαρμογή του συμβατικού τουρισμού και επομένως είναι προτιμητέες. Οι καταστάσεις αυτές θεωρούνται περισσότερο βιώσιμες από το συμβατικό τουρισμό, λαμβάνοντας κάποια θέση μέσα στο φάσμα του βιώσιμου τουρισμού, που εκτείνεται κατά το διαγώνιο άξονα, όπως φαίνεται και στο σχήμα. Η ταυτόχρονη μετακίνηση και προς τις δύο κατευθύνσεις (οριζόντια και κάθετη) οδηγεί προς το βιώσιμο τουρισμό (διαγώνια κατεύθυνση), βάσει της στενής έννοιας του όρου (ισχυρή βιωσιμότητα).

Η απομάκρυνση, επομένως, από το συμβατικό τουρισμό (κυρίαρχο τμήμα του οποίου αποτελεί ο μαζικός τουρισμός), χωρίς να είναι εύκολη μέσα στο ισχύον αναπτυξιακό μοντέλο που βασίζεται στους μηχανισμούς της αγοράς, δεν φαίνεται αδύνατη. Ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς τις εξελίξεις στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των καταναλωτών-τουριστών και στην τουριστική ζήτηση, καθώς επίσης και στην ανάπτυξη φιλοπεριβαλλοντικών τεχνολογιών, για τον περιορισμό των επιπτώσεων.

4. Σύγκριση των εννοιών Φέρουσας Ικανότητας & Βιώσιμου Τουρισμού

Οι δύο αυτές έννοιες έχουν ενσωματωμένες τις ίδιες τρεις διαστάσεις (οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική), αλλά διαφέρουν, καθώς ο ρόλος της Φέρουσας Ικανότητας είναι να θέσει ανώτατα όρια, ενώ του Βιώσιμου Τουρισμού είναι η συνεχής βελτίωση των αποδόσεων της τουριστικής δραστηριότητας.

Συγκρίνοντας τις έννοιες, αυτή του Βιώσιμου Τουρισμού φαντάζει πιο αποτελεσματική, αφού όχι μόνο δεν προσκρούει στα προαναφερθέντα προβλήματα, αλλά διατηρεί και βελτιώνει συνεχώς την κατάσταση του περιβάλλοντος, χωρίς να φτάνει αυτό στα όριά του. Παράλληλα, ο Βιώσιμος Τουρισμός συμβαδίζει και με την παγκόσμια τάση στο χώρο της ανάπτυξης γενικότερα, που είναι η βιώσιμη ανάπτυξη.

Στα πλαίσια του Βιώσιμου Τουρισμού και ειδικότερα για τη μέτρηση και τον έλεγχο της δραστηριότητας, προτείνεται μία σειρά δεικτών, βασισμένη σε μοναδιαία μεγέθη, ανά τουρίστα, η βελτίωση των οποίων οδηγεί τη δραστηριότητα σε μία πιο βιώσιμη κατάσταση από αυτή που υπάρχει σήμερα με την εφαρμογή του συμβατικού τουρισμού. Οι δείκτες αυτοί σταθμίζονται και χωρίζονται στις τρεις προαναφερθείσες κατηγορίες. Η παρακολούθηση, ο έλεγχος και η αξιολόγηση γίνονται τόσο σε επίπεδο μεταβλητών και δεικτών, όσο και σε κατηγορίες, καθώς ομαδοποιούνται τα αποτελέσματα της κάθε κατηγορίας και το συμπέρασμα που εξάγεται αφορά στην κατάσταση του οικονομικού, κοινωνικού και περιβαλλοντικού τομέα - κατηγορίας, χωριστά.

5. Συμπεράσματα

➤ Τα προτεινόμενα κριτήρια επιλογής περιοχών για την ανάπτυξη του οικότουρισμού δίνουν έμφαση στην αξιολόγηση του ρόλου που μπορεί να παίξει ο οικότουρισμός στην προστασία του περιβάλλοντος και την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη μιας περιοχής.

➤ Τα κριτήρια επιλογής ευνοούν σαφώς τις απομακρυσμένες και προβληματικές περιοχές με αξιόλογους φυσικούς πόρους που χρήζουν προστασίας.

- Το καθεστώς προστασίας και η ύπαρξη φορέα διαχείρισης είναι εχέγγυα για τη σωστή λειτουργία του οικοτουρισμού και δίνουν προβάδισμα στην επιλογή προστατευομένων περιοχών με φορέα διαχείρισης.
- Με την απόφαση υποστήριξης του οικοτουρισμού σε μία περιοχή, πρέπει να ακολουθηθεί μία διαδικασία κατάρτισης σχεδίου οικοτουριστικής ανάπτυξης. Η διαδικασία αυτή πρέπει να γίνεται με τη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων ομάδων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Απαραίτητη προϋπόθεση της σύνταξης σχεδίου οικοτουριστικής ανάπτυξης είναι ο καθορισμός της φέρουσας ικανότητας.
- Ο καθορισμός της φέρουσας ικανότητας πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες παρακολούθησης του οικοτουρισμού στη συγκεκριμένη περιοχή.
- Χρήσιμα εργαλεία για τον καθορισμό της φέρουσας ικανότητας είναι ο καθορισμός δεικτών ποιότητας φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος και ο καθορισμός σταθερών ορίων για τον έλεγχο των επιπτώσεων από την τουριστική κίνηση καθώς επίσης και η εφαρμογή συστημάτων ζώνωσης.
- Προτείνεται η ανάθεση σε πανεπιστημιακό ή άλλον ερευνητικό φορέα μιας έρευνας για τον καθορισμό στοιχειωδών παραμέτρων βάσει των οποίων να γίνεται η παρακολούθηση του οικοτουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές. Οι παράμετροι αυτές πρέπει να προσμετρούν την ποιότητα του φυσικού, κοινωνικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Επίσης, η έρευνα αυτή θα πρέπει να καθορίσει σταθερά όρια για κάθε μία από τις παραμέτρους. Τα σταθερά όρια δείχνουν τον ανώτατο βαθμό επιπτώσεων που μπορεί να έχει η τουριστική κίνηση σε κάθε μία από τις καθορισμένες παραμέτρους.
- Το σύστημα καθορισμού της φέρουσας ικανότητας που θα προκύψει από τη μελέτη θα πρέπει να μπορεί άμεσα να εφαρμοστεί σε μία προστατευόμενη περιοχή με φορέα διαχείρισης. Οι περιοχές αυτές, όπως τονίστηκε παραπάνω, είναι αυτές που διαθέτουν την υποδομή για την εφαρμογή και παρακολούθηση της τήρησης της φέρουσας ικανότητας.

➤ Η απομάκρυνση από το συμβατικό τουρισμό (κυρίαρχο τμήμα του οποίου αποτελεί ο μαζικός τουρισμός), χωρίς να είναι εύκολη μέσα στο ισχύον αναπτυξιακό μοντέλο που βασίζεται στους μηχανισμούς της αγοράς, δεν φαίνεται αδύνατη.

➤ Η έννοια του Βιώσιμου Τουρισμού φαντάζει πιο αποτελεσματική από αυτή της Φέρουσας Ικανότητας, αφού διατηρεί και βελτιώνει συνεχώς την κατάσταση του περιβάλλοντος, χωρίς να φτάνει αυτό στα όριά του. Παράλληλα, συμβαδίζει και με την παγκόσμια τάση στο χώρο της ανάπτυξης γενικότερα, που είναι η βιώσιμη ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΝΤΟΜΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ ΓΙΑ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΔΥΝΗΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ (ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΟΜΑΔΕΣ ΚΟΙΝΟΥ-ΣΤΟΧΟΥ). ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.

1. Σημασία & πολυπλοκότητα του προσδιορισμού της οικότουριστικής ζήτησης

Ο προσδιορισμός της ζήτησης για οικότουριστικές δραστηριότητες είναι ιδιαίτερης σημασίας για τους ακόλουθους λόγους:

- Αν θεωρηθεί ο οικότουρισμός ως ένα πιθανό εργαλείο για την τόνωση της οικονομίας κάποιων κοινοτήτων, είναι απαραίτητο, μέσω του προσδιορισμού της ζήτησης, να καταστούν μετρήσιμα τα «μεγέθη οικονομικής τόνωσης» που είναι εφικτά. Επίσης, γνώση της ζήτησης βοηθά στο να διασφαλιστεί η συναίνεση, η συνεργασία και η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών σε προγράμματα οικότουριστικής ανάπτυξης.

- Η γνώση της ζήτησης για οικότουριστικές δραστηριότητες είναι απαραίτητη για να εξασφαλιστούν υποδομές για την υποστήριξή τους.

- Ο προσδιορισμός των επιπέδων της ζήτησης είναι σημαντικός, προκειμένου να οριστούν τα ανώτατα επιθυμητά όρια ανάπτυξής του, ανάλογα με τη φέρουσα ικανότητα των τόπων υποδοχής. Επίσης, για να καταστεί σαφής η ανάγκη εφαρμογής συστημάτων διαχείρισης επισκεπτών και διεξαγωγής μελετών φέρουσας τουριστικής ικανότητας.

- Η οικότουριστική ζήτηση προσδιορίζεται σε επίπεδο τόσο ποιοτικό όσο και ποσοτικό, έτσι ώστε μέσω του marketing, να προσελκύεται το ποιοτικά και αριθμητικά επιθυμητό κοινό.

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) αναφέρει ότι είναι ιδιαίτερα δύσκολο να οριστεί ή να μετρηθεί ο τουρισμός με ακρίβεια.¹⁹

¹⁹ OECD, <http://www.oecd.org/dsti/sti/transport/tourism/act/stats.htm>

Στην περίπτωση του οικοτουρισμού η δυσκολία αυτή είναι μεγαλύτερη. Οφείλεται στο ότι δεν είναι σαφές, ούτε αντικειμενικά προσδιορισμένο το πώς ορίζεται ο οικοτουρισμός.

Πέραν τούτου, προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα, δεν αρκεί να μετρηθεί ο αριθμός των αφίξεων σε οικοτουριστικούς προορισμούς. Επιβάλλεται βαθύτερη κατανόηση του τύπου της ζήτησης και των επιδράσεων της. Μια τέτοια διαδικασία εξαρτάται από τις συνθήκες που επικρατούν σε κάθε συγκεκριμένη περιοχή κι έτσι μία γενίκευση είναι δύσκολο να γίνει. Επιβάλλει επίσης την γνώση των οικοτουριστικών προορισμών, των προσφερόμενων αγαθών και υπηρεσιών, των προτιμήσεων των καταναλωτών, των χαρακτηριστικών των επισκεπτών, της αλληλεπίδρασης μεταξύ τουριστών και των τοπικών πληθυσμών που τους υποδέχονται.

2. Η ζήτηση για οικοτουρισμό στην Ελλάδα

Επισήμως καταγεγραμμένα στατιστικά στοιχεία για τη ζήτηση για οικοτουρισμό στην Ελλάδα δεν υπάρχουν. Στις έρευνες αγοράς που πραγματοποιεί ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, οι οποίες απευθύνονται στο ευρύ²⁰ τουριστικό κοινό, περιγράφεται το προφίλ του «μεγάλου όγκου», του τουρισμού στην Ελλάδα χωρίς να επιχειρείται η διερεύνηση σε βάθος της ζήτησης για ειδικότερες μορφές τουρισμού, όπως οικοτουρισμού. Στις έρευνες αυτές επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι η πλειοψηφία των επισκεπτών ελληνικών τουριστικών προορισμών έλκεται από το τρίπτυχο: ήλιος, αρχαία και θάλασσα, ενώ εξετάζονται άλλα στοιχεία της εσωτερικής και διεθνούς ζήτησης που δεν βοηθούν όμως στο να εξαχθούν συμπεράσματα για τις προτιμήσεις του κοινού για οικοτουρισμό. Ένα θετικό στοιχείο που ανακύπτει μέσα από τις διαπιστώσεις τέτοιων ερευνών είναι ότι το ευρύ τουριστικό κοινό κατανοεί και αναγνωρίζει τη σημασία του φυσικού περιβάλλοντος και της προστασίας του, εκτιμά την ύπαρξη άφθαρτης εξοχής και «ανεξερεύνητων τόπων», όπως και τη σημασία της διαφύλαξης του ελληνικού χαρακτήρα και ύφους. Εκτιμά δηλαδή στοιχεία και χαρακτηριστικά που είναι συνυφασμένα με την έννοια του οικοτουρισμού.

Για την καταγραφή της υπάρχουσας και της δυνητικής ζήτησης για οικοτουρισμό στην Ελλάδα, απαιτείται εκτεταμένη έρευνα αγοράς προσανατολισμένη στο συγκεκριμένο είδος τουρισμού. Μια τέτοια έρευνα θα πρέπει να εξετάζει συγκεκριμένα την ανταπόκριση του κοινού σε έναν τύπο διακοπών με τα χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού. Επίσης, η σκιαγράφηση της ζήτησης επιβάλλει

²⁰ ευρύ σε αντίθεση με το ειδικό οικοτουριστικό κοινό

και την εγκαθίδρυση ενός μηχανισμού συστηματικής συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών για τα ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά της τουριστικής κίνησης των περιοχών που παρουσιάζουν οικολογικό ενδιαφέρον. Καθώς μια τέτοια έρευνα δεν έχει διεξαχθεί ως τώρα και ένας τέτοιος μηχανισμός δεν έχει εγκαθιδρυθεί, απομένει μόνο να επιβεβαιωθούν οι εκτιμήσεις που υπάρχουν.

Εκτιμάται λοιπόν, ότι η ζήτηση για οικοτουριστικές δραστηριότητες στην Ελλάδα δεν ακολουθεί - ακόμα τουλάχιστον - τους ραγδαίους ρυθμούς αύξησης του εξωτερικού²¹.

Το ελληνικό οικοτουριστικό κοινό σταδιακά αυξάνεται, αλλά σε μικρότερο ποσοστό από αυτό του μαζικού τουρισμού. Τα τελευταία χρόνια, καθώς το προφίλ των ελληνικών διακοπών αλλάζει (οι διακοπές γίνονται περισσότερες φορές το χρόνο και είναι μικρότερης διάρκειας), ο οικολογικός τουρισμός συμπεριλαμβάνεται όλο και περισσότερο στο ετήσιο πρόγραμμα διακοπών των Ελλήνων. Επίσης η ζήτηση για ελληνικούς οικοτουριστικούς προορισμούς από αλλοδαπούς τουρίστες κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα.²²

Ο οικοτουρισμός στη χώρα μας ταυτίζεται συνήθως με τις χειμερινές ή ανοιξιάτικες διακοπές σε ορεινά κυρίως οικοσυστήματα. Λόγω της σύνδεσης του μαζικού τουρισμού με τους παραθαλάσσιους προορισμούς και με την καλοκαιρινή περίοδο, οι όποιες οικοτουριστικές δραστηριότητες σε νησιωτικές περιοχές το καλοκαίρι αποτελούν μεμονωμένες περιπτώσεις. Η διάρκεια οικοτουριστικών εκδρομών εκτιμάται ότι κυμαίνεται συνήθως από μία έως οκτώ μέρες. Η επίσκεψη σε οικολογικά ενδιαφέρουσες περιοχές δεν συνδυάζεται απαραίτητα με παραμονή σ' αυτές.

²¹ Στην Κένυα η υπηρεσία Πάρκων «Άγριας Ζωής» εκτιμά ότι, από το 1983 έως το 1993, οι αφίξεις οικοτουριστών αυξήθηκαν κατά 45%.

Στο Νεπάλ, μέσα στις δύο τελευταίες δεκαετίες παρατηρήθηκε αύξηση του τουρισμού στη φύση κατά 255%. Στις ΗΠΑ, από το 1982 έως σήμερα, παρατηρήθηκε αύξηση ύψους 157% στα άτομα που ασχολούνται με την παρατήρηση πουλιών.

Στην Ονδούρα, κατά το 1995, πραγματοποιήθηκε αύξηση των τουριστών με προορισμό την φύση κατά 15%

²² Η εισερχόμενη ζήτηση για οικοτουρισμό είναι περισσότερο αυξημένη στα νησιά που θεωρούνται προορισμοί μαζικού τουρισμού.

Πλαίσιο 1:**Εκτιμήσεις Ειδικών Τουριστικών Πρακτόρων για την οικοτουριστική ζήτηση**

Στην Ελλάδα ειδικευμένοι στον εναλλακτικό τουρισμό τουριστικοί πράκτορες (ΕΤΠ) έχουν αρχίσει να εμφανίζονται τα τελευταία 10 περίπου χρόνια και είναι ολιγαριθμοί συγκριτικά με τους τουριστικούς πράκτορες του μαζικού τουρισμού.

ΕΤΠ από όλη την Ελλάδα που ερωτήθηκαν στα πλαίσια έρευνας, εκτιμούν ότι η ζήτηση του οικοτουρισμού στην Ελλάδα παρουσιάζει δειλά αυξητική τάση. Αν τώρα θεωρήσουμε ως οικοτουρισμό γενικότερα όλες τις δραστηριότητες στη ψυχή (περιπέτεια, σπορ), τότε οι ρυθμοί αύξησης είναι μεγαλύτεροι.

Το κοινό που ενδιαφέρεται για οικοτουρισμό χαρακτηρίστηκε από τους ΕΤΠ ως υψηλότερων απαιτήσεων για ποιότητα. Προερχόμενο από υψηλότερα του μεσου κοινωνικά στρώματα, αποτελείται από κατοίκους των αστικών κέντρων στην πλειοψηφία τους ηλικίας 30-50 «άνω του μεσου ελληνικού μορφωτικού και οικονομικού επιπέδου». Πέραν των ιδιωτών, πελάτες των ΕΤΠ είναι μαθητές και εταιρείες που οργανώνουν ολιγοήμερες εκδρομές για τα στελέχη τους. Μεγαλύτερη ζήτηση παρουσιάζουν 3ήμερες ως 7ήμερες εκδρομές όλες τις εποχές πλην του καλοκαίριου. Οι περισσότεροι ΕΤΠ απευθύνονται κυρίως σε ελληνικό κοινό. ΕΤΠ που στοχεύουν και σε αλλοδαπούς οικοτουριστές αναφέρουν ότι υπάρχει μεγάλο υποψήφιο αγοραστικό κοινό στο εξωτερικό, το οποίο όμως για να προσελκύσει απαιτείται δικτύωση με αντίστοιχους ΕΤΠ του εξωτερικού. Οι τουριστικοί πράκτορες που ασχολούνται με την εισαγωγή ή προώθηση εναλλακτικού τουρισμού είναι λίγοι γιατί όπως χαρακτηριστικά αναφέρθηκε: «τα πολλά λεφτά και το γρήγορο κέρδος βρίσκονται στον μαζικό τουρισμό».

Οι κυριότερες κατηγορίες επισκεπτών είναι οι ακόλουθες: μαθητές σχολείων που συμμετέχουν σε εκδρομές στα πλαίσια του μαθήματος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενήλικες που συμμετέχουν σε οργανωμένες από τουριστικά πρακτορεία εκδρομές για ολιγομελείς ομάδες, μέλη ορειβατικών-φυσιολατρικών συλλόγων, Έλληνες που ταξιδεύουν ατομικά, αλλοδαποί και Έλληνες φυσιολάτρες με ειδικό ενδιαφέρον για τη φύση. Η τελευταία αυτή κατηγορία αποτελεί μειοψηφία. Επίσης, αυξανόμενη ζήτηση παρουσιάζεται για το θεσμό των κατασκηνώσεων εθελοντικής εργασίας στη φύση, που οργανώνονται από διάφορους φορείς και απευθύνονται σε νέους, καθώς και για εκδρομές δραστηριοποίησης στη φύση που οργανώνονται από το υπουργείο Νέας Γενιάς.²³

Πλαίσιο 2:

Μαθητές επισκέπτες οικοτουριστικών προορισμών

Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να γίνει στους μαθητές κοινό που αποτελεί για ορισμένους προορισμούς σημαντικό ποσοστό επισκεπτών. Αν και πολυπληθές, αφήνει λίγα χρήματα στον τόπο επίσκεψης, παράλληλα όμως λειτουργεί ως διαφημιστικός διάλογος για την προσέλκυση και άλλων επισκεπτών (κυρίως των οικογενειών τους). Το κοινό αυτό είναι ιδιαίτερα δεκτικό στο μήνυμα της προστασίας της φύσης και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διάσπαση της εποχικότητας του τουρισμού. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στα σχολεία είναι ένας από τους παραγόντες που στόχο έχει να διαμορφώσει θετική στάση στις νεότερες γενιές των Ελλήνων απέναντι στο περιβάλλον.

²³ Από το υπουργείο Νέας Γενιάς οργανώνονται 3ήμερα εναλλακτικού τουρισμού με τίτλους «Απόδραση από την πόλη» & «Νέοι & βουνό». Μέσα από τα 3ήμερα αυτά ενισχύεται & ο χειμερινός τουρισμός σε περιοχές όπως, η Ελάτη Τρικάλων, το Καρπενήσι, τα Καλάβρυτα, ο Εύηνος-Ναύπακτος, ο Έβρος, τα Γρεβενά, η Φλώρινα, ο Αλφειός-Ανδρίτσαινα, η Έδεσσα, η Κόνιτσα, η Ξάνθη που ενώ μέχρι πρόσφατα είχαν ελάχιστη ως καθόλου τουριστική ανάπτυξη σήμερα είναι πολυσύχναστες τουριστικά. Κάθε χρόνο περίπου 10.000 νέοι συμμετέχουν στα προγράμματα & ο αριθμός τους ολοένα αυξάνεται (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, σελ.43, 16/1/2000). Τα προγράμματα του υπουργείου Νέας Γενιάς φέρνουν τους νέους κοντά στη φύση & η συμμετοχή σ' αυτά είναι ενδεικτική των τάσεων ζήτησης του εναλλακτικού τουρισμού γενικότερα, παρόλα αυτά δεν μπορούν να ενταχθούν στη στενή έννοια του οικοτουρισμού.

3. Ζήτηση για διακοπές εθελοντικής εργασίας στη φύση

Σημαντική ζήτηση έχουν και οι διακοπές που συνδυάζονται με εθελοντική εργασία για το περιβάλλον. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το Earthwatch Institute, (Watertown, Mass.) ένας μεγάλος περιβαλλοντικός οργανισμός, ξεκίνησε την οργάνωση προγραμμάτων εθελοντικής εργασίας σε όλο τον κόσμο το 1971. Τη χρονιά εκείνη ξεκίνησε με τέσσερα προγράμματα που ξεπέρασαν τα 140 το 1999. Στον οδηγό Volunteer Vacations (McMillan, 1999) περιλαμβάνονται 2000 προγράμματα σε όλο τον κόσμο, έναντι των 70 που περιελάμβανε η πρώτη έκδοσή του, πριν δώδεκα χρόνια. Στην Ελλάδα, όταν ξεκίνησε τα προγράμματα εθελοντικής εργασίας το WWF, το 1991, η ιδέα του συνδυασμού διακοπών με εργασία ήταν ακόμη σχετικά καινούρια. Σήμερα πολλές περιβαλλοντικές οργανώσεις προσφέρουν τέτοια προγράμματα το καλοκαίρι. Η Ευρωπαϊκή Ένωση υποστηρίζει και προωθεί τις διεθνείς ανταλλαγές εθελοντών μέσω του δικτύου EVS (European Voluntary Service) ενώ, παράλληλα, η ζήτηση από το ελληνικό κοινό αυξάνεται διαρκώς. Στην Ελλάδα η ζήτηση είναι κυρίως από νέους, φοιτητές και κατά πλειοψηφία κορίτσια. Έχουν υψηλό βαθμό περιβαλλοντικής συνείδησης και τα κίνητρό τους είναι η επιθυμία για προσφορά, γνώση και κοινωνική συναναστροφή με άτομα ίδιων ενδιαφερόντων. Η ικανοποίηση που αποκομίζουν οι συμμετέχοντες είναι υψηλή, σύμφωνα με την αξιολόγηση που γίνεται στο τέλος κάθε περιόδου.

Πλαίσιο 3: Πλεονεκτήματα & μειονεκτήματα των εθελοντών ως ειδικής ομάδας οικότουριστών

Πλεονεκτήματα	Μειονεκτήματα
Οι εθελοντές αποτελούν τουριστικό κοινό με υψηλή περιβαλλοντική συνείδηση.	Η διαχείριση μιας ομάδας εθελοντικής εργασίας απαιτεί πολύ χρόνο και ενέργεια.
(Υψηλός βαθμός περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για τους εθελοντές)	
Η παρουσία των εθελοντών δίνει αίσθηση υπερφάνειας στους ντόπιους, για το περιβάλλον του τόπου τους, όταν βλέπουν κάποιους να αφιερώνουν τις διακοπές τους εργαζόμενοι για την προστασία του.	Χαμηλή «απόδοση» στην εκτέλεση του έργου. Συχνά τα έργα που κάνουν οι εθελοντές θα μπορούσαν να γίνουν σε σύντομο διάστημα από αμειβομένους εργατές. Η διεγέργεια των κατασκηνώσεων γίνεται κυρίως για λόγους περιβαλλοντικής εκπαίδευσης των εθελοντών.
Δημιουργία δεσμών μεταξύ εθελοντών και τοπικής κοινωνίας. Όταν οι περιοχές είναι απομονωμένες και με ανυπαρκτή τουριστική ανάπτυξη, η παρουσία εθελοντών συμβαίνει να λειτουργεί πολύ αναζωογονητικά για τους ντόπιους.	Κοπωση της τοπικής κοινωνίας. Τις πρώτες χρονιές οι ντόπιοι διακρίνονται από πραγματικό ενθουσιασμό που σταδιακά φθίνει.
Οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία (προμηθειές από την τοπική αγορά, μεταφορές)	Οι εθελοντές είναι κοινό με χαμηλή καταναλωτική δυνατότητα, επομένως μικρό και το οικονομικό όφελος της τοπικής κοινωνίας.

4. Η κίνηση σε Κέντρα Πληροφόρησης/Ενημέρωσης Επισκεπτών για τη φύση

Στην Ελλάδα λειτουργούν κέντρα πληροφόρησης (ΚΤ) για τη φύση, σε πολλούς υγρότοπους και άλλους οικότουριστικούς προορισμούς όπως το Δέλτα Έβρου, η Βιστωνίδα, το Δέλτα του Νέστου, η Κερκίνη, οι Λίμνες Κορώνεια-Βόλβη, το Δέλτα Αξιού-Λουδία-Αλιάκμονα, ο Αμβρακικός, το Μεσολόγγι-Αιτωλικό, το Κοτύχι-Στροφιλιά, η Πρέσπα, το Δάσος Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου, ο Εθνικός Δρυμός Σαμαριάς, κλπ. Τα ΚΤ είναι σημαντική οικότουριστική υποδομή, το κοινό που τα επισκέπτεται κατανοεί το φυσικό τοπίο και λαμβάνει το μήνυμα της προστασίας του περιβάλλοντος. Από την άποψη αυτή μπορεί να θεωρηθεί οικότουριστικό κοινό.

Στα Κέντρα Πληροφόρησης γίνεται συστηματική καταγραφή της κίνησης και του προφίλ των επισκεπτών μέσω ερωτηματολογίων. Από τέτοιες καταγραφές προκύπτει το συμπέρασμα ότι η τάση ζήτησης είναι ανοδική.

Επίσης στο κείμενο αποφάσεων και συμπερασμάτων της 7^{ης} συνόδου του δικτύου ΕΠΠΕΡ²⁴ αναφέρεται ότι: «Από τους αριθμούς επισκεπτών, που ανέφερε το κάθε Κέντρο Πληροφόρησης, συμπεραίνουμε ότι στο σύντομο αυτό διάστημα η ανταπόκριση του κοινού ήταν θετική και πολύ μεγάλη καθώς και ότι η ζήτηση για οργανωμένη ξενάγηση στους υγροτόπους αυξάνεται συνεχώς».

Ενδεικτικά παραθέτονται τα αποτελέσματα τέτοιων μετρήσεων Κέντρων Πληροφόρησης.

Αριθμοί επισκεπτών στο κέντρο ενημέρωσης της περιοχής της Δαδιάς

Ετη	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Αριθμός επισκεπτών	1805	10.253	18.088	30.686	36.321	36.410

Αριθμοί επισκεπτών στο κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης περιοχής λίμνης Ν. Πλαστήρα

Ετη	1995-1996	1996-1997	1997-1998	1998-1999	1999-2000
Αριθμός επισκεπτών	500	1050	1500	3080	4600

²⁴ Τα περισσότερα ΚΤ χρηματοδοτούνται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον ΕΠΠΕΡ.

5. Συμπεράσματα

➤ Η ζήτηση για οικοτουριστικές δραστηριότητες και τουρισμό στη φύση γενικότερα αυξάνεται. Είναι όμως δύσκολο να καθοριστεί η ζήτηση για καθαρό οικοτουρισμό και να διακριθεί από τη ζήτηση για μη ήπιες δραστηριότητες στη φύση, ή για δραστηριότητες που δεν συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού. Ο υπολογισμός της ζήτησης για οικοτουρισμό δεν πρέπει να είναι μόνο ποσοτικός αλλά και ποιοτικός. Η δυνητική ζήτηση, μπορεί να συμβάλλει στη διάσπαση της εποχικότητας και την προσέλκυση του ποιοτικού τουρισμού. Κάτι τέτοιο μπορεί να είναι αποτέλεσμα μόνο συστηματικής και οργανωμένης διαχείρισης.

➤ Ο οικοτουρισμός στην Ελλάδα κάνει τα πρώτα βήματα του, αφορά κυρίως Έλληνες τουρίστες ενώ, μάλλον ανεκμετάλλευτη παραμένει η αγορά του εξωτερικού. Η ζήτηση παρουσιάζει αυξητικές τάσεις, που απέχουν ωστόσο από τους ραγδαίους ρυθμούς ανάπτυξης στο εξωτερικό.

➤ Η περαιτέρω τόνωση της ζήτησης μπορεί να επιτευχθεί με το κατάλληλο marketing που στοχεύει στις σωστές ομάδες κοινού και διαφέρει από το marketing του μαζικού τουρισμού. Ο κίνδυνος που εμπεριέχει μια τέτοια διαδικασία είναι εκείνος της μεταφοράς του μαζικού τουρισμού σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές.

➤ Πριν από οποιαδήποτε συστηματική προσπάθεια προώθησης της ζήτησης, πρέπει να προσδιορίζεται το επιθυμητό επίπεδο της ζήτησης και να εξασφαλίζεται η ωριμότητα της περιοχής να υποδεχθεί το κοινό.

➤ Θα ήταν χρήσιμο να δημιουργηθεί, σε πανελλαδικό επίπεδο, ένας μηχανισμός παρακολούθησης και ελέγχου της τουριστικής ζήτησης στις οικολογικά ευαίσθητες περιοχές. Ξεκινώντας από την επεξεργασία των στοιχείων που ήδη συλλέγονται σε κέντρα πληροφόρησης και συλλέγοντας και πρόσθετα στοιχεία, ο μηχανισμός αυτός θα πρέπει να επιδιώκει την απόκτηση μιας σφαιρικής εικόνας για τη ζήτηση, πραγματική και δυνητική και τις διακυμάνσεις της. Η συλλογή της πληροφορίας δεν θα πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό αλλά να χρησιμοποιείται για την εκπόνηση στρατηγικής δράσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΘΕΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ.

1. Χρηματοδοτικές ευκαιρίες από την Ευρωπαϊκή Ένωση για την προώθηση του οικοτουρισμού

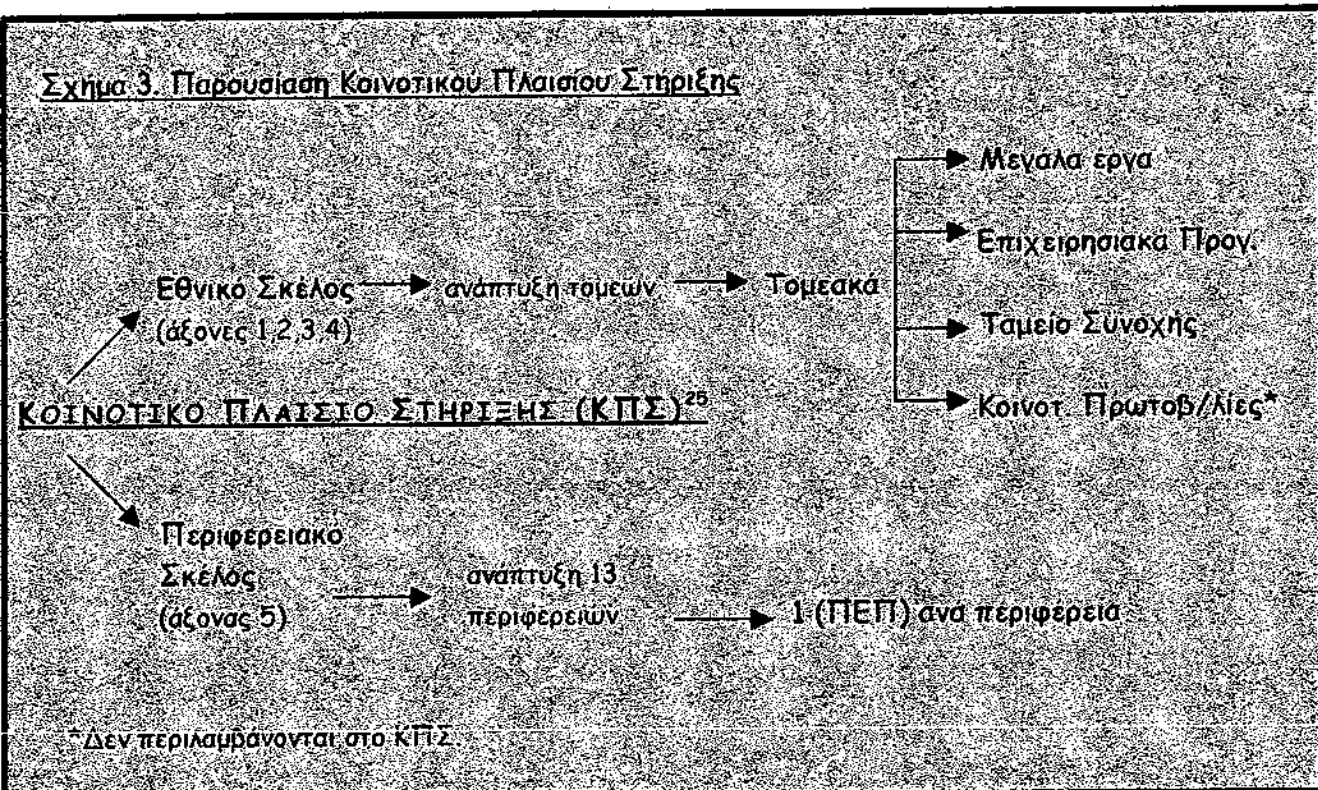
Την τελευταία δεκαετία, στα πλαίσια της ευρωπαϊκής πολιτικής για την προώθηση της ανάπτυξης και τη διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών, έχουν δημιουργηθεί ευκαιρίες χρηματοδότησης για την προώθηση του οικοτουρισμού και άλλων ήπιων μορφών τουρισμού στην Ελλάδα.

Η δυσκολία στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού δεν έγκειται στην εξεύρεση κονδυλίων αλλά στην απορρόφηση, διαχείριση και κυρίως στον συντονισμό της χρήσης τους και την εξασφάλιση της συνέχισης και βιωσιμότητας των χρηματοδοτούμενων ενεργειών και υποδομών. Είναι εμφανής η απουσία εθνικής πολιτικής, ολοκληρωμένης προσέγγισης και κυρίως, επαρκούς συντονισμού στον τομέα.

Στην προώθηση του οικοτουρισμού παρατηρείται κινητικότητα ποικίλων φορέων, ιδιωτικών και δημοσίων: Υπουργείων, Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Αναπτυξιακών εταιριών, Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, κλπ. Μέχρι στιγμής όμως, μικρότερη της αναμενόμενης είναι η ανάμειξη του ΕΟΤ στον τομέα!

ι. Αξιοποίηση Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για τη χρηματοδότηση οικότουρισμού

Σχήμα 3. Παρουσίαση Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης

Τα εθνικά και περιφερειακά σκέλη των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης αξιοποιούνται για την προώθηση του οικότουρισμού. Από το Εθνικό Σκέλος, το επιχειρησιακό Υποπρόγραμμα Τουρισμός, προβλέπει την χρηματοδότηση υποδομών οικότουριστικής ανάπτυξης και τουριστικής αξιοποίησης και ανάδειξης περιοχών που παρουσιάζουν οικολογικό ενδιαφέρον.

Δράσεις που αφορούν άμεσα την ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού, όπως η επιμόρφωση (ή εξειδίκευση) σε ειδικότητες που σχετίζονται με τον οικότουρισμό, μπορούν να υποστηριχθούν από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Απασχόληση και συνεχιζόμενη κατάρτιση και το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για την Εκπαίδευση.

Έργα που αφορούν αμεσότερα την προστασία της φύσης, στους οικότουριστικούς προορισμούς μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον.

Το Περιφερειακό Σκέλος του Γ' ΚΠΣ που στοχεύει στη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων σε εθνικό επίπεδο επίσης αξιοποιείται για την προώθηση του οικότουρισμού. Ανάμεσα στις προβλεπόμενες ενέργειες για τη μείωση των ανισοτήτων στις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας

²⁵ Το σχήμα περιγράφει τη δομή του Β' ΚΠΣ.

και την άρση της απομόνωσης των περιφερειών, ορισμένες συνδέονται με το ρόλο που μπορεί να παίξει ο οικοτουρισμός έμμεσα ή άμεσα:

- ✓ Τουριστική ανάπτυξη
- ✓ Ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού
- ✓ Συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια
- ✓ Αξιοποίηση της γεωγραφικής θέσης της περιφέρειας
- ✓ Προστασία του περιβάλλοντος

ii. Χρηματοδότηση οικοτουριστικών δράσεων μέσω του κοινοτικού προγράμματος LIFE, και των κοινοτικών πρωτοβουλιών

Το κοινοτικό πρόγραμμα LIFE χρηματοδοτεί εκείνες τις ενέργειες ανάδειξης και διαφύλαξης της φύσης που απαιτούνται για τη διατήρηση ή αποκατάσταση των φυσικών βιοτόπων, της χλωρίδας και πανίδας της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο επιθυμητό επίπεδο. Η οικοτουριστική ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος, που σκοπεύει στην ευαισθητοποίηση, αποτελεί ενέργεια που εντάσσεται στους στόχους του προγράμματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης του προγράμματος LIFE, για την χρηματοδότηση υποδομών οικοτουρισμού, είναι αυτό στην περιοχή της Λίμνης Ν. Πλαστήρα²⁶.

Οι κοινοτικές πρωτοβουλίες αποτελούν πρόσθετη πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων. Υποβάλλονται στην Κοινότητα από τα κράτη-μέλη και εντάσσονται σε κατευθύνσεις κοινοτικού ενδιαφέροντος τις οποίες αποφασίζει με πρωτοβουλία της η Επιτροπή. Μπορούν να χρηματοδοτηθούν για την προώθηση οικοτουρισμού και άλλων ήπιων μορφών τουρισμού ως εξής:

✧ Η κοινοτική πρωτοβουλία INTERREG αφορά τη διασυνοριακή συνεργασία σε θέματα χωροταξικού προγραμματισμού. Έχει σαν σκοπό την ενθάρρυνση της αρμονικής και ισόρροπης ανάπτυξης του ευρωπαϊκού εδάφους. Πεδία εφαρμογής του είναι 28 περιοχές της Ελλάδας²⁷ πλούσιες σε οικοτουριστικά αξιοποιήσιμους προορισμούς. Προβλέπει την ανάπτυξη της ποιότητας του τουρισμού και των οικολογικών τουριστικών δραστηριοτήτων (συμπεριλαμβανομένου και του αγροτικού τουρισμού) μέσω της εκτέλεσης έργων για επενδύσεις καθώς και τον σχεδιασμό και

²⁶ Βλέπε Παράδειγμα 1, σελ. 74.

²⁷ Αχαΐα, Αιτωλοακαρνανία, Δράμα, Δωδεκάνησα, Έβρος, Ζάκυνθος, Ηράκλειο, Θεσπρωτία, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Καστοριά, Καβάλα, Κεφαλονιά, Κέρκυρα, Κιλκίς, Λασιθί, Λευκάδα, Λέσβος, Ξάνθη, Πέλλα, Πρέβεζα, Ρέθυμνο, Ροδόπη, Σάμος, Σέρρες, Φλώρινα, Χανιά, Χίος.

καθιέρωση νέων τουριστικών προϊόντων (όπως ο περιβαλλοντικός τουρισμός) που δημιουργούν μόνιμες θέσεις εργασίας²⁸.

✧ Η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER+ αφορά την καινοτομική αγροτική ανάπτυξη. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο - Τμήμα Προσανατολισμού. Αντίθετα από τις πρωτοβουλίες LEADER 1 και 2, η πρωτοβουλία LEADER+ αφορά όλες τις αγροτικές περιοχές, προβλέπει την αξιοποίηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων συμπεριλαμβανομένης και της αξιοποίησης των τοποθεσιών κοινοτικού ενδιαφέροντος του προγράμματος Natura 2000. Η προώθηση της ανάπτυξης τουριστικών επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων από ομάδες τοπικής δράσης (ΟΤΔ), θεωρείται ως μια πρακτική προώθησης της τοπικής ανάπτυξης σε αγροτικές περιοχές²⁹. Στο παρελθόν μέσω της πρωτοβουλίας αυτής χρηματοδοτήθηκαν η δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και μικρών τουριστικών επιχειρήσεων από αγρότες. Προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή χρήση των πόρων απαιτούνται: συντονισμός, αυστηρά κριτήρια επιλογής και αξιολόγησης των χρηματοδοτούμενων δράσεων.

✧ Η κοινοτική πρωτοβουλία EQUAL αφορά τη μείωση των διακρίσεων και των ανισοτήτων. Χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο. Η πρωτοβουλία EQUAL, δεν περιλαμβάνει μέτρα που να προωθούν άμεσα τον οικότουρισμό προωθεί όμως τη δημιουργία γυναικείων συνεταιρισμών που είναι δυνατό να δραστηριοποιηθούν σε οικότουριστικούς προορισμούς (παραδοσιακά προϊόντα, ξενώνες κλπ.).

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αξιοποίησης του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και λοιπών χρηματοδοτικών μέσων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για την προώθηση του οικότουρισμού περιγράφονται στις σελίδες που ακολουθούν.

²⁸ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Σχέδιο Ανακοίνωσης της Επιτροπής στα Κράτη-Μέλη, COM (1999) 479 τελικό, Βρυξέλλες 13/10/1999

²⁹ Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Σχέδιο Ανακοίνωσης της Επιτροπής στα Κράτη-Μέλη, COM (1999) 475 τελικό, Βρυξέλλες 13/10/1999

Παράδειγμα 1°:

Χρηματοδότηση υποδομών και δράσεων οικοτουρισμού στην περιοχή λίμνης Ν. Πλαστήρα³⁰

Η περιοχή Ταυρωπού (λίμνη Ν. Πλαστήρα) αποτελεί προστατευόμενη φυσική περιοχή του Δικτύου Natura 2000 με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στοιχεία (χερσαία και υδάτινα), που την αναδεικνύουν ως μία από τις πλέον ενδιαφέρουσες περιοχές της χώρας μας, στα πλαίσια του δικτύου. Η περιοχή περιλαμβάνει 7 οικοτόπους κοινοτικού ενδιαφέροντος. Η τουριστική κίνηση στην περιοχή έχει παρουσιάσει τα τελευταία χρόνια ραγδαία αύξηση, αγγίζοντας όρια του κορεσμού σε περιόδους τουριστικής αιχμής.

1993-1997 Πρόγραμμα LIFE**«Περιοχή Ν. Πλαστήρα μία Πιλοτική Αειφορική Τουριστική Παρέμβαση»**

Με το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκαν οι ακόλουθες δράσεις:

- ✓ **Ορειβατικό καταφύγιο:** Βρίσκεται στη θέση «Ελατάκος» σε υψόμετρο 1.455 μ χωρητικότητας 12 ατόμων.
- ✓ **Κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης Νεοχωρίου:** Ο χώρος προωθεί την επιστημονική διερεύνηση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μέσω προγραμμάτων περιβαλλοντικής αγωγής και εκπαίδευσης.
- ✓ **Εκπαιδευτικό δάσος Μπελοκομύτη:** Οργανωμένος χώρος που προσφέρεται για περιβαλλοντική εκπαίδευση, συνολικής έκτασης 5.680 στρεμμάτων, πάνω στο δασικό σύμπλεγμα των Αγράφων και σε υψόμετρο από 800 έως 1.780 μ.
- ✓ **Οικολογικά μονοπάτια:** Διαμορφωμένες και σημασμένες ειδικές διαδρομές πεζοπορίας, με σκοπό την παρατήρηση σημαντικών στοιχείων του περιβάλλοντος και την ψυχαγωγία.
- ✓ **Υδροβιολογικός σταθμός:** Στόχος η παρακολούθηση της οικολογικής ποιότητας των υδάτων της λίμνης και η εκπαίδευση των επισκεπτών.
- ✓ **Παρατηρητήριο:** Βρίσκεται στη θέση «Ζυγογιαννείκα» και παρέχει στους επισκέπτες τη δυνατότητα να παρατηρούν την σπάνια ορνιθοπανίδα της περιοχής.

³⁰ Στοιχεία: Δρ Δ. Νταλής, Αναπτυξιακή Καρδίτσας ΑΕ, (από την μελέτη του WWF Ελλάς για τον οικοτουρισμό)

1995-2000 ΕΠΕΡ Μέτρο Φύση

«Προστασία Διαχείριση και Ανάδειξη Λίμνης Ν. Πλαστήρα»

Με το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκαν οι ακόλουθες δράσεις:

- ✓ Κέντρο περιβαλλοντικής ενημέρωσης Νεοχωρίου (βλέπε σελίδα 74)
- ✓ Οικολογικά μονοπάτια (βλέπε σελίδα 74)
- ✓ Βοτανικός κήπος Νεοχωρίου: Έκταση 10 στρεμμάτων που αποσκοπεί στην συγκέντρωση και αποθεματοποίηση ειδών της χλωρίδας της ευρύτερης περιοχής και την ενημέρωση και εκπαίδευση των επισκεπτών.
- ✓ Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη.
- ✓ Τοπικό γραφείο οικότουρισμού στην Καρδίτσα.
- ✓ Έντυπο υλικό (οικολογικοί χάρτες, επεξηγηματικά φυλλάδια κλπ.)
- ✓ Πειραματικός Αγρός Οργανικής Καλλιέργειας: Την λειτουργία του έχει αναλάβει ο γυναικείος συνεταιρισμός και σκοπός του είναι η εκπαίδευση νέων αγροτών και η ευαισθητοποίηση του κοινού σε σύγχρονες μεθόδους οργανικής καλλιέργειας.

2000-2004 LIFE - Φύση

"Implementation of Management Actions of Tavropos Lake Area in Greece"

Με το πρόγραμμα χρηματοδοτήθηκαν οι ακόλουθες δράσεις:

- ✓ Εκπόνηση διαχειριστικού σχεδίου για οικότοπους προτεραιότητας της περιοχής.
- ✓ Υλοποίηση διαχειριστικών δράσεων, όπως η κατασκευή φραγμάτων, φυτοκομικών έργων, ζωνών βλάστησης, πιλοτική μονάδα φυσικής επεξεργασίας λυμάτων κλπ.
- ✓ Υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής παρακολούθησης.
- ✓ Ενέργειες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης.

Η αξιοποίηση των χρηματοδοτικών μέσων της ΕΕ για την προστασία της φύσης και οικολογικό τουρισμό στην περιοχή είναι από πολλές απόψεις πρότυπη. Ένα στοιχείο αδυναμίας που παρατηρείται, είναι ότι προκειμένου να υποβληθούν οι προτάσεις εντός προθεσμιών, προηγήθηκαν οι κατασκευαστικές υποδομές των περιβαλλοντικών μελετών και διαχειριστικών σχεδίων. Η προστασία του περιβάλλοντος και όχι οι διαθέσιμες προς απορρόφηση χρηματοδοτήσεις πρέπει να αποτελούν άξονα για την ανάπτυξη του οικότουρισμού.

Παράδειγμα 2°:**Χρηματοδότηση δράσεων και υποδομών οικότουρισμού στην Πρέσπα³¹**

Η λίμνη Πρέσπα είναι ένας υγρότοπος διεθνούς σημασίας. Λόγω της εξαιρετικής της φυσικής ομορφιάς, της υψηλής και εντυπωσιακής βιοποικιλότητας, των βυζαντινών μνημείων και της ιδιαίτερης τοπικής αρχιτεκτονικής της, η περιοχή παρουσιάζει έντονο τουριστικό ενδιαφέρον. Η προσέλευση τουριστών στην περιοχή ξεκίνησε στις αρχές της δεκαετίας του '70. Ενέργειες και υποδομές για την ανάδειξη της οικολογικής αξίας της περιοχής στον επισκέπτη υλοποιούνται από την Εταιρία Προστασίας Πρεσπών (ΕΠΠ), μη κυβερνητική οργάνωση που δραστηριοποιείται στην περιοχή, και από φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης. Η χρηματοδότηση των δράσεων αυτών προέρχεται από διάφορες πηγές, όπως την Ευρωπαϊκή Ένωση, το WWF, άλλες περιβαλλοντικές οργανώσεις και φορείς κλπ. Τέλος με συγχρηματοδότηση από την ΕΕ δημιουργήθηκαν ιδιωτικές επιχειρήσεις, κυρίως τουριστικά καταλύματα. Ενδεικτικά παραθέτονται παρακάτω ορισμένες από τις υποδομές και ενέργειες προώθησης του οικότουρισμού που έγιναν καθώς και οι πηγές χρηματοδότησής τους. Αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό είναι ότι κανένα από τα έργα αυτά δεν υλοποιήθηκε μέσω του επιχειρησιακού προγράμματος Τουρισμός-Πολιτισμός!

2° Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 1994-1999, Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης**Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον****Μέτρο 3.2 Εγκατάσταση Υποδομής για τη Διαχείριση και Προστασία Σημαντικών Βιοτόπων.**

Τα ακόλουθα έργα που χρηματοδοτήθηκαν έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τον οικότουρισμό:

- ✓ Κατασκευή, εξοπλισμός και λειτουργία θεματικών κέντρων πληροφόρησης σε 3 περιοχές.
- ✓ Σχεδίαση και δημιουργία εκθέσεων και πληροφοριακού υλικού στα Κέντρα Πληροφόρησης.
- ✓ Κατασκευή χαρτών και άλλου έντυπου υλικού που αναδεικνύει την ανάγκη προστασίας της περιοχής.
- ✓ Διάνοιξη μονοπατιών για τους επισκέπτες και τοποθέτηση πινακίδων στα μονοπάτια.
- ✓ Κατασκευή προστατευτικών φραγμάτων στα δάση αιωνόβιων κέδρων, κατασκευή ενός ξύλινου φράκτη.

³¹ Πηγές: Φάκελος ΕΠΠ για την περίοδο 91-94, Αγ. Γερμανός Πρέσπας, Κ. Mitchell, ΙΕΕΡ (1999), [(από την μελέτη του WWF Ελλάς για τον οικότουρισμό)]

- ✓ Φύλαξη και παρακολούθηση της περιοχής.
- ✓ Δραστηριότητες για την αύξηση της ενημέρωσης, όπως σεμινάρια και άλλες διοργανώσεις, με στόχο την πληροφόρηση κατοίκων και επισκεπτών.
- ✓ Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ) και ειδικές μελέτες διαχείρισης και προστασίας.

Άλλες ενέργειες προώθησης του οικοτουρισμού και δράσεις προστασίας του περιβάλλοντος πραγματοποιήθηκαν, την περίοδο 1991-1994 και είχαν τις ακόλουθες πηγές χρηματοδότησης:

- ✓ Κοινοτική πρωτοβουλία PETRA: Νέοι της περιοχής παρακολούθησαν εκπαιδευτικό σεμινάριο σε πάρκα του Ηνωμένου Βασιλείου σε θέματα διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και οικοτουρισμού.
- ✓ Κοινοτική πρωτοβουλία LEADER: Μεταξύ άλλων δράσεων μέσω του LEADER προωθήθηκαν η ανακαίνιση παραδοσιακών κτισμάτων, η προστασία βυζαντινών μνημείων καθώς και δράσεις για την προώθηση του οικοτουρισμού και του αγροτουρισμού. Η προετοιμασία της πρότασης για το LEADER πραγματοποιήθηκε με χρηματοδότηση από το WWF.
- ✓ Κοινοτική πρωτοβουλία LEADER: Δημιουργία παραδοσιακών τουριστικών καταλυμάτων και αναπαλαίωση κτηρίων για τουριστική χρήση.
- ✓ Ίδρυμα Aage V. Jensen, DOF: Δημιουργία Κέντρου Πληροφόρησης στον Αγ. Γερμανό.
- ✓ ΕΕ Γενική Διεύθυνση XI και WWF πρόγραμμα CADISPA: Οργάνωση του προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σχολείων που επισκέπτονται την περιοχή. Κατάρτιση και απασχόληση νέων της Πρέσπας σε θέματα οικοτουρισμού. Οργάνωση και εφαρμογή πιλοτικών οικοτουριστικών προγραμμάτων.

Η πολλαπλότητα των χρηματοδοτικών μέσων και πηγών χρηματοδότησης, που μπορούν να αξιοποιηθούν για την προώθηση του οικοτουρισμού, αποτελεί ευκαιρία αλλά και κίνδυνο (διάσπασης αρμοδιοτήτων, επικάλυψης δράσεων, υπερεκμετάλλευσης φυσικού πλούτου). Ως εκ τούτου, επιβάλλει τον συντονισμό των χρηματοδοτικών φορέων, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, και μέσων, με άξονα την προστασία του περιβάλλοντος και την ενίσχυση των τοπικών κοινωνιών. Επίσης καθίσταται εντονότερη η ανάγκη αξιολόγησης και συνεχούς παρακολούθησης τέτοιων δράσεων.

Πλαίσιο 4: Ενδεικτική χρήση διαρθρωτικών ταμείων και άλλων χρηματοδοτικών μέσων για την προώθηση του οικότουρισμού	
Ανάγκες για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων προγραμμάτων οικότουρισμού	Ενδεχόμενα μέσα και πηγές χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Κατασκευαστικές τεχνικές δραστηριότητες κέντρα υποδοχής ενημέρωσης παρατηρητήρια μονοπάτια πράκτες κλπ.)	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΠΠΑ) LIFE
Δημιουργία καταλυμάτων σε παραδοσιακά κτήρια	LEADER
Δραστηριότητες που αυξάνουν την ενημέρωση χάρτες ενημερωτικό υλικό συνάντη σχέσεων με ΑΜΕ κλπ.)	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
Κατάρτιση οικοξεναγών	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ)
Μέσα πρόσβασης συστήματα μεταφορών φιλικά στο περιβάλλον	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
Εκπαίδευση & απασχόληση φυλακών στις ΠΠ	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
Ανταλλαγή εμπειρίας ανάμεσα σε περιφέρειες & χώρες	INTERREG
Καρτογράφηση οικισμών	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιβαλλοντική υποδομή (π.χ. κατεργασία ποταμιών εγκαταστάσεις ανακύκλωσης)	Ταμείο Συνοχής
Παρακολούθηση προστατευόμενων περιοχών & βιολογικών ειδών	INTERREG
Εντυπο υλικό τουριστικοί οδηγοί χάρτες	LIFE

2. Προώθηση του οικοτουρισμού μέσω του επιχειρησιακού υποπρογράμματος Τουρισμός

Ενας σημαντικός αριθμός έργων για την προώθηση του οικολογικού τουρισμού χρηματοδοτήθηκε από το επιχειρησιακό πρόγραμμα Τουρισμός-Πολιτισμός της περιόδου 1994-99.

Στόχοι του επιχειρησιακού προγράμματος είναι:

- ✓ Η εξασφάλιση υψηλής ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος στη διεθνή αγορά
- ✓ Η ποιοτική βελτίωση του τουριστικού προϊόντος
- ✓ Η αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας στον τομέα του τουρισμού
- ✓ Η διεύρυνση της τουριστικής περιόδου

Οι στόχοι αυτοί, επιδιώκονται μέσα από μια σειρά μέτρων τα οποία κατευθύνουν χρηματοδοτήσεις προς συγκεκριμένες δράσεις. Το μέτρο με κωδικό 1.2 του Υποπρογράμματος Τουρισμός αφορά την ανάπτυξη ορεινού, οικολογικού, πολιτιστικού και θεραπευτικού τουρισμού. Το συνολικό κόστος χρηματοδότησης του έργου ανέρχεται σε 40.000.000 ECU, με δημόσια δαπάνη ύψους 17.999.920 ECU και συμμετοχή του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης ύψους 22.000.080 ECU.

Ως έργα-υποδομές προώθησης του οικολογικού τουρισμού χρηματοδοτήθηκαν τα ακόλουθα:

1	Επισκευή & διαρρύθμιση παραδοσιακού πύργου στη Δημητσάνα	453.653 ECU
2	Μονοπάτια & ορεινό καταφύγιο περιοχής Γράμμου	685.165 ECU
3	Μονοπάτια περιοχής Πηλίου	725.688 ECU
4	Μονοπάτια & ορειβατικά καταφύγια περιοχής Χελμού	764.169 ECU
5	Επέκταση-εκσυγχρονισμός καταφυγίου Αστράκας Ν. Ιωαννίνων	236.131 ECU
6	Εκσυγχρονισμός καταφυγίων στον Όλυμπο	469.887 ECU
7	Επέκταση-εκσυγχρονισμός Σπηλαίου Λιμνών κοινότητας Καστριών	133.406 ECU
8	Βελτίωση-επέκταση καταφυγίων στην περιοχή Κιθαιρώνα	804.462 ECU
9	Μονοπάτια & καταφύγιο περιοχής Παγγαίου	304.848 ECU
10	Οικοτουριστική ανάπτυξη ορεινού όγκου Ολύμπου	1.289.410 ECU
11	Μονοπάτια & ορειβατικά καταφύγια Ευβοίας	354.130 ECU
12	Μονοπάτια & ορειβατικά καταφύγια περιοχής Παρνασσού	498.525 ECU

13	Κτίριο υποδοχής-πληροφόρησης & μονοπάτια Ομαλού Κρήτης	1.448.378 ECU
14	Ανάπτυξη καταφυγίων & μονοπατιών ορεινής Φωκίδας	1.312.684 ECU
15	Ανάδειξη ορεινών μονοπατιών Βερμίου	643.068 ECU
16	Δίκτυο Περιηγητικών Διαδρομών Χαλκιδικής	310.000 ECU
17	Φυσιολατρικές διαδρομές Σητείας Κρήτης	2.037.168 ECU
18	Καταφύγιο στο Σμόλικα	136.490 ECU
19	Μονοπάτι & ορεινό καταφύγιο περιοχή Αγράφων	846.356 ECU
20	Ανάπλαση & αξιοποίηση παλαιού δρόμου Κτικάδου Τήνου	209.440 ECU
21	Αξιοποίηση Σπηλαίου Λακωνίας	678.980 ECU
22	Οικοτουριστικό Κέντρο δήμου Τυχερού Έβρου	775.811 ECU
23	Παρεμβάσεις στον ποταμό Νέστο	235.791 ECU
24	Βελτίωση Καταφυγίου Πάρνηθας	560.472 ECU
25	Ανάδειξη ηφαιστείου Μεθάνων	1.253.687 ECU

Από τα έργα αυτά, άλλα περισσότερο (λ.χ. ορεινά μονοπάτια και καταφύγια) και άλλα λιγότερο (λ.χ. το οικοτουριστικό κέντρο της τεχνητής λίμνης του δήμου Τυχερού) είναι υποδομές χρήσιμες για την προώθηση οικολογικού τουρισμού.

Τα έργα προώθησης του οικοτουρισμού πρέπει να μην αποτελούν αποσπασματικές δράσεις αλλά να εντάσσονται σε έναν γενικότερο σχεδιασμό οικοτουριστικής ανάπτυξης που θα περιλαμβάνει και τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα. Ιδανικά θα πρέπει να αποτελεί κομμάτι της ευρύτερης περιφερειακής πολιτικής. Επίσης, μέσω των επιχειρησιακών προγραμμάτων, κρίνεται χρήσιμο να χρηματοδοτούνται όχι μόνο έργα υποδομής αλλά και δράσεις «προετοιμασίας του εδάφους» για την υποδοχή του οικοτουρισμού, όπως:

- ✓ Μελέτες της Φέρουσας Τουριστικής Ικανότητας
- ✓ Σχέδια διαχείρισης των επισκεπτών
- ✓ Μέθοδοι σύνδεσης της προστασίας του περιβάλλοντος με την τουριστική ανάπτυξη
- ✓ Δράσεις για την καλλιέργεια εδάφους συνεννόησης με την τοπική κοινωνία για την ορθολογική από μέρους τους αντιμετώπιση του τουρισμού κλπ.

Η ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού συγκαταλέγεται ανάμεσα στις δράσεις που αφορούν δημόσιες επενδύσεις με την μικρότερη απορροφητικότητα.

Ο οικότουρισμός στο Υποπρόγραμμα Τουρισμός για την περίοδο 2000-2006, αντιμετωπίζεται ως μια από τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού που θα αποτελέσουν ένα εκμεταλλεύσιμο συγκριτικό πλεονέκτημα που μπορεί σταδιακά να μεταβάλλει την μέχρι τώρα σύνθεση των τουριστικών πόλων έλξης της χώρας.

Η οργάνωση υποδομών επί των οποίων μπορεί να αναπτυχθεί ο «εναλλακτικός τουρισμός», έννοια που περιλαμβάνει και τον οικότουρισμό, βρίσκεται ανάμεσα στις βασικές επιδιώξεις του Επιχειρησιακού Προγράμματος. Είναι σημαντικό ότι στο ΕΠ αναγνωρίζεται ότι η δημιουργία ειδικών μορφών τουρισμού είναι δημόσια επένδυση, που δεν απαιτεί απλά την επέκταση, τη δημιουργία και τον εκσυγχρονισμό των υποδομών αλλά και δράσεις οργανωτικού χαρακτήρα όπως εξειδικευμένο marketing, εκπαίδευση και επιμόρφωση σε νέα επαγγέλματα. Στα παραπάνω θα ήταν χρήσιμο να προστεθεί και η ανάγκη για την προώθηση δράσεων διαχειριστικού χαρακτήρα.

Για τις δράσεις προώθησης του οικότουρισμού προβλέπεται προϋπολογισμός ύψους 15 δις. δρχ. έναντι των 10 περίπου δις. του Β' ΚΠΣ, το σύνολο του οποίου αποτελεί μόνο δημόσια δαπάνη.

Ο οικότουρισμός μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην πραγματοποίηση των αναμενόμενων στόχων του ΕΠ (ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, προσέλκυση τουριστικής ζήτησης ειδικών ενδιαφερόντων, ανάδειξη άγνωστων φυσικών πόρων, κλπ.). Υπό τις εξής δύο προϋποθέσεις όμως: α) ότι νοείται σύμφωνα με τον ορισμό που τον θέλει να μην υπερβαίνει την Φέρουσα Ικανότητα της περιοχής όπου εφαρμόζεται, ενώ ταυτόχρονα να προωθεί την προστασία του φυσικού, καταρχήν, αλλά και του πολιτιστικού περιβάλλοντος καθώς και τη διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού, και β) ότι δεν υπερεκτιμάται η δυνητική ζήτηση για οικότουριστικές δραστηριότητες.

Τέλος, είναι κρίσιμης σημασίας η ορθή ερμηνεία και εφαρμογή του οικότουρισμού που θα προωθηθεί από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.

Η προώθηση του οικότουρισμού είναι συμβατή με τις κοινοτικές προτεραιότητες των διαρθρωτικών ταμείων, όπως την προτεραιότητα για την απασχόληση και ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού. Μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων εργασίας, την παροχή εναλλακτικών και συμπληρωματικών δυνατοτήτων απασχόλησης, ιδιαίτερα σε περιοχές που παρουσιάζουν φθίνουσες τάσεις και προωθεί τη δημιουργία νέων πεδίων απασχόλησης, και επαγγελματικών διεξόδων για νέους (π.χ. οικοξεναγούς, σφηγούς βουνού).

Επίσης, η προώθηση του οικότουρισμού είναι συμβατή με την κοινοτική προτεραιότητα για βιώσιμη ανάπτυξη και προστασία του περιβάλλοντος, αφού όπως αναλύθηκε, ο οικότουρισμός

όχι απλά δεν βλάπτει αλλά ταυτόχρονα, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, προωθεί την προστασία του περιβάλλοντος.

Η κοινοτική προτεραιότητα για την ισότητα των ευκαιριών ικανοποιείται σε κάποιο βαθμό μέσω της ανάπτυξης του οικοτουρισμού. Σε περιοχές της Ελλάδας όπως λ.χ. η Πρέσπα ή το χωριό Δαδιά, στο νομό Έβρου, όπου έχει αναπτυχθεί σε κάποιο βαθμό ο οικοτουρισμός με χαρακτηριστικά που προσεγγίζουν την ολοκληρωμένη του έννοια, έχει παρατηρηθεί δραστηριοποίηση των γυναικών με τη δημιουργία γυναικείων συνεταιρισμών για τη διάθεση παραδοσιακών προϊόντων, χειροτεχνημάτων και παραδοσιακής κουζίνας. Υποστηρίζεται έτσι έμμεσα η ένταξη γυναικών και νέων κατοίκων απομονωμένων περιοχών στο ενεργό εργατικό δυναμικό. Ο οικοτουρισμός μπορεί να λειτουργήσει ανασταλτικά στην τάση ερήμωσης και αυξανόμενης φτώχειας απομονωμένων περιοχών, εφόσον η προώθησή του γίνεται στα πλαίσια ολοκληρωμένης αναπτυξιακής περιφερειακής πολιτικής, συμβάλλοντας έτσι στην περιφερειακή ανάπτυξη.

3. Χρηματοδότηση και θεσμικό πλαίσιο Αγροτουρισμού στην Ελλάδα

Ο Αγροτουρισμός είναι μορφή τουρισμού συγγενής του οικοτουρισμού. Από την εμπειρία της ως τώρα προώθησης και εφαρμογής του αγροτουρισμού στην Ελλάδα, μπορούν να εξαχθούν πολύτιμα μαθήματα για την αποφυγή λαθών και την εκμετάλλευση ευκαιριών κατά την προώθηση του οικοτουρισμού.

Όπως και ο οικοτουρισμός, έτσι και ο αγροτουρισμός αποτελεί μία μορφή βιώσιμου τουρισμού. Αντιδιαστέλλεται με την κυρίαρχη μορφή του ελληνικού τουρισμού -τον μαζικό, οργανωμένο δηλαδή τουρισμό. Προϋποθέτει στενή σχέση με τον κλάδο της γεωργίας, σύνδεση με τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας, σεβασμό στην τοπική αρχιτεκτονική και το φυσικό περιβάλλον. Ο αγροτουρισμός γνωρίζει σημαντική επιτυχία στην Ευρώπη.

Στην Ελλάδα, κάτω από το όνομα «αγροτουρισμός» έχουν προωθηθεί επενδύσεις τα τελευταία χρόνια, χάρη στις γενναίες κρατικές και κοινοτικές επιδοτήσεις. Έχουν δημιουργηθεί πάνω από 2.000 κλίνες και πολλές άλλες μικρές τουριστικές επιχειρήσεις.

Ο αγροτουρισμός προωθείται μέσω του κανονισμού 950/97 της Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκοπό την ανάπτυξη των ορεινών μειονεκτικών περιοχών και την ενίσχυση των γεωργών.

Δικαιούχοι οικονομικής ενίσχυσης για ανάπτυξη υποδομών αγροτουρισμού είναι αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Σκοπός της προώθησης του αγροτουρισμού δεν είναι να υποκαταστήσει την αγροτική ασχολία αλλά να τονώσει την οικονομική ζωή στις αγροτικές ζώνες, προσφέροντας τη δυνατότητα δημιουργίας συμπληρωματικού εισοδήματος στους αγρότες, σαν ένα κίνητρο για να μην εγκαταλείψουν τον τόπο τους και την ασχολία τους.

Η έννοια της τόνωσης της οικονομικής και κοινωνικής ζωής του τοπικού πληθυσμού, μέσω της συμπληρωματικής απασχόλησης, είναι κοινή τόσο στον αγροτουρισμό όσο και στον οικοτουρισμό. Τα μαθήματα που μπορούν να εξαχθούν από την έως τώρα εφαρμογή του αγροτουρισμού στην Ελλάδα πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπό όψη για να αποφευχθούν λάθη και να αξιοποιηθούν ευκαιρίες στα θέματα στα οποία οι δύο αυτές ήπιες μορφές τουρισμού παρουσιάζουν αντιστοιχία.

Στον τομέα του αγροτουρισμού, η διάσπαση αρμοδιοτήτων σε πολλούς φορείς, ιδιωτικούς και δημόσιους, η πληθώρα χρηματοδοτικών μέσων, αλλά και η έλλειψη εναρμόνισης μεταξύ γεωργικής, τουριστικής, πολεοδομικής και χωροταξικής πολιτικής και των αντίστοιχων στόχων τους καθώς και η έλλειψη ολοκληρωμένης προσέγγισης, ενιαίων κατευθυντήριων γραμμών και επαρκούς συντονισμού εμπεριέχει κινδύνους. Η υποβάθμιση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, η σπατάλη πόρων σε μη αποδοτικές εγκαταστάσεις, η μειωμένη αποτελεσματικότητα και δυνατότητα ελέγχου και αξιολόγησης είναι μερικοί από αυτούς. Επιπλέον, υπάρχει και ο κίνδυνος της ενίσχυσης της σημειακής απορρόφησης κονδυλίων, σε υποδομές διάσπαρτες σε διάφορους οικισμούς, που δεν συμβάλλει στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη περιοχών, αλλά αντιθέτως στη δημιουργία χαμηλού επιπέδου καταλυμάτων, που προσελκύουν χαμηλού επιπέδου τουρισμό, και την ενίσχυση τελικά της επιβάρυνσης των ήδη κορεσμένων τουριστικά ζωνών.

ι. Θεσμικό πλαίσιο

Σε εθνικό επίπεδο δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο, ούτε συγκεκριμένες κατευθύνσεις που να αφορούν τον οικοτουρισμό. Το θεσμικό πλαίσιο που αφορά την προστασία του περιβάλλοντος, τη χωροταξία, τη δόμηση, την οικονομική ανάπτυξη της υπαίθρου και μια σειρά άλλων τομέων, είναι αυτό που διαμορφώνει τις ευνοϊκές ή μη προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού.

Σε χώρες, όπως η Μαλαισία ή ο Καναδάς, όπου ο οικοτουρισμός έχει πάρει πολύ μεγάλες διαστάσεις και αποτελεί κύρια πηγή εθνικού εισοδήματος, έχουν διαμορφωθεί εθνικές στρατηγικές για τη μορφή αυτή τουρισμού και το φαινόμενο αντιμετωπίζεται σε εθνικό επίπεδο.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει ενιαία εθνική πολιτική ούτε θεσμικό πλαίσιο που να αφορά ειδικά τον οικοτουρισμό. Η δημιουργία ενός τέτοιου πλαισίου δυσχεραίνεται από το γεγονός ότι ο οικοτουρισμός άπτεται θεσμών και νομοθεσιών που εμπίπτουν σε πολλούς διαφορετικούς τομείς, όπως ο τουρισμός, περιβάλλον, μεταφορές κλπ, με αντίστοιχα διαφορετικούς αρμόδιους φορείς. Μια επιπρόσθετη δυσχέρεια έγκειται στο ότι ο οικοτουρισμός μπορεί να οργανωθεί μόνο σε συνάρτηση με τις ιδιαιτερότητες κάθε συγκεκριμένου προορισμού.

Στο θέμα του αειφόρου τουρισμού και του οικοτουρισμού εμπλέκονται το Υπουργείο Ανάπτυξης και ειδικότερα ο ΕΟΤ και το ΥΠΕΧΩΔΕ. Ειδικά στον αγροτουρισμό εμπλέκεται και το Υπουργείο Γεωργίας. Σε τοπικό επίπεδο εμπλέκονται και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης.

Ως προς τη χωροθέτηση τουριστικών εγκαταστάσεων, αυτές υποβάλλονται στη διαδικασία των σημειακών εγκρίσεων χωροθέτησης, ενώ εκτενώς χρησιμοποιείται το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις ζώνες οικιστικού ελέγχου.

Από την πλευρά του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού οι διατάξεις της τουριστικής νομοθεσίας που αφορούν το περιβάλλον είναι το σημείο σύνδεσης τουριστικής πολιτικής και προστασίας περιβάλλοντος. Με την υπουργική απόφαση 538866/σπεφ. 135 ΝΤΟ (797/β/87) ο ΕΟΤ έχει τη δυνατότητα να εγκαθιδρύει ζώνες ελεγχόμενης τουριστικής ανάπτυξης ή να απαγορεύει την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη, σε ζώνες που χαρακτηρίζει ως κορεσμένες τουριστικά. Τέτοια θεσμικά εργαλεία θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα στη διαχείριση οικοτουριστικής ανάπτυξης.

Κατοχυρωμένα θεσμικά όργανα, με μερική τουλάχιστον δικαιοδοσία και στον οικοτουρισμό, στην Ελλάδα, είναι οι «φορείς διαχείρισης» για τις Προστατευόμενες Περιοχές.

Σύμφωνα με το νόμο υπ' αριθμό 2742/99 κεφάλαιο Ε' άρθρο 15, προβλέπεται η σύσταση νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου κοινωφελούς χαρακτήρα, ως φορέων διαχείρισης των περιοχών του δικτύου Natura 2000³². Στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων του νεοσύστατου αυτού φορέα εντάσσεται η οργάνωση και υποστήριξη οικοτουριστικών προγραμμάτων, η έγκριση αδειών ξενάγησης, η χορήγηση αδειών επιστημονικής έρευνας και η χορήγηση σήματος ποιότητας και συνεργασίας σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στις προστατευόμενες περιοχές. Έσοδα από τον τουρισμό, στις περιοχές αρμοδιότητας του φορέα, προβλέπεται να χρησιμοποιούνται για την χρηματοδότησή του.

³² Το Ευρωπαϊκό δίκτυο Natura 2000 περιλαμβάνει όλες τις ήδη προστατευόμενες περιοχές αλλά και άλλες περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος, που πριν τη δημιουργία του δικτύου δεν υπάγονταν σε κάποιο καθεστώς προστασίας. Στις περιοχές του δικτύου εντάσσονται διάφοροι οικοτουριστικοί προορισμοί.

Η ενασχόληση των φορέων διαχείρισης με τον οικοτουρισμό αποτελεί, δυνητικά, ευκαιρία. Η ύπαρξη ενός φορέα και σχεδίου διαχείρισης για προστατευόμενες περιοχές -οικοτουριστικούς προορισμούς με άλλα λόγια- είναι απαραίτητα για την εφαρμογή του οικοτουρισμού. Θα πρέπει όμως, να εξασφαλιζεται, ότι οι φορείς διαχείρισης που θα έχουν προτεραιότητες που θα αφορούν το καθαυτό έργο της προστασίας, θα ασχοληθούν εξίσου με το σωστό σχεδιασμό και διαχείριση του οικοτουρισμού. Για το λόγο αυτό είτε θα πρέπει να προβλεφθεί αρκετό ανθρώπινο δυναμικό, ώστε να καλύπτει όλες τις ανάγκες διαχείρισης, είτε θα πρέπει να βρεθούν άλλες λύσεις, όπως ανάθεση της διαχείρισης του οικοτουρισμού σε τοπικούς φορείς, μετά από κατάλληλη εκπαίδευση και με τον απαραίτητο μηχανισμό ελέγχου (πιθανόν από τον ΕΟΤ). Είναι πολύ πιθανό όμως, η λειτουργία του φορέα αυτού, σε όλες τις περιοχές του δικτύου Natura 2000 να καθυστερήσει ακόμη αρκετά. Ανοικτό πάντως παραμένει το θέμα της διαχείρισης του οικοτουρισμού εκτός προστατευόμενων περιοχών.

Μια λεπτομερέστατη ανάλυση του θεσμικού πλαισίου προϋποθέτει αξιολόγηση του υπάρχοντος πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος, τη χωροταξία, τις μεταφορές, την τουριστική ανάπτυξη, τη χρήση σκαφών αναψυχής και γενικά όλων των τομέων που άμεσα ή έμμεσα εμπλέκονται, από τη σκοπιά των ευκαιριών που προσφέρει για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού. Απαιτείται επίσης η καταγραφή της εμπειρίας από υπάρχοντα προγράμματα οικοτουρισμού και από τη γενικότερη εμπειρία που υπάρχει σήμερα από την τουριστική ανάπτυξη οικολογικά ευαίσθητων περιοχών. Μια τόσο ειδικευμένη θεώρηση όμως βρίσκεται έξω από τα όρια της παρούσας εργασίας.

Θεσμικό πλαίσιο και συγκεκριμένες κατευθύνσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση σχετικά με τον τουρισμό, επίσης δεν υπάρχουν. Ο τουρισμός, και πολύ περισσότερο ο οικοτουρισμός, δεν εντάσσονται στις ρυθμίσεις της ιδρυτικής συνθήκης της ΕΟΚ.

Για πρώτη φορά, στη συνθήκη του Maastricht συμπεριλαμβάνονται μέτρα για τον τουρισμό (άρθρο 3, στη λίστα των δράσεων για την προώθηση των γενικών στόχων της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Παρόλο αυτά, δε δίνονται πιο συγκεκριμένες κατευθύνσεις προς μία ευρωπαϊκή πολιτική τουρισμού, ούτε υπάρχει νομική βάση για τη λήψη μέτρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αντίθετα, κοινοτικές οδηγίες³³ που αφορούν το περιβάλλον και την ανάπτυξη γενικότερα, συνδέονται έμμεσα με τον τουρισμό και τον οικοτουρισμό ειδικότερα.

³³ Όπως η 92/43/EEC για τη διατήρηση φυσικών οικοσυστημάτων χλωρίδας και πανίδας, ή η 85/337/EEC για την αξιολόγηση ιδιωτικών και δημοσίων έργων στο περιβάλλον.

Το 1999, με απόφαση Συμβουλίου, ανακηρύχθηκε Έτος Τουρισμού, με στόχο να αξιοποιηθεί ο ενιαίος οικονομικός ρόλος του τουρισμού. Στα πλαίσια της πρωτοβουλίας αυτής εντάσσεται και η προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Επίσης το πέμπτο πρόγραμμα για το περιβάλλον, έχει πολλές παραμέτρους που αφορούν τον τουρισμό, όπως την προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού, την ενίσχυση του σχεδιασμού και ελέγχου των χρήσεων γης, την καθιέρωση αυστηρότερων προδιαγραφών δόμησης, την ευαισθητοποίηση του κοινού και την εκπαίδευση του προσωπικού και των υπεύθυνων του τομέα ως προς την ενσωμάτωση, την αποτροπή και πρόληψη των συνεπειών του τουρισμού στο περιβάλλον.

ii. Παραδείγματα εθνικών πρακτικών για τον οικοτουρισμό άλλων χωρών

Πρακτικές και στρατηγικές για έναν περισσότερο βιώσιμο τουρισμό εφαρμόζονται σε πολλές χώρες του κόσμου.

Σε χώρες, όπου ο οικοτουρισμός έχει πάρει πολύ μεγάλες διαστάσεις και αποτελεί κύρια πηγή εθνικού εισοδήματος, έχουν διαμορφωθεί εθνικές στρατηγικές για τον οικοτουρισμό και το φαινόμενο αντιμετωπίζεται σε εθνικό επίπεδο. Ενδεικτικά αναφέρονται στοιχεία της πολιτικής που ακολουθούν ο Καναδάς και η Αυστραλία, χώρες όπου παράμετροι της προστασίας του περιβάλλοντος βρίσκονται πολύ ψηλά στην ημερήσια διάταξη και λαμβάνονται σοβαρά υπόψη κατά τη λήψη αποφάσεων και τη δημιουργία πολιτικής.³⁴

☆ Εθνική πρακτική του Καναδά για τον οικοτουρισμό

Ένα παράδειγμα καλής εθνικής πρακτικής για τον οικοτουρισμό είναι αυτό του Καναδά. Η πρακτική που ακολουθεί δομείται γύρω από επτά τομείς:

- ✓ Product development
- ✓ «Πακέτα οικοτουρισμού»
- ✓ Προστασία & διατήρηση των φυσικών πόρων
- ✓ Ανάπτυξη & management
- ✓ Marketing & προώθηση
- ✓ Ανθρώπινοι πόροι & εκπαίδευση
- ✓ Υποστήριξη από την τουριστική βιομηχανία

³⁴ D. Diamantis, Travel & Tourism Analyst No 4. 1999

Οι τομείς αυτοί αφορούν όλες τις περιφέρειες του Καναδά, όμως δίνεται διαφορετική έμφαση στον καθένα και μεταφράζεται σε διαφορετικές δράσεις ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες και ανάγκες.

☆ Η εθνική πολιτική της Αυστραλίας για τον οικοτουρισμό

Το 1992, το Australian department of tourism εκπόνησε ένα από τα πρώτα εθνικά προγράμματα για τον οικοτουρισμό. Η εφαρμογή του άρχισε το 1994 και είχε το ακόλουθο όραμα:

«Η Αυστραλία θα έχει ένα οικολογικά και κοινωνικά αειφόρο οικοτουρισμό που θα είναι διεθνώς ανταγωνιστικός και εθνικά βιώσιμος. Ο οικοτουρισμός στην Αυστραλία θα αποτελέσει ένα διεθνές παράδειγμα περιβαλλοντικής ποιότητας και πολιτιστικής αυθεντικότητας, ενώ ταυτόχρονα θα προσφέρει επαρκές αντάλλαγμα στην αυστραλιανή κοινότητα, και την διατήρηση των πόρων.»

Η εθνική πολιτική της Αυστραλίας για τον οικοτουρισμό δομείται στα ακόλουθα οκτώ προγράμματα:

- ✓ Πιστοποίηση, σε εθνικό επίπεδο, των επιχειρήσεων του οικοτουρισμού.
- ✓ Έρευνα για τη ζήτηση και το προφίλ της αγοράς του οικοτουρισμού.
- ✓ Εφαρμογή μεθόδων ελαχιστοποίησης κατανάλωσης ενέργειας και απορριμμάτων σε οικοτουριστικούς προορισμούς.
- ✓ Χρηματοδότηση έργων υποδομής.
- ✓ Εκπαίδευση για τον οικοτουρισμό και εφαρμογή στρατηγικών επικοινωνίας και ευαισθητοποίησης προς τη βιομηχανία του τουρισμού, τα ΜΜΕ, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τους καταναλωτές.
- ✓ Αρχικές μελέτες και παρακολούθηση για την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων του οικοτουρισμού, που οδηγούν σε καλύτερες μεθόδους διαχείρισής του.
- ✓ Πρωώθηση του ολοκληρωμένου περιφερειακού σχεδιασμού, με ενίσχυση παραδειγματικών περιπτώσεων συνεργασίας μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων σε όλα τα περιφερειακά επίπεδα.
- ✓ Βελτίωση των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο χώρο του οικοτουρισμού.

iii. Καταστατικοί χάρτες και κώδικες ηθικής

Μία από τις μεθόδους που συχνά χρησιμοποιούνται για την εξασφάλιση ενός πλαισίου λειτουργίας του οικότουρισμού, χωριστού για την κάθε ενδιαφερόμενη ομάδα, είναι η σύνταξη «κωδίκων ηθικής συμπεριφοράς» (codes of ethics), γενικών κατευθύνσεων (guidelines) και συστάσεων (recommendations). Τα κείμενα αυτά συντάσσονται άλλοτε από τις ενδιαφερόμενες επαγγελματικές και περιβαλλοντικές ομάδες (ενώσεις ξενοδόχων, τουριστικών πρακτορείων, φορείς διαχείρισης ΠΠ κλπ.), άλλοτε από περιβαλλοντικές οργανώσεις, άλλοτε από διεθνείς οργανισμούς (Συμβούλιο της Ευρώπης, Ε.Ε. WTO,) και άλλοτε από το κράτος. Δεν είναι δεσμευτικά αλλά συντελούν στην υιοθέτηση πρακτικών συμβατών με τον οικότουρισμό. Κάποιες φορές, τα κείμενα αρχών παίρνουν δεσμευτικό χαρακτήρα για τα μέλη που τα προσυπογράφουν. Αυτή η διαδικασία αποτελεί το πρώτο στάδιο εγκαθίδρυσης ενός μηχανισμού πιστοποίησης. Όσα Εθνικά Πάρκα, π.χ. προσυπογράφουν το κείμενο "European Charter for Sustainable Development", που έχει ενταχθεί με βάση τις αρχές της Agenda 21 (που προέκυψε από την Συνδιάσκεψη Κορυφής για το Περιβάλλον, στο Ρίο το 1992), εντάσσονται στο δίκτυο Euro-Parks. Η τήρηση των αρχών από τα Εθνικά Πάρκα, που προσυπογράφουν τη Χάρτα, ελέγχεται από το φορέα που διαχειρίζεται τα Euro-Parks. Η έγκριση συνοδεύεται και από την απονομή αντίστοιχου σήματος.

Το ζήτημα του μηχανισμού πιστοποίησης οικότουριστικών προορισμών είναι αρκετά σύνθετο. Ο φορέας πιστοποίησης πρέπει να διαθέτει τεχνικές γνώσεις και το ανθρώπινο δυναμικό για να κρίνει όλους τους υποψήφιους για απονομή σήματος. Στη συνέχεια, θα πρέπει να διατηρείται ένας μηχανισμός παρακολούθησης των χρηστών του σήματος, μια και η εφάπαξ πιστοποίηση δεν εξασφαλίζει τη διατήρηση της καλής πρακτικής. Το γεγονός ότι ήδη λειτουργούν διαφορετικά δίκτυα οικότουριστικών προορισμών (Euro-Parks, Pan Parks, κ.α.) περιπλέκει ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Είναι πάντως προτιμότερη η αξιοποίηση των ήδη υπάρχουσών υποδομών πιστοποίησης παρά η δημιουργία νέων.

Χρήσιμη, επίσης, είναι η αξιοποίηση των υπάρχοντων κειμένων αρχών. Τα κείμενα αυτά δεν είναι αρκετά γνωστά ή δεν χρησιμοποιούνται όσο θα έπρεπε από τις ενδιαφερόμενες ομάδες, ιδίως δε από την τουριστική βιομηχανία. Θα πρέπει να υπάρξει συνδυασμένη προσπάθεια ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης, ώστε να απαιτεί την τήρησή τους και των επαγγελματιών, σχετικά με τη σημασία και το όφελος που θα είχε για την επιχείρησή τους μία «πράσινη πολιτική».

Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένα από τα βασικά αυτά κείμενα αρχών και μηχανισμοί πιστοποίησης οικότουριστικών προορισμών:

✓ **World Tourism Organisation (WTO), World Travel & Tourism Council (WTTC), Earth Council (1995) Agenda 21. Guiding Principles for Tourism.** Δώδεκα αρχές για τον τουρισμό που εξειδικεύουν τις γενικές αρχές της Agenda 21.

✓ **WTTC, Green Globe.** Αρχές περιβαλλοντικής πολιτικής και ευαισθητοποίησης που προσυπογράφουν, το 1998, 577 μέλη σε 107 χώρες. Η Green Globe έχει συμβληθεί με ένα οργανισμό πιστοποίησης, την **SGS International Certification Organisation**, για την απονομή του σήματος της Green Globe.

✓ **Συστάσεις και υποδείξεις του Συμβουλίου της Ευρώπης³⁵.**

✓ **European Charter for Sustainable Tourism, Δίκτυο Euro-Parks.**

✓ **WWF, Δίκτυο Pan Parks³⁶,** όπου συμπεριλαμβάνεται και η προστατευόμενη περιοχή του Δάσους της Δαδιάς και το αντίστοιχο πρόγραμμα του WWF Ελλάς.

✓ **Διεθνές σύστημα πιστοποίησης International Standards Organisation (ISO) 14001** που περιλαμβάνει κριτήρια ορθής διαχείρισης από άποψη περιβαλλοντικής προστασίας.

✓ **International Hotel Environmental Initiative (IHEI), International Hotel & Restaurant Association (IH&RA), American Hotel & Motel Association (AH&MA), Environmental Action Pack for Hotels.**

³⁵ COUNCIL OF EUROPE COMETEE OF MINISTERS recommendations of the committee of ministers to the member states: No R (99), 1999. 5p. on the development of environmental management training for those involved in the tourism sector including future professionals, No R (97), 1997 on a policy of sustainable environment friendly tourism in coastal areas, No R (95), 1995 on a sustainable tourist development policy in protected areas, No R (94) 7, 1994 on a general policy for sustainable & environment friendly tourist development.

³⁶ Βλέπε Παράρτημα

4. Συμπεράσματα

> Αντίθετα με χώρες όπου το φαινόμενο του οικοτουρισμού έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις και αποτελεί τομέα εθνικής προτεραιότητας, στην Ελλάδα δεν υπάρχει κρατική στρατηγική ή ενιαία εθνική πολιτική για την οργάνωση του οικοτουρισμού. Αντίστοιχα, δεν υπάρχουν οδηγίες και κατευθύνσεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση που να αφορούν την ανάπτυξη του οικοτουρισμού. Η ανάπτυξη του υπόκειται στο γενικότερο πλαίσιο των νόμων που αφορούν τη δόμηση, το περιβάλλον, τον τουρισμό κλπ.

> Η μόνη ουσιαστική ευκαιρία που παρέχεται από την ελληνική νομοθεσία για την οργάνωση του οικολογικού τουρισμού είναι η πρόβλεψη για τη σύσταση φορέων διαχείρισης για προστατευόμενες περιοχές που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο Natura 2000. Στις αρμοδιότητες του νεοσύστατου αυτού φορέα εντάσσεται και η οργάνωση και υποστήριξη οικοτουριστικών προγραμμάτων.

> Ένα άλλο χρήσιμο εργαλείο για τη διαμόρφωση πλαισίου ανάπτυξης του οικοτουρισμού είναι οι ποικίλοι κώδικες ηθικής συμπεριφοράς, οι οδηγίες και τα συστήματα πιστοποίησης που, χωρίς να είναι δεσμευτικά, μπορούν να βοηθήσουν στην υιοθέτηση σωστής πρακτικής, αν αξιοποιηθούν και προσαρμοστούν στις ανάγκες της ελληνικής πραγματικότητας.

> Ως προς τη χρηματοδότηση του οικοτουρισμού, οι ευκαιρίες που προσφέρει η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι πολλές. Καθώς το συγκεκριμένο είδος τουρισμού εντάσσεται σε τομείς προτεραιότητας για την Ε.Ε., όπως είναι η ενίσχυση ακριτικών περιοχών, η ενίσχυση του γεωργικού επαγγέλματος, η προστασία του περιβάλλοντος, η ενίσχυση της απασχόλησης και οι ίσες ευκαιρίες στην απασχόληση των δύο φύλων. Η χρηματοδότηση οικοτουριστικών προγραμμάτων μπορεί να πραγματοποιηθεί από τον συνδυασμό πολλών διαφορετικών χρηματοδοτικών πηγών της Ε.Ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ ΤΗΣ ΔΑΔΙΑΣ,
ΛΕΠΤΟΜΕΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ, ΑΝΑΛΥΣΗ & ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ, ΦΟΡΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ,
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ, ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ, ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΡΟΒΟΛΗΣ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ &
ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ, ΣΤΗΝ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ
& ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΑΔΥΝΑΜΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΟΣ.

1. Εισαγωγή

Η περιοχή του δάσους Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου³⁷, στο νομό Έβρου, διαθέτει ένα σπάνιο οικοσύστημα, που από παλιότερα προσέλκυσε επισκέπτες με επιστημονικό ενδιαφέρον για τη φύση. Σήμερα η περιοχή, με βασικό πόλο έλξης τα αρπακτικά πουλιά, έχει εξελιχθεί σε έναν από τους πιο δημοφιλείς (οικο;)τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας, με ετήσιο αριθμό επισκεπτών που ξεπερνά τις 50.000!

Το παράδειγμα της Δαδιάς δεν πρέπει να ερμηνευθεί ως ένα «πρότυπο προς μίμηση» ή «προς αποφυγή». Όπως έχει ήδη, πολλές φορές, τονιστεί κάθε διαφορετική περιοχή έχει τις δικές της ιδιαιτερότητες στις οποίες πρέπει να προσαρμόζεται η προσπάθεια προώθησης του οικουρισμού.

2. Τα χαρακτηριστικά της περιοχής

Το Δάσος Δαδιάς, μέρος του οποίου έχει ανακηρυχθεί Προστατευόμενη Περιοχή (ΠΠ), είναι ένα εξαιρετικής ομορφιάς τοπίο, και ταυτόχρονα ένας πολύ σημαντικός βιότοπος, ειδών της πανίδας που τελούν υπό εξαφάνιση. Στις παρυφές του δάσους βρίσκονται χωριά, οικονομικοκοινωνικά συνδεδεμένα με αυτό. Ακολουθούν τα χαρακτηριστικά του φυσικού και

³⁷ Στο εξής, απλώς Δάσος Δαδιάς.

κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος της περιοχής, που αποτελούν υπόβαθρο για την οικότουριστική ανάπτυξη.

Ι. Φυσικά χαρακτηριστικά και η οικολογική αξία της περιοχής

Το δάσος Δαδιάς αποτελεί τμήμα ενός ορεινού όγκου με χαμηλές κορυφές γνωστού ως «Βουνά του Έβρου». Το ανάγλυφο της περιοχής είναι πλούσιο, με ρεματιές και μικρά ποτάμια, κοιλάδες κλειστές και ανοιχτές. Τα δάση εναλλάσσονται με λιβάδια, βροσκοτόπια και καλλιέργειες. Οι λόφοι και τα ψηλότερα βουνά δεν ξεπερνούν τα 650 μέτρα. Στην περιοχή υπάρχουν εκτεταμένα, ώριμα φυσικά πευκοδάση σε χαμηλά υψόμετρα, μοναδικά στον ελληνικό χώρο, μια και σε αντίστοιχες περιοχές τα πευκοδάση έχουν καταστραφεί ή υποβαθμιστεί λόγω πυρκαγιών, οικιστικής εξάπλωσης ή άλλων ανθρωπογενών αιτιών. Το ρέμα Διαβολόρεμα διασχίζει όλο το δασικό σύμπλεγμα. Υπάρχουν επίσης πολλοί διάσπαρτοι βραχώδης σχηματισμοί.

Η σύνθεση της δασικής βλάστησης είναι αποτέλεσμα του κλίματος, της γεωμορφολογίας, των εδαφικών συνθηκών και της γειτνίασης με τον ποταμό Έβρο. Επίσης, τη δομή της δασικής βλάστησης και των βιοτόπων έχει επηρεάσει η μακρόχρονη παρουσία του ανθρώπου που έχει επιδράσει στη φυσική της εξέλιξη.

Η περιοχή είναι καλυμμένη από δάση πευκών και πλατύφυλλων σε ποσοστό 70%. Στους πυρήνες της Προστατευόμενης Περιοχής κυριαρχεί το πευκοδάσος (με τραχειά πεύκη και λίγες συστάδες μαυροπευκών) ενώ στην περιφερειακή ζώνη απαντώνται κυρίως δρυοδάση και μικτά δάση πευκών, δρυών και άλλων φυλλοβόλων. Στις νότιες παρυφές της περιφερειακής ζώνης υπάρχουν εκτεταμένοι μεσογειακοί θαμνότοποι (μακκί). Κατά μήκος δε των ποταμών υπάρχει πλούσια βλάστηση από ιτιές, λεύκες, αρμυρίκια, πλατάνια κ.α. Το δάσος διακόπτεται από μικρά ξέφωτα και βροσκοτόπια. Η χλωρίδα της περιοχής του δάσους δεν έχει μελετηθεί σε βάθος.

Η πλούσια ερπετοπανίδα της ΠΠ περιλαμβάνει συνολικά 29 είδη ερπετών και 11 είδη αμφιβίων. Τα περισσότερα από τα είδη αυτά τελούν υπό καθεστώς προστασίας. Η πανίδα των θηλαστικών αποτελείται από 48 είδη, μεταξύ των οποίων πολλά σπάνια.

Η ΠΠ Δαδιάς διακρίνεται για την πλούσια ορνιθοπανίδα της (219 είδη). Ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρουσία των αρπακτικών πουλιών, που προσδίδουν στην περιοχή μια μοναδικότητα, τόσο λόγω του μεγάλου αριθμού των ειδών που απαντώνται σε μικρή σχετικά έκταση (43 είδη ημερόβιων και νυκτόβιων αρπακτικών από τα 47 όλης της Ελλάδας), όσο και λόγω της ύπαρξης μεγάλων πληθυσμών ορισμένων ειδών.

Ο κραυγαετός *Aquila pomarina* και ο φιδαιτός *Circaetus gallicus* εμφανίζονται εδώ με πληθυσμούς πυκνότερους απ' ότi σε κάθε άλλη ελληνική περιοχή, ενώ κατά την τελευταία δεκαετία, ο πληθυσμός από μαυρόγυπες *Aegyptus monachus* είναι ο μοναδικός στη Βαλκανική ηερσόνησο. Η περιοχή φιλοξενεί επίσης ένα μεγάλο πληθυσμό μαυροπελαργών *Ciconia nigra*.

ii. Κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά

Το μεγαλύτερο τμήμα της ΠΤΠ ανήκει διοικητικά σε δυο χωριά που βρίσκονται στις παρυφές του δάσους, τη Δαδιά, που ανήκει στο δήμο Σουφλίου, και τη Λευκίμη, που ανήκει στο δήμο Τυχερού. Ο συνολικός πληθυσμός τους είναι περίπου 1.100 κάτοικοι. Η οικότουριστική ανάπτυξη συνδέθηκε περισσότερο με τη Δαδιά εξαιτίας της χωροθέτησης εγκαταστάσεων για επιστημονική και οικότουριστική χρήση σε αυτήν.

Παρά το γεγονός ότι ο νομός Έβρου αντιμετωπίζει έντονο δημογραφικό πρόβλημα, η Δαδιά παρουσιάζει αύξηση πληθυσμού στην οποία συνέβαλε το δάσος, κύρια πηγή απασχόλησης των κατοίκων. Παραδοσιακά οι περισσότεροι κάτοικοι της Δαδιάς έχουν ως βασική βιοποριστική τους απασχόληση τις δασοπονικές εργασίες, ενώ επίσης ασχολούνται με την γεωργία και την κτηνοτροφία. Πρόσφατα η δημιουργία του σώματος των συνοριοφυλάκων, έδωσε επαγγελματική διέξοδο σε πολλούς νέους της περιοχής.

Κάποιες γυναίκες του χωριού εμπλέκονται στις δράσεις του τοπικού γυναικείου τουριστικού συνεταιρισμού που έπαιξε σημαντικό ρόλο στη χειραφέτησή τους.

Μέσα από τη συναναστροφή με τους κατοίκους, μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι χαρακτηρίζονται από φιλόξενα αισθήματα, ανοχή απέναντι στους ξένους και υπερηφάνια για τον τόπο τους. Βλέπουν ευνοϊκά τις νέες δυνατότητες απασχόλησης και τις ευκαιρίες που δημιουργήθηκαν με την ανάπτυξη του οικότουρισμού αλλά είναι μάλλον διστακτικοί σε επενδύσεις, όπως η κατασκευή ενοικαζόμενων δωματίων. Παρουσιάζουν την τάση να μένουν μάλλον παρά να εγκαταλείπουν το χωριό για τα αστικά κέντρα. Αν και η Δαδιά παραμένει ένα χωριό, ωστόσο εκσυγχρονίζεται: νέοι χώροι συνάντησης της νεολαίας δημιουργούνται όπως είναι η καφετέρια, οι ταβέρνες και ένα μικρό μπαρ³⁸.

³⁸ Α. Χορβαδάς, «Δάσος Δαδιάς, Λευκίμης, Σουφλίου. Τοπική κοινωνία τουριστική κίνηση και περιφερειακή ανάπτυξη» Θεσσαλονίκη 1999

3. Το ξεκίνημα της οικοτουριστικής ανάπτυξης στη Δαδιά

Η συστηματική οικοτουριστική αξιοποίηση της περιοχής του Δάσους Δαδιάς ξεκίνησε ως συνέπεια της λήψης μέτρων προστασίας για το οικοσύστημα της περιοχής. Συνδέθηκε άμεσα με την ανακήρυξη της περιοχής ως προστατευόμενης αφενός και την τροφική ενίσχυση των αρπακτικών, αφετέρου.

i. Οικοτουρισμός ως οικονομικό αντιστάθμισμα στην απαγόρευση της υλοτομίας

Το Δάσος Δαδιάς ανακηρύχθηκε Προστατευόμενη Περιοχή με Κοινή Υπουργική Απόφαση το 1980 (ΓΧΠ/ΕΣΧΠ 360/76, 13/03/1980). Άμεση συνέπεια της ανακήρυξης υπήρξε η απαγόρευση υλοτομίας, μιας εκ των βασικότερων οικονομικών δραστηριοτήτων της περιοχής, στις ζώνες αυστηρής προστασίας του δάσους³⁹ (πυρήνες). Η προώθηση του οικοτουρισμού προτάχθηκε ως οικονομικό αντιστάθμισμα.

Ένα διάστημα 10 περίπου ετών, καθυστέρησης και κωλυσιεργίας του κρατικού μηχανισμού μεσολάβησε πριν αρχίσει η εφαρμογή των μέτρων που επέτρεψαν την παροχή οικονομικού αντισταθμίματος στον τοπικό πληθυσμό. Και είναι προς τιμήν των κατοίκων το ότι κατά το διάστημα αυτό τήρησαν σε μεγάλο βαθμό τα περιοριστικά μέτρα για τις χρήσεις γης.

Οι αρχικές αντιδράσεις της τοπικής κοινωνίας στην απαγόρευση της υλοτομίας με άμεση συνέπεια τη μείωση του εισοδήματός της, υποχώρησαν σχεδόν ολοκληρωτικά όταν το οικονομικό αντιστάθμισμα από τον οικοτουρισμό άρχισε να γίνεται ορατό.

ii. Η τροφική ενίσχυση των αρπακτικών ως τουριστικός πόλος έλξης

Την ίδια εποχή, με στόχο την τροφική ενίσχυση των αρπακτικών πουλιών, κατασκευάστηκε ταϊστρα (μια περιφραγμένη περιοχή στο δάσος όπου οι φύλακες αφήνουν νεκρά ζώα ως τροφική ενίσχυση στους γύπες) και παρατηρητήριο. Αγοράστηκε ειδικός εξοπλισμός, προσελήφθησαν και εκπαιδεύτηκαν κάτοικοι ως φύλακες, τοποθετήθηκαν μπάρες απαγόρευσης της κυκλοφορίας και άρχισε σε μία μη συστηματική πρώιμη μορφή, η παρακολούθηση των αρπακτικών και η φύλαξη του ενδιαφέροντός τους.

³⁹ Η υλοτομία έχει απαγορευθεί σε έκταση 72.900 στρεμμάτων.

Η ταΐστρα αποτέλεσε αργότερα τον βασικό τουριστικό πόλο έλξης, σε συνδυασμό με το παρατηρητήριο, απ' όπου ο επισκέπτης μπορεί να εξασφαλίσει θέα στα αρπακτικά. Αυτό επιλύει ένα πρόβλημα που απαντάται συχνά σε Προστατευόμενες Περιοχές. Ενώ γίνονται γνωστές στο κοινό για ένα είδος (π.χ. το θαλάσσιο πάρκο της Αλοννήσου έγινε γνωστό για τη μεσογειακή φώκια), ωστόσο οι επισκέπτες έχουν ελάχιστες πιθανότητες να παρατηρήσουν το είδος στο βιότοπό του, εφόσον τα μέτρα προστασίας αποκλείουν την πρόσβαση. Η ταΐστρα στη Δαδιά εξασφαλίζει τη συγκέντρωση των αρπακτικών σε συγκεκριμένο σημείο. Είναι όμως, σημαντικό να τονιστεί ότι η ταΐστρα κατασκευάστηκε για λόγους προστασίας των σπάνιων ειδών πολύ πριν αρχίσει η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Η τουριστική εκμετάλλευση της υποδομής προστασίας (ταΐστρας) έγινε εκ των υστέρων, εφόσον αυτό κρίθηκε ασφαλές.

Ένας από τους άμεσους κινδύνους που έχει αρχίσει να γίνεται ορατός, σε περιοχές που φιλοδοξούν να αποκτήσουν τουριστική ανάπτυξη ανάλογη με της Δαδιάς, είναι η άσκοπη και βλαβερή⁴⁰ παρέμβαση στο οικοσύστημα -κατασκευή ταΐστρών- με στόχο την τουριστική εκμετάλλευση.

Μια εναλλακτική λύση της κατασκευής παρατηρητηρίων και ταΐστρών είναι η μεταφορά, μέσω κάμερας, ζωντανής ηλεκτρονικής εικόνας από τα οικοσυστήματα στον επισκέπτη. Το σύστημα αυτό πρόκειται να εφαρμοσθεί και στη Δαδιά προκειμένου να μειωθεί η τουριστική πίεση στην περιοχή του παρατηρητηρίου.

⁴⁰ Η κατασκευή ταΐστρών, είναι μια τεχνητή παρέμβαση στο οικοσύστημα, που αν γίνει χωρίς να συντρέχουν σημαντικοί λόγοι ή χωρίς επιστημονική καθοδήγηση και παρακολούθηση ενέχει σημαντικούς κινδύνους. Μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της ικανότητας των ζώων να βρίσκουν την τροφή τους, ενώ αν δεν συνοδεύεται από αυστηρά μέτρα φύλαξης τα εκθέτει στο ενδεχόμενο μαζικής δηλητηρίασης.

Πλαίσιο 5: Πίνακας δράσεων & υποδομών προώθησης του οικοτουρισμού & πηγών χρηματοδότησης τους

Έτος	Χρηματοδοτούμενη Δράση-Υποδομή	Φορέας-πρόγραμμα χρηματοδότησης	Προϋπολογισμός
1984	Σύνταξη μελέτης. Προτεινόμενα έργα: κατασκευή ταίστρας, εκπόνηση διαχειριστικού σχεδίου, οικοτουριστική ανάπτυξη, φύλαξη & παρακολούθηση αρπακτικών.	Υπουργείο Νέας Γενιάς	
1986-1989	Τζιπ, τρέιλερ, μηχανή, ταίστρα, μπάρες, παρατηρητήριο, φυλάκες, εκπαίδευση φυλάκων, εξοπλισμός αναψυκτηρίου, μελέτες, περιβαλλοντική εκπαίδευση.	Ευρωπαϊκή Ένωση, πρόγραμμα ACI (Actions Communautaires pour l'Environment)	20.000.000 δρχ
1986	Αξιοποίηση τουριστικών πόρων Δασικού συγκροτήματος Δαδιάς. Στο πρόγραμμα, αργότερα εντάσσεται η μελέτη & κατασκευή του ξενώνα.	ΜΟΠ (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα)	153.600.000 δρχ
1987	Εξοπλισμός του αναψυκτηρίου του οικοτουριστικού κέντρου.	Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς	2.500.000 δρχ
1992-1995	Φύλαξη & παρακολούθηση αρπακτικών μελέτη διαχείρισης των πυρηνών, οικοτουριστική ανάπτυξη.	Ευρωπαϊκή Ένωση, πρόγραμμα ACNAT	200.000.000 δρχ
1992-1997	Συμπλήρωση του προγράμματος ACNAT	WWF, ALLIANZ	80.000.000 δρχ
1996	Κέντρα ενημέρωσης, μέτρα διαχείρισης για τους πυρηνές, εξειδίκευση πλαισίου διαχείρισης περιφερειακής ζώνης. Δράσεις ευαισθητοποίησης & ενημέρωσης. Αγορά υλικού παρακολούθησης βιοτόπου.	Ευρωπαϊκή Ένωση, Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης	196.000.000 δρχ
1996	Κατασκευή λυόμενων οικοτουριστικών καταλυμάτων στην περιοχή Κατραντζίδες.	Ευρωπαϊκή Ένωση, πρόγραμμα LEADER I	80.000.000 δρχ
1996	Κατασκευή λυόμενων οικοτουριστικών καταλυμάτων στην περιοχή Κατραντζίδες.	Ευρωπαϊκή Ένωση, πρόγραμμα LEADER II	80.000.000 δρχ
1997-1999	Χρηματοδότηση εξοπλισμού των λυόμενων καταλυμάτων.	Β' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης	40.000.000 δρχ
1997	Πρόγραμμα του Γυναικείου Συνεταιρισμού Δαδιάς.	Ευρωπαϊκή Ένωση, πρόγραμμα LEADER II	40.000.000 δρχ
1997	Επέκταση οικοτουριστικού ξενώνα Δαδιάς.	Πρόγραμμα ΣΑΝΑ 2	160.000.000 δρχ

Πηγή: Κ. Πιστόλας, «Η Ιστορία της Δαδιάς».

4. Οικοτουριστική υποδομή. Δυνατότητες δραστηριοποίησης και διαμονής του επισκέπτη στη Δαδιά

Όπως προαναφέρθηκε η οικολογική σημασία του δάσους Δαδιάς, προσέλκυσε αρχικά το ενδιαφέρον, λιγοστών, αλλοδαπών κυρίως επισκεπτών, με επιστημονικό ενδιαφέρον για τη φύση. Μέσα στην τελευταία δεκαετία το τουριστικό ενδιαφέρον αυξήθηκε σταδιακά. Λίγο έξω από το χωριό Δαδιά λειτουργεί Οικοτουριστικό Κέντρο (Ο.Κ.), το οποίο αποτελεί τόπο διανυκτέρευσης και «βάση εξόρμησης» για την οικοτουριστική απασχόληση του επισκέπτη.

☆ Επίσκεψη και ξενάγηση στο κέντρο ενημέρωσης

Στο Οικοτουριστικό Κέντρο λειτουργεί κέντρο ενημέρωσης για το οικοσύστημα της περιοχής του Δάσους. Ο επισκέπτης έχει εκεί την ευκαιρία να μελετήσει τις εκτεθειμένες με ελκυστικό και εκλαϊκευμένο τρόπο πληροφορίες για τη χλωρίδα και την πανίδα του δάσους. Στα πλαίσια της ενημέρωσης από ειδικό ξεναγό, γίνεται επίσης προβολή video. Ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να επιλέξει μεταξύ προβολών μικρότερης ή μεγαλύτερης διάρκειας ανάλογα με τον χρόνο που διαθέτει. Όταν μετά την επίσκεψη αυτή, επισκεφθεί το δάσος, δεν απολαμβάνει απλώς το τοπίο αλλά είναι ικανός να κατανοήσει στοιχειωδώς τη λειτουργία του οικοσυστήματός. Η επιτυχία μιας τέτοιας διαδικασίας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επιδεξιότητα και την κατάρτιση των οικοξεναγών. Για το λόγο αυτό έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην εκπαίδευσή τους.

☆ Επίσκεψη στα κλουβιά με τα αρπακτικά

Τραυματισμένοι γύπες, που δεν μπορούν να επιβιώσουν στο φυσικό τους περιβάλλον, έχουν τοποθετηθεί σε κλουβιά προκειμένου να προστατευτούν. Ο επισκέπτης μπορεί να τους θαυμάσει από κοντά.

☆ Επίσκεψη στα παρατηρητήριο

Σε απόσταση 2 περίπου χιλιομέτρων από το Ο.Κ. μέσα στη ζώνη αυστηρής προστασίας, βρίσκεται ένα κλειστό παρατηρητήριο από όπου ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να παρατηρήσει με τηλεσκόπιο το μοναδικό θέαμα των αρπακτικών που τρώνε στην ταϊστρα. Η επίσκεψη στο

παρατηρητήριο είναι η δημοφιλέστερη δυνατότητα δραστηριοποίησης για τον επισκέπτη. Η πρόσβαση γίνεται με τα πόδια ή με λεωφορείακι αντί καταβολής εισιτηρίου (τριών περίπου Ευρώ).

☆ Παρατήρηση πουλιών και του οικοσυστήματος γενικότερα

Το πλούσιο οικοσύστημα του δάσους προσφέρεται για παρατήρηση πουλιών. Στους επισκέπτες διατίθεται προς ενοικίαση υλικό παρακολούθησης (κιάλια, τηλεσκόπια κλπ.). Επίσης, σε χάρτη που διανέμεται, βρίσκονται σημειωμένα τα σημεία καλής θέας του δάσους.

☆ Βόλτα στα σηματοδοτημένα μονοπάτια

Στο δάσος υπάρχουν τέσσερα σηματοδοτημένα μονοπάτια, διαφορετικού μήκους, στην αρχή δε του κάθε ενός υπάρχει πινακίδα που πληροφορεί τον επισκέπτη για τη διάρκεια της διαδρομής. Η σήμανση των μονοπατιών είναι σημαντική γιατί αποτρέπει την ανεξέλεγκτη διάχυση των επισκεπτών και την καταπάτηση του δάσους. Στην πορεία των μονοπατιών γίνονται παρεμβάσεις στη βλάστηση ώστε να αποτρέπεται η πιθανότητα πρόκλησης πυρκαγιάς. Μια προγραμματισμένη ενέργεια που σχεδιάζεται από το WWF είναι η έκδοση ενός ειδικού χάρτη στον οποίο ο περιπατητής θα εντοπίζει τα σημαντικά σημεία του οικοσυστήματος που απαντά στην πορεία του. Τα σημεία αυτά θα είναι επίσης σημασμένα επιτόπου στο δάσος.

☆ Περιβαλλοντικά παιχνίδια

Για τα παιδιά έχουν σχεδιαστεί και εφαρμόζονται ειδικά παιχνίδια και ξεναγήσεις στη φύση, που τοκίλουν ανάλογα με την ηλικία των μικρών επισκεπτών. Τα προγράμματα αυτά εφαρμόζονται στον μεγάλο αριθμό σχολείων που επισκέπτονται το δάσος. Η ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων είναι ιδιαίτερα σημαντική αν σκεφτεί κανείς πόσο σπουδαίο είναι να αντιλαμβάνεται η νέα γενιά τη λειτουργία των οικοσυστημάτων και να γίνεται δέκτης του μηνύματος της προστασίας του περιβάλλοντος.

☆ Ποδηλασία βουνού

Στη Δαδιά λειτουργεί μία μικρή ιδιωτική επιχείρηση ενοικίασεως ποδηλάτων. Στον επισκέπτη δίνεται και χάρτης με προτεινόμενες διαδρομές.

☆ Διαμονή του επισκέπτη

Οι περισσότεροι από τους επισκέπτες της Δαδιάς, δεν διανυκτερεύουν. Παρόλο αυτά στις περιόδους τουριστικής αιχμής, οι λίγες κλίνες που διαθέτει το χωριό γεμίζουν. Το Οικοτουριστικό Κέντρο διαθέτει ξενώνα δυναμικότητας 60 κλινών ο οποίος διαθέτει το ειδικό σήμα λειτουργίας του ΕΟΤ. Επίσης, στο χωριό υπάρχει μια ιδιωτική επιχείρηση μικρού αριθμού ενοικιαζόμενων δωματίων που όμως υπολειτουργεί, καθώς και ένας ξενώνας εθελοντών χωρητικότητας 15 κλινών. Στη Λευκίμη επίσης, έχει πρόσφατα χτιστεί ξενώνας, στην πλατεία του χωριού. Στο Σουφλί και το Τυχερό υπάρχουν επίσης τουριστικά καταλύματα. Τέλος, στην δασική περιοχή Κατραντζήδες πρόκειται σύντομα να λειτουργήσουν μικρά ξύλινα καταλύματα.

Στο στάδιο του προγραμματισμού βρίσκεται μια σειρά πρωτοβουλιών που θα εμπλουτίσουν τις δυνατότητες δραστηριοποίησης του επισκέπτη, όπως άλογα για ιππασία στο δάσος και ιαματικά λουτρά. Παρατηρείται μάλιστα ανταγωνισμός από τα γύρω χωριά ως προς τη χωροθέτηση τους. Επίσης, δίπλα στο ήδη υπάρχον Οικοτουριστικό Κέντρο κατασκευάζεται νέο κτήριο όπου θα στεγαστεί συνεδριακό κέντρο και κέντρο πληροφόρησης, στο οποίο θα τοποθετηθεί και κάμερα ηλεκτρονικής παρακολούθησης των αρπακτικών, απ' όπου ο επισκέπτης θα έχει την ευκαιρία να παρατηρεί τα αρπακτικά από κοντά.

Η διοργάνωση περαιτέρω δραστηριοτήτων για τον επισκέπτη είναι δυνατή και επιθυμητή. Οι δραστηριότητες αυτές όμως πρέπει να εντάσσονται στο πνεύμα του οικοτουρισμού και να μην είναι κοινές τουριστικές δράσεις χωροθετημένες απλώς στην Προστατευόμενη Περιοχή.

Στην οικολογικά ευαίσθητη περιοχή πρέπει να πραγματοποιούνται μόνο οικολογικά συμβατές τουριστικές δράσεις που να συμβάλλουν άμεσα ή έμμεσα στην ευαισθητοποίηση του επισκέπτη για το περιβάλλον. Τέλος, επιβάλλεται τέτοιες δράσεις να χωροθετούνται, βάσει μελετών, σε περιοχές του δάσους με μικρότερη οικολογική αξία. Στο δάσος της Δαδιάς τέτοιες θέσεις είναι για παράδειγμα οι αναδασωμένες περιοχές.

Πλαίσιο 6:**Αισθητική & οικολογική λειτουργία των οικοτουριστικών καταλυμάτων**

Τα οικοτουριστικά καταλύματα και εγκαταστάσεις, πρέπει να είναι κατασκευασμένα σύμφωνα με την αρχιτεκτονική τεχνοτροπία της περιοχής, προξενώντας όσο το δυνατό μικρότερη αλλοίωση στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον. Για το λόγο αυτό συνιστάται η εκμετάλλευση ήδη υπάρχοντων ανεκμεταλλεύτων ή εγκαταλελειμμένων κτισμάτων και όχι η δημιουργία νέων. Σε περίπτωση οικοδόμησης χώρων οικοτουριστικής χρήσης, αυτοί θα πρέπει να υποκείνται σε ειδικές προδιαγραφές.

Στη Δαδιά κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Μέρος του Ο.Κ. στεγάζεται σε λυόμενο κτήριο. Στο παλιό παραδοσιακό χωριό Λευκίμη, ο Ξενώνας Λευκίμπος, το καρβί του χωριού, χτισμένος στην κεντρική πλατεία είναι αρκετά αταίριαστος με το αρχιτεκτονικό ύφος της περιοχής. Τα δασικά καταλύματα αναψυχής στους Κατραντζήδες είναι μάλλον νορβηγικής, παρά ελληνικής τεχνοτροπίας. Είναι ευθύνη της πολιτείας να κατευθύνει την αισθητική των οικοτουριστικών καταλυμάτων με την επιβολή αυστηρών προδιαγραφών.

Στα οικοτουριστικά καταλύματα πρέπει να δίνεται επίσης μεγάλη σημασία στη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, στην ελαχιστοποίηση της κατανάλωσης και των απορριμμάτων, στην ανακύκλωση, στην αποφυγή χρήσης ουσιών βλαβερών για το περιβάλλον, στο βιολογικό καθαρισμό κλπ. Στο Ο.Κ. της Δαδιάς, με εξαίρεση την εγκατάσταση ηλιακών θερμοσίφωνων δεν συμβαίνει τίποτα από τα παραπάνω. Βεβαία θετικό στοιχείο στο Ο.Κ. είναι η ύπαρξη υποδομής πρόσβασης για αναπήρους. Αντιστοίχη υποδομή θα έπρεπε να υπάρχει και στο παρατηρητήριο

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤ.
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

5. Η ζήτηση για οικοτουρισμό στη Δαδιά

i. Τάσεις της ζήτησης

Η αύξηση της τουριστικής κίνησης στη Δαδιά υπήρξε δραματική. Από 1.800 το 1994, οι επισκέπτες έφτασαν τους 36.500 το 1999. Οι αριθμοί αυτοί είναι σε κάποιο βαθμό υποεκτιμημένοι καθώς προέρχονται από το ερωτηματολόγιο που συμπληρώνεται εθελοντικά από τους επισκέπτες στο Κέντρο Ενημέρωσης. Η πλειοψηφία (68%) των επισκεπτών οργανώνουν μόνοι τους το ταξίδι στο χωριό. Το ποσοστό εκείνων που έρχονται στη Δαδιά στα πλαίσια εκδρομών που οργανώνονται από εκπαιδευτικά ιδρύματα, είναι περίπου 10%. Οι περισσότεροι επισκέπτες έρχονται σε ομάδες 1 έως 5 ατόμων (75,35%) και δε διανυκτερεύουν στον ξενώνα του Οικοτουριστικού Κέντρου. Ένα ποσοστό 9% περίπου μένει στο χωριό για ένα βράδυ, ενώ ένα 4,5% περίπου παραμένει από 2 μέρες έως μία εβδομάδα.

Ετος Μήνας	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Ιανουάριος		90	338	823	1.326	1.544
Φεβρουάριος		144	594	737	754	2.146
Μάρτιος		413	776	2.350	2.179	2.603
Απρίλιος		1.549	1.883	2.821	3.398	4.194
Μάιος		1.428	3.575	5.721	6.792	8.278
Ιούνιος		870	1.628	2.843	3.586	2.328
Ιούλιος		1.033	1.231	2.819	3.467	3.637
Αύγουστος	343	1.987	2.945	5.433	6.608	5.086
Σεπτέμβριος	439	400	1.576	1.980	2.910	2.673
Οκτώβριος	447	1.466	1.868	2.331	2.649	3.921
Νοέμβριος	311	382	1.173	1.428	1.692	
Δεκέμβριος	256	491	551	1.400	960	
Σύνολο	1805	10.253	18.088	30.686	36.321	36.410

✓ Επανάληψη της επίσκεψης

Από έρευνες που έχουν γίνει διαπιστώνεται πως το 1/5 των επισκεπτών έχει ξαναέρθει στο κωριό και οι μισοί περίπου από αυτούς επισκέπτονται το δάσος για δεύτερη φορά. Ένα 10% περίπου έχει έρθει περισσότερες από 4 φορές.

✓ Εποχικότητα

Η τουριστική κίνηση δεν κατανέμεται ομοιόμορφα στο χρόνο. Αυξημένη κίνηση παρατηρείται το Μάιο και τον Αύγουστο, ενώ σχετικά αυξημένος είναι και ο αριθμός των επισκεπτών και τον Οκτώβριο. Ο Ιανουάριος και ο Φεβρουάριος είναι οι μήνες με τη μικρότερη τουριστική κίνηση.

✓ Τόπος προέλευσης

Παρατηρείται ότι η συντριπτική πλειοψηφία των επισκεπτών είναι Έλληνες (95,9%). Το μεγαλύτερο ποσοστό προέρχεται από τη Θράκη, ενώ ένα μεγάλο τμήμα κατοικεί στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Το 1/3 των αλλοδαπών επισκεπτών, που αντιπροσωπεύουν μόλις το 4,09% του συνόλου προέρχεται από τη Γερμανία, και ακολουθούν η Κύπρος, η Αγγλία και η Ελβετία.

✓ Ηλικίες

Οι περισσότεροι επισκέπτες ανήκουν στην κλάση των 31-40 ετών, ενώ σημαντικά λιγότεροι είναι οι επισκέπτες με ηλικίες κάτω των είκοσι και άνω των εξήντα ετών.

✓ Επάγγελμα επισκεπτών

Όσο αφορά τα επαγγέλματα των επισκεπτών, διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι είναι υπάλληλοι. Αρκετοί είναι οι εκπαιδευτικοί αλλά και οι ελεύθεροι επαγγελματίες, ενώ με μικρότερα ποσοστά ακολουθούν στρατιωτικοί και συνταξιούχοι. Ένα 10% περίπου των επισκεπτών είναι φοιτητές και μαθητές ενώ λιγότεροι είναι φαντάροι.

✓ Σκοπός της επίσκεψης

Οι περισσότεροι επισκέπτες αναφέρουν την αναψυχή και την παρατήρηση πουλιών τόσο ως κύριο, όσο και ως δευτερεύοντα σκοπό επίσκεψης. Αρκετοί έρχονται στη Δαδιά για να απολαύσουν γενικώς το δάσος και να επισκεφθούν τους ιστορικούς χώρους της ευρύτερης περιοχής. Αντίθετα οι επισκέπτες δε φαίνεται να έχουν την πρόθεση για πεζοπορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση.

ii. Πόσο «οικοτουρίστες» είναι οι επισκέπτες της Δαδιάς;

Παρατηρώντας τους επισκέπτες του δάσους της Δαδιάς μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι δε διαφέρουν πολύ από τον τύπο του επισκέπτη που συναντά κανείς σε προορισμούς μαζικού τουρισμού. Θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν *casual nature tourists* (περιστασιακοί τουρίστες της φύσης), ή *part time ecotourists* (περιορισμένου χρόνου οικοτουρίστες).⁴¹

Το στοιχείο που ελπίζεται ότι μπορεί να «μετατρέψει» αυτούς τους επισκέπτες από απλούς τουρίστες σε οικοτουρίστες και να τους αφυπνίσει ως προς την προστασία του περιβάλλοντος είναι η ποιότητα των υποδομών και υπηρεσιών που θα συναντήσουν φτάνοντας στον προορισμό τους. Και φυσικά η εκπαίδευση και η ευαισθητοποίηση που θα δεχτούν.

Ο μεγάλος αριθμός των επισκεπτών μειώνει την ποιότητα αυτής της εμπειρίας και το αποτέλεσμα ευαισθητοποίησης του επισκέπτη. Μια καλή διαχείριση των επισκεπτών βοηθά στον μετριασμό του αρνητικού αποτελέσματος.

⁴¹ Ο χαρακτηρισμός των επισκεπτών της Δαδιάς ως *casual nature tourists* προκύπτει από την εξής τυπολογία Lindberg (1991).

Hard core nature tourists (σκληροπυρηνικοί τουρίστες της φύσης): Στην κατηγορία αυτή των οικοτουριστών εντάσσονται άτομα με επιστημονικό ενδιαφέρον για τη φύση, μέλη ξεναγήσεων με στόχο την εκπαίδευση, την εκπόνηση μελετών κλπ.

Dedicated nature tourists (αφοσιωμένοι τουρίστες της φύσης): Επισκέπτες που ταξιδεύουν με σκοπό να δουν προστατευόμενες περιοχές, θέλουν να γνωρίσουν την κουλτούρα και την ιστορία του τόπου που επισκέπτονται. Έχουν γνώσεις & είναι περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι.

Mainstream nature tourists (τουρίστες της φύσης κύριου ρεύματος): Οι τουρίστες περιπέτειας καθώς & άτομα που θέλουν να κάνουν κάτι το πρωτότυπο & ασυνήθιστο στις διακοπές τους, όπως να δουν άγρια ζώα.

Casual nature tourists (περιστασιακοί τουρίστες της φύσης): Τουρίστες της φύσης περιστασιακοί χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον γι' αυτή.

Part-time nature tourists (περιορισμένου χρόνου τουρίστες της φύσης): Οι τουρίστες της κατηγορίας αυτής πάνε μονοήμερες εκδρομές στη φύση χωρίς αυτός να είναι ο κύριος σκοπός της επίσκεψής τους. Εντάσσουν την ολιγόωρη επίσκεψη στη φύση στα πλαίσια των διακοπών τους που μπορεί να έχουν έδρα π.χ. σε ένα αστικό κέντρο.

6. Διαφήμιση της Δαδιάς ως οικοτουριστικού προορισμού

Η ποιότητα και ο αριθμός των επισκεπτών της Δαδιάς, που περιγράφηκε παραπάνω, είναι άμεση συνέπεια του τρόπου που προβάλλεται η περιοχή προς τα έξω. Το marketing του τουρισμού πρέπει να βασίζεται σε γνώση και καταγραφή των υπαρχόντων πόλων έλξης, κύριων και δευτερευόντων, και των δυνατοτήτων δραστηριοποίησης του επισκέπτη. Στη συνέχεια πρέπει να ασχολείται με τον εντοπισμό συγκεκριμένων επιθυμητών ομάδων τουριστών, αξιολόγηση της απήχησης των πόλων έλξης για την κάθε ομάδα στόχου και τέλος διαφήμιση. Και η διαφήμιση είναι αυτή που σε κάθε περίπτωση πρέπει να προβάλλει το φυσικό στοιχείο και την ιδιαιτερότητα του οικοτουρισμού, σε σχέση με άλλες μορφές.

Για τη Δαδιά δεν υπάρχει οργανωμένο marketing. Η προσέλκυση των επισκεπτών γίνεται από πολλούς διαφορετικούς φορείς, όπως Νομαρχία, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) κλπ. Ο τρόπος με τον οποίο γίνεται η διαφήμιση και προβολή της περιοχής από τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και τη Νομαρχία (έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό, συμμετοχή σε μεγάλες εκθέσεις, τηλεοπτικά μηνύματα) δε διαφέρει από τη διαφήμιση μαζικού τουρισμού. Δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια προσέλκυσης ειδικού φυσιολατρικού κοινού (παρατηρητές πουλιών, περιπατητές και αφοσιωμένους οικοτουρίστες γενικότερα).

Τα στατιστικά στοιχεία που συλλέγονται στο Κέντρο Ενημέρωσης, δείχνουν ότι η άμεση επίδραση της διαφήμισης είναι περιορισμένη. Οι περισσότεροι επισκέπτες έχουν πληροφορηθεί για το δάσος από φίλους και αρκετοί από σχετικά βιβλία. Μικρότερο είναι το ποσοστό των επισκεπτών που πληροφορούνται για τη Δαδιά από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης.

7. Προστασία του περιβάλλοντος και οικοτουριστική ανάπτυξη

Όπως έχει τονιστεί, η προώθηση του οικοτουρισμού σε μία οικολογικά ευαίσθητη περιοχή, πρέπει να πραγματοποιείται με τρόπο που να διασφαλίζει την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων στη φύση και την προώθηση της προστασίας του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια αναλύονται τα μέσα με τα οποία αυτό επιχειρείται στην περίπτωση της Δαδιάς.

i. Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη (ΕΠΜ) και Οικοτουρισμός

Σε περιοχές προώθησης του οικοτουρισμού, είναι σημαντικό για τη διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος, να έχει εκπονηθεί ΕΠΜ η οποία να θέτει όρους για τον τουρισμό.

Το 1992 αρχίζει από το WWF Ελλάς, η σύνταξη ΕΠΜ για την προστατευόμενη περιοχή. Η ΕΠΜ δεν δίνει τόσο μεγάλη έμφαση στο κεφάλαιο τουρισμός όσο σε άλλα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Κάτι τέτοιο δεν κρίθηκε απαραίτητο σε μια εποχή όπου ο οικοτουρισμός ήταν υπό διαμόρφωση και όχι μια δεδομένη κατάσταση, στη Δαδιά και στην Ελλάδα γενικότερα. Συγκεκριμένα στην ΕΠΜ αναφέρεται ότι:

«Η τουριστική κίνηση στην Προστατευόμενη Περιοχή ακόμα δεν δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα, στις λειτουργίες των οικοσυστημάτων της περιοχής, καθώς η κύρια μάζα των επισκεπτών συγκεντρώνεται στο παρατηρητήριο αρπακτικών στη Δαδιά και στο χώρο δασικής αναψυχής Κατραντζίδων. Ένας μικρός αριθμός επισκεπτών (κυριώς από τα γύρω χωριά) χρησιμοποιεί δασικούς χώρους της διαδρομής Λευκίμης-Κεραίας. Λόγω ανεπαρκούς παρακολούθησης της κίνησης των επισκεπτών, έχουν παρατηρηθεί αρκετές φορές, περιπτώσεις εισόδου και επισκεπτικής δραστηριότητας σε ευαίσθητες περιοχές.

Ωστόσο, λόγω της μεγάλης διαφήμισης του δάσους ως βιότοπου αρπακτικών, παρατηρείται ήδη αύξηση της προσέλευσης επισκεπτών στην περιοχή (ελλήνων και αλλοδαπών) και η οποία αναμένεται να αυξηθεί περισσότερο τα επόμενα χρόνια. Αυτό θα προκαλέσει προβλήματα όχλησης τόσο στους πυρήνες, όσο και στην ευρύτερη περιοχή, εάν δεν οργανωθούν σωστά και ελεγχόμενα οι χώροι υποδοχής, ενημέρωσης και παραμονής των επισκεπτών. Αναμένεται επίσης αύξηση της όχλησης από τις νέες ζώνες αναψυχής που πρόκειται να κατασκευαστούν στους Κατραντζίδες (συγκροτήματα μικρών διαμερισμάτων), Λευκίμης (χώρος αναψυχής) και Τρεις Βρύσες (οργανωμένη τουριστική μονάδα).»

Μια πιο συστηματική προσέγγιση κρίνεται πλέον επιτακτική.

ii. Σύστημα ζώνωσης

Το σύστημα ζώνωσης είναι ένα εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο κατά τον σχεδιασμό και την προώθηση του οικοτουρισμού. Το σύστημα ζώνωσης που έχει σχεδιαστεί και εφαρμόζεται στην ΤΠ του δάσους Δαδιάς θεωρείται αποτελεσματικό. Έχουν ορισθεί δύο πυρήνες απόλυτης προστασίας με συνολική έκταση 72.500 στρεμμάτων και περιφερειακή ζώνη έκτασης 357.100 στρεμμάτων. Σε αυτούς απαγορεύεται κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, πόσο μάλλον η τουριστική.

Λε την υπογραφή του Προεδρικού Διατάγματος, το σύστημα ζώνωσης πρόκειται να τελειοποιηθεί περαιτέρω, θα γίνει λεπτομερέστερο και πιο συγκεκριμένο. Ο τουρισμός δεν αντιμετωπίζεται ημεριακά αλλά οριζόντια. Αυτό σημαίνει ότι δεν θα υπάρχουν ζώνες τουριστικής δραστηριότητας αλλά όροι για την τουριστική δραστηριότητα σε κάθε μια από τις ζώνες.

iii. Παρακολούθηση της Προστατευόμενης Περιοχής και οικότουρισμός

Πρόσφατα εκπονήθηκε και εφαρμόζεται (από το WWF Ελλάς), Σχέδιο Παρακολούθησης (ΣΠ) της Προστατευόμενης Περιοχής. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει ανά πάσα στιγμή γνώση της κατάστασης του οικοσυστήματος και των μεταβολών που πραγματοποιούνται σε αυτό. Η ύπαρξη ΣΠ καθιστά σύστημα ζώνωσης όχι στατικό αλλά δυναμικό, αφού επιτρέπει τον εντοπισμό των παραγόντων που επιβάλλουν τη μετατροπή του, ανά πάσα στιγμή. Η παρακολούθηση του δάσους είναι καίριας σημασίας και για τον οικότουρισμό. Επιτρέπει τη διαπίστωση των επιπτώσεων του τουρισμού στο οικοσύστημα, που επιβάλλουν αναπροσαρμογή του τρόπου διαχείρισης των επισκεπτών. Αν για παράδειγμα διαπιστωθεί με την παρακολούθηση ότι κάποια αρπακτικά ενοχλούνται (απομάκρυνση από τις φωλιές τους) από την κίνηση των επισκεπτών σε ένα ημιμαρτυρημένο μονοπάτι, τότε άμεσα η διαδρομή θα αναπροσαρμοσθεί ή και θα καταργηθεί. Υπό αυτή την έννοια το ΣΠ καλύπτει κάποια σημεία ενός σχεδίου μελέτης και παρακολούθησης της Ξέρουσας Τουριστικής Ικανότητας (που δεν έχει γίνει ακόμα στην περιοχή). Παρόλο αυτά δεν υποκαθιστά την ανάγκη πραγματοποίησης μιας μελέτης ειδικής για τον οικότουρισμό.

iv. Διαχείριση των επισκεπτών

Η σταδιακή αύξηση του τουρισμού στην περιοχή δημιούργησε την ανάγκη σχεδιασμού και συνεχούς αναπροσαρμογής ανάλογα με τις ανάγκες του τρόπου διοχέτευσης των επισκεπτών στο δάσος. Κριτήρια του σχεδιασμού αυτού αποτελούν το υπάρχον ανθρώπινο δυναμικό, η εξέλιξη της ζήτησης και τα γεωγραφικά και χωροταξικά δεδομένα της περιοχής. Οι διαδικασίες σχεδιασμού της διαχείρισης των επισκεπτών υπήρξαν συμμετοχικές με εκπροσώπηση όλων των ατόμων που εμπλέκονται στην εξυπηρέτηση των τουριστών και την προστασία της φύσης.

Έτσι, λόγω χάρη, τοποθετήθηκαν πινακίδες που διοχετεύουν τα αυτοκίνητα των επισκεπτών από ένα μόνο σημείο στο δάσος, ώστε να μην διασκορπίζονται ανεξέλεγκτα μέσα στην ΠΠ. Μέτρα ελέγχου της κίνησης επισκεπτών περιλαμβάνουν τον καθορισμό ανώτατου αριθμού επισκεπτών που μεταφέρει το λεωφορειάκι στο παρατηρητήριο (14 άτομα ανά μισή ώρα), ενώ η ξεναγός

προσφέρει να μη δίνονται ραντεβού για ξενάγηση σε μεγάλο αριθμό ομάδων επισκεπτών την ίδια ημέρα. Ο επισκέπτης που πρόκειται να περπατήσει στα μονοπάτια του δάσους υποχρεώνεται να αφήνει την ταυτότητά του στο Κέντρο Ενημέρωσης, ώστε να υπάρχει στοιχειώδης έλεγχος τόσο για την ασφάλειά του, όσο και για την ασφάλεια του δάσους. Παράλληλα του δίνονται προφορικές και γραπτές οδηγίες για τη συμπεριφορά του κατά την επίσκεψη στο δάσος. Τέλος στο ΚΕ γίνεται συστηματική συλλογή στατιστικών στοιχείων για τους επισκέπτες. Ας σημειωθεί πως δεν υπάρχει πρόσβαση στο δάσος από άλλες πλευρές, π.χ. από το χωριό Λευκίμη, γεγονός που καθιστά τη διαχείριση της τουριστικής κίνησης πιο εύκολη, από την άλλη όμως περιορίζονται σημαντικά τα οφέλη που αποκομίζει η τοπική κοινωνία της Λευκίμης.

Πολλά ακόμα μέτρα μπορούν και πρέπει να ληφθούν για την πιο αποτελεσματική και επιστημονική διαχείριση των επισκεπτών, με πρώτο από όλα τον υπολογισμό της φέρουσας τουριστικής ικανότητας του οικοσυστήματος. Επίσης πρέπει να αξιοποιηθεί η στατιστική πληροφορία για τους επισκέπτες που συλλέγεται στα κέντρα πληρωφόρησης, μέσω του ερωτηματολογίου.

Το δάσος της Δαδιάς, όπως και όλες οι Προστατευόμενες Περιοχές της Ελλάδας απέχουν πολύ από το να λειτουργούν ως οργανωμένα πάρκα, όπως λόγω χάρη ΠΠ άλλων χωρών. Μόνο μια τέτοια μορφή οργάνωσης θα επέτρεπε την λειτουργία ενός ολοκληρωμένου, απόλυτα αποτελεσματικού και ελεγχόμενου σχεδίου διαχείρισης των επισκεπτών.

ν. Ευαισθητοποίηση και ενημέρωση

Η ευαισθητοποίηση και ενημέρωση για την οικολογική αξία της ΠΠ και τον τουρισμό, πρέπει να γίνεται προς τρεις κατευθύνσεις, προς την τοπική κοινωνία, προς τους απασχολούμενους στον τομέα του οικοτουρισμού και τους επισκέπτες.

Στη Δαδιά από τα πρώτα κιόλας βήματα της οικοτουριστικής ανάπτυξης, ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην εκπαίδευση του προσωπικού. Αρχικά, με καθοδήγηση από το WWF Ελλάς, και αργότερα με πρωτοβουλία φορέων της περιοχής, πραγματοποιήθηκαν σεμινάρια καθώς και ανταλλαγές επισκέψεων με αντίστοιχες τουριστικές μονάδες, προκειμένου να αποκτηθεί εμπειρία για το πώς λειτουργούν μονάδες οικοτουρισμού. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην εκπαίδευση των εργαζομένων ενώ η πρόσληψή τους έγινε μετά από εξετάσεις. Επίσης, έμμεσα και άμεσα πέρασε το μήνυμα προς τους ντόπιους ότι η αξία του δάσους δεν είναι μόνο χρηστική αλλά αισθητική και

οικολογική. Η ευαισθητοποίηση προς τους επισκέπτες γίνεται μέσα από την επίσκεψη στο ΚΕ, την εκπαίδευση και τη διανομή έντυπου και οπτικοακουστικού υλικού.

vi. Σειρά μελετών και δράσεων

Παρότι στη Δαδιά έχουν γίνει πολλά από τα απαραίτητα βήματα ενός ολοκληρωμένου οικοτουριστικού προγράμματος, αυτά δεν έχουν γίνει με την απόλυτα σωστή σειρά, που επιβάλλει μελέτη, σχεδιασμό και πρόβλεψη των συνεπειών πριν από την υλοποίηση οποιασδήποτε υποδομής ή δράσης προώθησης του οικοτουρισμού. Για παράδειγμα, δεν έχει γίνει ακόμη μελέτη της φέρουσας τουριστικής ικανότητας, ενώ το σχέδιο παρακολούθησης του δάσους άρχισε να εφαρμόζεται μόλις το 1999. Παρόλο αυτά ο οικοτουρισμός στην περιοχή αναπτύσσεται συνεχώς.

Μία σειρά από ευνοϊκούς παράγοντες ελαχιστοποίησαν τις πιθανές αρνητικές επιδράσεις από αυτή τη «λανθασμένη σειρά πραγμάτων». Οι ντόπιοι είχαν μάθει να εκτιμούν την αξία του δάσους και τη σημασία προστασίας του, μιας και από παλιά αποτελούσε για αυτούς πηγή βιοπορισμού.

Επίσης, η συνεχής παρουσία στην περιοχή του WWF Ελλάς, ενός μη κυβερνητικού οργανισμού με κύρος, ευελιξία παρέμβασης και καλή επικοινωνία με τον γηγενή πληθυσμό, συνέβαλλαν στην πρόληψη των αρνητικών επιδράσεων από την «λανθασμένη» αυτή σειρά.

vii. Επανεπένδυση εσόδων από τον οικοτουρισμό στη φύση

Προκειμένου ο οικοτουρισμός να προωθεί την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, προϋποτίθεται ότι μέρος των εσόδων, από την τουριστική δραστηριότητα, θα επιστρέφει άμεσα στην προστασία του περιβάλλοντος.

Στη Δαδιά δε λειτουργεί κανένας μηχανισμός άμεσης επανεπένδυσης μέρους των εσόδων του τουρισμού στην προστασία της φύσης. Τα έσοδα καρπούται κατά κύριο λόγο, η δημοτική επιχείρηση του Οικοτουριστικού Κέντρου.

Η λειτουργία φορέα διαχείρισης, στις αρμοδιότητες του οποίου θα εντάσσεται και ο οικοτουρισμός, είναι σημαντική για την υπέρβαση συγκρουόμενων συμφερόντων που εμποδίζουν την εγκατάσταση ενός τέτοιου συστήματος.

Πέρα από το εισιτήριο για τη μετάβαση στο παρατηρητήριο με το λεωφορείάκι, ή την ενοικίαση οχημάτων παρακολούθησης, που ισχύουν ήδη, μπορούν να αντληθούν και άλλοι πόροι με τη μορφή εισιτηρίων, όπως συμβολικό εισιτήριο εισόδου με δικαιώματα φωτογράφισης κλπ. Εύκολα διαπιστώνει κανείς, μέσα από τη συναναστροφή με τους επισκέπτες, ότι είναι πρόθυμοι να

ξοδεύουν περισσότερα, αν γνωρίζουν ότι τα χρήματά τους διοχετεύονται στην προστασία του περιβάλλοντος.

Η οικονομική ενδυνάμωση της τοπικής κοινωνίας είναι βέβαια μια έμμεση μέθοδος συμβολής στην προστασία της φύσης, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αλλά είναι αναγκαίο να λειτουργούν και πιο άμεσοι τρόποι.

β. Εμπλεκόμενοι φορείς στη διαχείριση του οικότουρισμού

Η Προστατευόμενη Περιοχή του δάσους της Δαδιάς, με λίγες εξαιρέσεις (ιδιωτικά κτήματα), ανήκει στο Ελληνικό Δημόσιο και υπάγεται στους δήμους Σουφλίου και Τυχερού. Οι πυρήνες αυστηρής προστασίας ανήκουν κατά κύριο λόγο στις πρώην κοινότητες Δαδιάς και Λευκίμης, ενώ ένα μικρό ποσοστό ανήκει στις πρώην κοινότητες Λυκόφης, Λαγυνών, Λύρας και Προβατώνα.

Φορείς που εμπλέκονται στη διαχείριση της ΠΠ είναι το Υπουργείο Γεωργίας, μέσω του Δασαρχείου Σουφλίου, που ανήκει διοικητικά στις Περιφερειακές διοικήσεις, η Διεύθυνση Γεωργίας της Νομαρχίας Έβρου, για τα αγροτικά οικοσυστήματα, η Διεύθυνση Κτηνοτροφίας της Νομαρχίας Έβρου, για την κτηνοτροφία, η Πολεοδομία για τα έργα υποδομής, οι Δήμοι, οι Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί (ΜΚΟ), κυρίως WWF Ελλάς, και φυσικά το ΥΠΕΧΩΔΕ!

Είναι ανάγκη να υπάρξει ένα σύστημα συντονισμού των τοπικών φορέων, ώστε να αποφεύγεται η αλληλοεπικάλυψη δραστηριοτήτων, τη στιγμή που πολλές ανάγκες παραμένουν ακάλυπτες. Πρέπει να εξασφαλίζεται ο σαφής προσδιορισμός των ρόλων και ευθυνών του καθενός, ώστε να αποφεύγονται συγκρούσεις και να υπάρχει μακροπρόθεσμος κεντρικός σχεδιασμός. Τα οφέλη από τον οικότουρισμό πρέπει να διαχέονται πέρα από τη Δαδιά και στις υπόλοιπες περιοχές στις οποίες ανήκει μέρος του δάσους. Κάτι τέτοιο επιβάλλεται να γίνεται κεντρικά, σχεδιασμένα, με άξονα την προστασία της φύσης και την ενίσχυση των τοπικών κοινοτήτων και όχι με βάση τον ανταγωνισμό και τη μίμηση.

9. Επίδραση του οικοτουρισμού στην τοπική κοινωνία της Δαδιάς

Η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής έχει ωφελήσει την τοπική κοινωνία ποικιλοτρόπως, οικονομικά και κοινωνικά. Συγκεκριμένα αυτό έχει επιτευχθεί με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, με την τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας, την προώθηση τοπικών προϊόντων, την άρση του αισθήματος περηφάνιας και με την καταπολέμηση του αισθήματος απομόνωσης των κατοίκων.

Χάρη στην τουριστική ανάπτυξη, δημιουργήθηκε δραστήριος γυναικείος συνεταιρισμός. Ευτυχές είναι το γεγονός ότι ο τουρισμός λειτουργεί ως συμπληρωματικό εισόδημα για τους κατοίκους και δεν οδήγησε στην εγκατάλειψη των παραδοσιακών τους ασχολιών. Πιθανώς ο τουρισμός να είναι ένας από τους παράγοντες που συντελούν στο να είναι η Δαδιά σήμερα, μία από τις λίγες περιοχές με αυξανόμενο πληθυσμό. Παρόλο αυτά, τα οικονομικά και κοινωνικά οφέλη για την τοπική κοινωνία δεν έχουν μεγιστοποιηθεί, κυρίως λόγω της χωροθέτησης του Οικοτουριστικού Κέντρου έξω από το χωριό. Επίσης, όπως έχει προαναφερθεί, η επίδραση της τουριστικής ανάπτυξης σε όλη τη χώρα είναι ανισοκατανομημένη.

1. Οικονομική επίδραση

Τα οικονομικά οφέλη από την οικοτουριστική ανάπτυξη προς την κοινωνία της Δαδιάς είναι αισθητά. Έχουν άμεσα δημιουργηθεί αρκετές θέσεις εργασίας και έχει τονωθεί, χωρίς όμως να επεκταθεί, η επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιοχή.

Οι ακόλουθες θέσεις εργασίας δημιουργήθηκαν στη Δαδιά και είναι άμεσα συσχετισμένες με τον οικοτουρισμό:

- ✓ 6 οικοξεναγοί. Πρόκειται να προσληφθούν και να εκπαιδευτούν περισσότεροι.
- ✓ 40 περίπου καθαρίστριες μερικής απασχόλησης
- ✓ 3 σερβιτόροι
- ✓ 2 οδηγοί
- ✓ 2 διοικητικοί υπάλληλοι τουριστικού ξενώνα
- ✓ 45 γυναίκες μέλη του γυναικείου συνεταιρισμού⁴²
- ✓ φύλακες

⁴² Δεν πρόκειται για θέσεις εργασίας αλλά η συμμετοχή των γυναικών στον συνεταιρισμό, τους αποφέρει κάποιο εισόδημα. Βλέπε πλαίσιο 7, σελ. 113.

Επίσης, οι ακόλουθες επιχειρήσεις που υπήρχαν στη Δαδιά ενισχύθηκαν με την ανάπτυξη του οικουρισμού:

- ✓ ο οικουριστικός ξενώνας Δαδιάς (Δημοτική Επιχείρηση)
- ✓ ένα μαγαζάκι με αναμνηστικά (στο Οικουριστικό Κέντρο)
- ✓ το αναψυκτήριο (στο ΟΚ)
- ✓ 2 ταβέρνες
- ✓ 1 πιτσαρία
- ✓ καφεενία
- ✓ 1 καφετέρια
- ✓ 2 παντοπωλεία
- ✓ 1 περίπτερο
- ✓ ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός
- ✓ επιχείρηση ενοικιάσεως ποδηλάτων
- ✓ επιχείρηση ενοικιάσεως δωματίων
- ✓ 2 εκκλησίες και μοναστήρια, στο ένα από τα οποία λειτουργεί μαγαζάκι με αναμνηστικά
- ✓ στο χωριό Λευκίμη λειτουργεί οικουριστικός ξενώνας (επιχείρηση που κατασκευάστηκε με στόχο την εκμετάλλευση της τουριστικής κίνησης) και άλλες μικρές επιχειρήσεις (καφενείο, παντοπωλείο κλπ.)

Πάντως η κινητοποίηση των ντόπιων προκειμένου να εκμεταλλευθούν οικονομικά την αύξηση της τουριστικής κίνησης στην περιοχή είναι μικρή. Οι λόγοι αυτής της στάσης είναι δύσκολο να εκτιμηθούν. Μερικές αιτίες, που αναφέρονται από τους ίδιους τους κατοίκους, είναι ο φόβος της επένδυσης, του ανταγωνισμού από το ΟΚ, η εντύπωση ότι οι υπάρχουσες επιχειρήσεις αρκούν για να καλύψουν τη ζήτηση, το γεγονός ότι οι κάτοικοι δεν πάσχουν από ανεργία. Η θετική πτυχή της στάσης αυτής της τοπικής κοινωνίας της Δαδιάς, είναι ότι δεν έχουν εγκαταλειφθεί οι παραδοσιακές ασχολίες των κατοίκων και δεν έχει παρατηρηθεί αλλοίωση του κοινωνικού ιστού. ...

Ένα πολύ σημαντικό αίτιο που δεν επέτρεψε τη μεγιστοποίηση του οικονομικού οφέλους από την ανάπτυξη του οικουρισμού προς την τοπική οικονομία, είναι η χωροθέτηση του ΟΚ έξω από το χωριό. Το γεγονός αυτό ελαττώνει την άμεση και έμμεση εμπλοκή της τοπικής κοινωνίας στην οικουριστική ανάπτυξη. Επίσης ελαττώνει την ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού ως προς την οικολογική αξία του δάσους και την ανάγκη προστασίας του. Στην Ελλάδα, όπου σε αντίθεση με

Άλλες χώρες, φύση και ανθρώπινη δραστηριότητα είναι συνυφασμένα, είναι απαραίτητο να αντιμετωπίζονται ως ένα ενιαίο σύνολο και μέσα από την προώθηση του οικοτουρισμού. Η χωροθέτηση οικοτουριστικών μονάδων έξω από τον χώρο κοινωνικής δράσης των τοπικών πληθυσμών πρέπει να εξετάζεται κάτω από το πρίσμα της αντίθεσης προς τη θεώρηση αυτή.

Η αξία του δάσους και η οικοτουριστική ανάπτυξη της Δαδιάς, έμμεσα, βοήθησαν την ανάπτυξη της ευρύτερης ζώνης αφού αποτέλεσαν επιχείρημα για τη χρηματοδότηση οικοτουριστικών αναπτυξιακών πρωτοβουλιών στην ευρύτερη ζώνη (π.χ. Σουφλί, Τυχερό). Μερικά παραδείγματα είναι η δημιουργία του αστικού οικοτουριστικού συλλόγου νέων «Εβρόραμα», η κατασκευή τεχνητής λίμνης, οικοτουριστικού κέντρου και άλλων υποδομών στο δήμο Τυχερού, η κατασκευή οικοτουριστικού ξενώνα στη Λευκίμη και πολλά άλλα που βρίσκονται στο στάδιο του προγραμματισμού, όπως η προώθηση του μεταξιού στο Σουφλί, το πάρκο με σπληφόρα στο Τυχερό κ.α.

ii. Κοινωνική επίδραση

Ένας από τους κινδύνους που εμπεριέχονται στην προώθηση του (οικο)τουρισμού είναι η απομόνωση της κοινωνικής ταυτότητας μιας περιοχής, η εγκατάλειψη από τους ντόπιους των παραδοσιακών τους επαγγελμάτων και η αποκλειστική τους ενασχόληση με τον τουρισμό, που σταδιακά οδηγεί στην εγκατάλειψη της περιοχής, και η μετατροπή της από τόπο ζωής σε τόπο επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο κίνδυνος αυτός έχει πολλές φορές επιβεβαιωθεί στην Ελλάδα (κύριο παράδειγμα η περίπτωση των περισσότερων νησιών μας). Το απαισιόδοξο αυτό σενάριο δεν συνέβει στη Δαδιά, ευτυχώς. Ο οικοτουρισμός έχει συμβάλει στην τόνωση του αισθήματος περηφάνιας των κατοίκων, στην ελάττωση του αισθήματος της κοινωνικής απομόνωσης και τη συμφιλίωση με την ιδέα της ανακήρυξης του δάσους σε Προστατευόμενη Περιοχή. Η Δαδιά άλλωστε, είναι από τα λίγα χωριά με μεγάλο αριθμό νέων ανθρώπων και αυξανόμενο πληθυσμό και η ανάπτυξη του οικοτουρισμού στην περιοχή είναι απόλυτα συμβατή και ενισχυτική προς αυτή την κατάσταση.

Πάλι όμως θα πρέπει να τονιστεί, ότι η χωροθέτηση του Οικοτουριστικού Κέντρου και του Κέντρου Ενημέρωσης σε κοντινή μεν απόσταση αλλά έξω από το χωριό, μειώνει τα θετικά αποτελέσματα που θα μπορούσε να αποκομίσει η τοπική κοινωνία. Οι κάτοικοι της κοινότητας που κανονικά θα έπρεπε να είναι πρωταγωνιστές στην προστασία της φύσης και την οικοτουριστική ανάπτυξη, εμπλέκονται λιγότερο από όσο θα μπορούσαν. Χαρακτηριστικό είναι πως για πολλά

ρόνια, λίγοι ήταν αυτοί που γνώριζαν τι ακριβώς συνέβαινε στο δάσος και γιατί. Έτσι ήταν χαλαρή τις συνειδήσεις των κατοίκων η σύνδεση μεταξύ της ανάγκης προστασίας της φύσης και του συνθητικού οφέλους για αυτούς.

Πλάνο 7:

Ο γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός Δαδιάς «Γερακίνες»

Η δημιουργία του γυναικείου συνεταιρισμού, «Οι γερακίνες», αποτελεί χαρακτηριστικό οικονομικής και κοινωνικής τόνωσης που ενισχύθηκε χάρη στον τουρισμό.

Ο συνεταιρισμός ιδρύθηκε στη Δαδιά, τον Μάρτιο 1993, με πρωτοβουλία μιας δραστήριας κατοίκου του χωριού που εμπνεύστηκε από τον αντίστοιχο συνεταιρισμό της Πέτρας.

Με ελλιπή πληροφόρηση και πολύ προσωπική δουλειά και μεράκι, αρχικά 32 γυναίκες ηλικίας 18 μέχρι και 50 χρόνων συμμετείχαν στον συνεταιρισμό, το καταστατικό του οποίου βασίστηκε σε αυτό του συνεταιρισμού της Πέτρας, στη Μυτιλήνη. Αρχικά ο συνεταιρισμός δεν είχε συγκεκριμένο αντικείμενο. Με την ανάπτυξη του τουρισμού διεύρυνε την δράση του και την προσανατόλισε προς την εξυπηρέτηση των τουριστών, έτσι:

- ✓ Σήμερα ο συνεταιρισμός αριθμεί 45 μέλη
- ✓ Διαθέτει δικό του χώρο παρασκευής & πώλησης τοπικών προϊόντων (χρηματοδότηση LEADER)
- ✓ Κατασκευάζει & συσκευάζει παραδοσιακά προϊόντα όπως τραχανά, χυλοπίτες, καυσοκούσι, ξυνοτραχανά. Επίσης κατασκευάζει φαγητά με παραδοσιακό τρόπο (π.χ. πίτες στα κάρβουνα)
- ✓ Πρωθεί απευθείας στους τουρίστες αλλά & στα καταστήματα της ευρύτερης περιοχής τα προϊόντα αυτά.
- ✓ Προμηθεύει τακτικά το Οικοτουριστικό Κέντρο με χειροποίητα τοπικά φαγητά κατά παραγγελία.
- ✓ Λειτουργεί το δασικό κέντρο αναψυχής «Κατράνιζήδες» ως ταβέρνα με φαγητά παραδοσιακά παρασκευασμένα.

Η δημιουργία του γυναικείου συνεταιρισμού αποτελεί για τις γυναίκες μια πηγή χρημάτων, αλλά και μια αφορμή για δημιουργική δραστηριοποίηση, ανεξαρτητοποίηση και ομαδικότητα.

10. Συμπεράσματα

Ο οικότουρισμός στην περιοχή του δάσους της Δαδιάς έχει πολλά από τα χαρακτηριστικά του άρτιου περιβαλλοντικά και κοινωνικά οικότουρισμού, συμβάλλοντας από πολλές απόψεις στην προστασία του περιβάλλοντος και τη διατήρηση του κοινωνικού ιστού:

- ✓ Προωθήθηκε ως αντισταθμικό όφελος για την απογόρευση της υλοτομίας, σε σημεία αυστηρής προστασίας του δάσους.
- ✓ Οργανώθηκε με βασικό πόλο έλξης τη φύση και τα αρπακτικά.
- ✓ Συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στην κοινωνική και οικονομική αναζωογόνηση του χωριού Δαδιά και λιγότερο, και πιο έμμεσα, και των γύρων οικισμών.
- ✓ Προσελκύει ικανό αριθμό επισκεπτών ώστε οι οικότουριστικές εγκαταστάσεις να είναι βιώσιμες και κερδοφόρες.
- ✓ Πραγματοποιείται σε δάσος που βρίσκεται υπό καθεστώς προστασίας και παράλληλα είναι τόπος επιστημονικών μελετών.
- ✓ Εφαρμόζονται μέτρα φύλαξης του δάσους.
- ✓ Ο οικότουρισμός βασίζεται σε αξιόλογη υποδομή και ειδικευμένο προσωπικό για την ανάδειξη και ερμηνεία της φύσης.
- ✓ Εξασφαλίζεται, σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό, η συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στην εκμετάλλευση του οικότουρισμού.

Παρόλο αυτά, ο οικότουρισμός στο δάσος της Δαδιάς έχει και χαρακτηριστικά που τον αντίζουν με τουρισμό όπως τον έχουμε ζήσει στους προορισμούς μαζικού τουρισμού της χώρας, απομακρύνοντάς τον από την ιδεατή οικότουριστική ανάπτυξη που περιγράφηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Μερικά από τα γνωρίσματα αυτά είναι τα ακόλουθα:

- ✓ Η μαζική προσέλευση των επισκεπτών σε μεγάλες ομάδες.
- ✓ Η μαζική προσέλευση στο παρατηρητήριο τις περιόδους τουριστικής αιχμής και ο περιορισμένος χρόνος που αφιερώνεται για ξενάγηση.
- ✓ Η οικολογικά μη άρτια λειτουργία των τουριστικών καταλυμάτων.
- ✓ Η ανυπαρξία μηχανισμού άμεσης επιστροφής μέρους των εσόδων από τον τουρισμό στην προστασία της φύσης.

- ✓ Το γεγονός ότι δεν ωφελούνται όλες οι εμπλεκόμενες κοινότητες με ισότιμο τρόπο από την οικότουριστική ανάπτυξη.

Προκειμένου να αναπτυχθεί περαιτέρω ο οικότουρισμός στην περιοχή του δάσους της Δαδιάς με τρόπο ώστε να προωθεί την προστασία της φύσης και τη διατήρηση του κοινωνικού ιστού της περιοχής, θα πρέπει:

- ✓ Να λειτουργήσει ο διαχειριστικός φορέας με αρμοδιότητα και στον οικότουρισμό.
- ✓ Να δημιουργηθεί ένα πιο ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης-προσέλκυσης επισκεπτών, με άξονα τη διάχυση αυτών καθόλη τη διάρκεια του έτους.
- ✓ Να μελετηθεί η Φέρουσα Τουριστική Ικανότητα και οι επιπτώσεις του τουρισμού στη φύση.
- ✓ Να διαχυθούν, βάσει ολοκληρωμένου σχεδιασμού, οι ωφέλειες από τον οικότουρισμό σε όλα τα χωριά που βρίσκονται στις παρυφές του δάσους.
- ✓ Να εμπλουτισθούν οι δυνατότητες δραστηριοποίησης του επισκέπτη. Οι νέες αυτές δραστηριότητες θα πρέπει να εντάσσονται στο πνεύμα του οικότουρισμού.
- ✓ Να γίνει πιο συστηματική διαφήμιση της περιοχής, με άξονα την προσέλκυση τουριστών από το εξωτερικό και συγκεκριμένα τουριστών με ειδικό ενδιαφέρον για τη φύση και με στόχο τη διάσπαση της εποχικότητας.
- ✓ Να καθιερωθεί μηχανισμός επιστροφής των εσόδων από τον οικότουρισμό στην προστασία του περιβάλλοντος.
- ✓ Να εξασφαλισθεί η συνεχής συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας στις όποιες εξελίξεις.

Σήμερα, τα στίφη των τουριστών που διαμόρφωσαν στίφη εμπορών και μικροεμπορών, μπουκώσαν τον ηρεμο τόπο με άγριους ήχους, καρτ-ποστάλ, μούσικα, χάμπουρκερ, και ηλίθια σουβενίρ! Σουβενίρ που προσπαθούν να χαρακτηρίσουν την ψυχή του νησιού διασφροντάς την.

Τα περισσότερα σπίτια νοικιάζουν δωμάτια κι η γαλήνια ακτή έγινε παρκινγκ νοικιασμένων αυτοκινήτων. Χαλαρεί ο κόσμος κι ο ήλιος έχει εξαγριωθεί!

Ο άντρας που είχε την πανσιόν πλατυπρόσωπος, με σγουρά ασπρα γενιά, μου είπε πως ήταν ο παπός του χωριού. Λυγίσε και η εκκλησία εδώ, στην άκρη του κόσμου. Χώθηκε στον οίκο του εμπορίου κι αμφιβάλλω αν τούτος ο παπός μετρίς, σαγιονάρες στα πόδια, καταλαβαίνει τη διαφορά των οίκων. !!

Ο μαζικός τουρισμός στα ελληνικά νησιά, όπως φαίνεται μέσα από τα μάτια της Μάρως Βαρουνακή και το βιβλίο της «Οι παλιές αγάπες πάνε στον παράδεισο», εκδόσεις

ΦΙΛΙΠΠΙΟΤΗ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ & ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

Πρακτικά του συνεδρίου για τη «**Ξέρουσα Ικανότητα & τη Διαχείριση Επισκεπτών στις προστατευόμενες Περιοχές**», που έλαβε χώρα στο πνευματικό κέντρο του δήμου Αθηναίων στις 31/5 και 1/6/2002 με πρωτοβουλία του WWF ΕΛΛΑΣ

Πρακτικά του συνεδρίου με θέμα «**Η ανάπτυξη του Οικοτουρισμού: Η διεθνής εμπειρία στην περίπτωση της Ελλάδας**» που πραγματοποιήθηκε στη Θεσσαλονίκη στις 2-4/11/2001 με πρωτοβουλία του Υπουργείου Ανάπτυξης και του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού

Πληροφορίες από το 1^ο Πανκρητικό Συνέδριο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης με θέμα «**Η ανάπτυξη του θεσμού της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα πλαίσια της Αειφόρου Ανάπτυξης**» που έγινε στην Κρήτη στις 19-21/10/2000 (και συγκεκριμένα από τη 2^η μέρα του συνεδρίου που είχε θέμα «**Ο τουρισμός στα πλαίσια της Αειφόρου Ανάπτυξης**»)

WWF <http://www.wwf.org>, www.panda.org

WWF Ελλάς <http://www.wwf.gr>

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού <http://www.gnto.gr>

International Institute for Environment Development (IIED) <http://www.iied.org>

The International Ecotourism Society (TIES) <http://www.ecotourism.org>

Sustainable Tourism in Protected Areas, Guidelines for Planning & Management, ed F. J. Eagles, Stephen F. McCool and Christopher D. Haynes, 2002

Sustainable Tourism, Victor Middleton, 1998

Take only photographs, Leave only footprints: The environmental impacts of wildlife tourism, Dilys Roe, Nigel Leader-Williams and Barry Dalal-Clayton, 1997

A study of visitor management in the world's National Parks & Protected Areas, Francesca Giongo, Jean Bosco-Nizeye, Professional Paper, Department of Recreation resources, Colorado State University

Ecotourism & Sustainable Tourism Guidelines, An Annotated Bibliography, Dave Gynnam, Margaret Johnston, Bob Payne, Steve Kingston of Lakehead University, Thunder Bay, ONT CANADA, 1998

The Global Structure of the Nature Tourism Industry: Ecotourists, Tour operators & Local Businesses, Bryan R. Higgins

Tourism Management. Ecotourism & the empowerment of local communities, Regina Heyvens, 1999

The Ecotourism Boom, Boo E., WWF, USA, 1992

Green Studies for Tourism Worldwide, Travel & Tourism Analyst, No.4, Travel & Tourism Intelligence, D. Diamantis, 1999

Carrying Capacity for Tourism Development in National Parks of the USA, Industry & Environment, Lindsay, J.J., 1986

Σχεδιασμός Δράσεων Πιλοτικού Χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού, μελέτη του WWF Ελλάς για λογαριασμό του Υπουργείου Ανάπτυξης & του Ο.Τ., Ελένη Σβορώνου & επιστημονική ομάδα WWF Ελλάς, Δεκέμβριος 2000

Ο άλλος τουρισμός. Η οικολογική διέξοδος στα αδιέξοδα του συμβατικού τουρισμού, Γίνας Γιάννης

Οικοτουρισμός. Η εναλλακτική προοπτική αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, Κωνσταντίνης Κορίλλης, εκδόσεις Προπομπός, Οκτώβριος 2001

Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον, Κοκκώσης Χάρης, Τσάρτας Πάρις, 2001

Ο Τουρισμός ως Παράγοντας Κοινωνικής Αλλαγής, Μανωλόγλου Ε., Τσάρτας Π. Πάρκου Α., Παπλιάκου Β., Ινστιτούτο Αστικής & Αγροτικής Κοινωνιολογίας, Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών, 1998.

Το Πάντα, Τριμηνιαία έκδοση του WWF ΕΛΛΑΣ Τεύχος 34, Απρίλιος-Ιούνιος 2001

Τουριστική Πολιτική, Μιλτιάδης Λογοθέτης

Τουριστική Πολιτική, Ηγουμενάκης Νίκος

Τουριστικό Δίκαιο, Α. ΕΥΘΥΜΙΑΤΟΥ-ΠΟΥΛΑΚΟΥ

Τουρισμός και Παράδοση, Τσιάμης Δημήτρης

Ιστορία της Δαδιάς, Πιστόλας, Κ., 1988

Δάσος Δαδιάς, Λευκίμης, Σουφλίου. Τοπική κοινωνία, τουριστική κίνηση &

Περιφερειακή ανάπτυξη, Α. Χοβαρδός, Θεσσαλονίκη, 1999

Καθημερινή (19/3/1995) «Πράσινοι Παράδεισοι της Ελληνικής γης» ,σελ. 2-32
Καθημερινή (16/1/2000) «Σπορ για νέους στην άγρια φύση» Λιάλιος Γ., σελ. 43
«Πάρκο Κάμα Κυριάζο», Νίκος Γιοβανίδης από το περιοδικό Θάλασσα & Γιώτιγκ
«Ένας ξένος ανάμεσά μας» & «Σεβασμός και αξιοποίηση», Ανδρέας Τσιλίρας. Άρθρα
ό την ειδική έκδοση της εφημερίδας Σύμβουλος, Τουρισμός στην Αχαΐα, Τεύχος Ιουνίου

02

Βιώσιμος Τουρισμός & Ξέρουσα Ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά Οικοσυστήματα,
ό το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, τμήμα Περιβάλλοντος & το Εργαστήριο Τοπικής &
σιωτικής Ανάπτυξης, Δρ. Γιάννης Σπιλάνης, Επίκουρος Καθηγητής και Λένα Βαγιάννη,
οπήφια Διδάκτορας

Άλλες διευθύνσεις του διαδικτύου:

<http://www.in.gr>

<http://www.flash.gr>

<http://www.ee.gr>

http://europa.eu.int/index_el.html

<http://users.forthnet.gr/her/perivalon/eco1.html>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

*ΟΤΑΝ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΔΕΝΤΡΟ ΚΑΕΙ,
ΟΤΑΝ Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ ΡΥΠΑΝΘΕΙ
ΚΑΙ ΠΕΘΑΝΕΙ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΨΑΡΙ,
ΤΟΤΕ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΘΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙ
ΠΩΣ ΔΕ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΤΡΑΦΕΙ ΜΕ ΧΡΗΜΑΤΑ...*

GREENPEACE

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣΕΘΝΙΚΟΙ ΔΡΥΜΟΙ

Α/Α	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΚΗΡΥΞΗ	ΕΚΤΑΣΗ (στρέμ.)
	Ολύμπου	1938	4.000 (πυρήνες προστασίας)
	Παρνασσού	1938	3.600
	Πάρνηθας	1961	3.850
	Αίνου Κεφαλονιάς	1962	2.900
	Λ. Ορ. Σαμαριάς Κρήτης	1962	4.850
	Οίτης	1966	7.250
	Πίνδου	1966	6.950
	Βίκου Αίωου	1973	12.600
	Πρεσπών	1974	24.500
0	Σουνίου	1974	4.000

ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΑ ΔΑΣΗ

	Φοινικόδασος Βάι	1973	20
	Δάσος Καισαριανής Υμηττού	1974	640
	Κοιλάδα Τεμπών	1974	1.762
	Δάσος Καρταίικακη Καρδίτσας	1974	252
	Πευκιάς Ξυλοκάστρου	1974	28
	Λεκάνες Απορροής Παν/μίου Πατρών	1974	1.850
	Δάσος Ιωαννίνων	1976	86
	Δάσος Φαρσάλων	1977	35
	Δάσος Στενής Ευβοίας	1977	674
0	Δασικό σύμπλεγμα Όσσας	1977	16.900
1	Δάσος Μογγοστού Κορινθίας	1977	520
2	Δάσος Νικοπόλεως Μύτικα Πρέβεζας	1977	66
3	Δάση νήσου Σκιάθου	1977	3.000
4	Στενά ποταμού Νέστου	1977	2.380

5	Αλσος Καλαβρύτων	1977	1.750
6	Δάσος Τυροθέας Φθιώτιδας	1979	200
7	Δάσος Καβάλας Αμυγδαλώνα	1979	2.216
8	Δάσος Κάστρου Τρικάλων	1979	28
9	Δάσος Αλμυρού	1979	100

ΔΙΑΤΗΡΗΤΕΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΦΥΣΗΣ

	Δάσος Δενδροκέδρων Κυνουρίας	1980	74
	Δάσος Δρυός Φράξου Μουριών Κιλκίς	1980	10
	Παρθένο δάσος Κεντρικής Ροδόπης	1980	550
	Δάσος Τσίχλα-Χαϊντού Ξάνθης	1980	18
	Δάσος Οξυάς Πευκωτού Πέλλας	1980	4
	Απολιθωμένο δάσος Λέσβου	1985	15.000
	Δάσος «Φραξιάς» Λεσινίου Αιτ/νίας	1985	46
	Απειλούμενο Κρητικό Κεφαλάνθηρο	1985	1
	Σφαγνώνας Λαϊλιά Σερρών	1985	4
0	Υδροχαρές δάσος Ιστιαίας	1985	1
1	Δάσος Πενταβέλονης Πεύξης Αλμοπίας	1985	192
	Αριδαίας		
2	Δάσος Δενδρωδών Αειφύλλων Πλάτυφύλλων νήσου Σαπιέντζα	1985	24
3	Δάσος Κυπαρισσίου Έμπωνα Ρόδου	1985	135
4	Μικτό δάσος Γράμμου Καστοριάς	1985	130

ΘΗΡΑΜΑΤΙΚΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ

	Δάσος Δαδιάς Λευκίμης Σουφλίου	1986	7.200
	Νήσος Αντίμηλος	1983	745
	Νήσος Θεοδωρού	1976	60
	Δάσος Μονής Αγάθωνος	1968	90
	Νήσος Δία	1977	1.250

Νήσος Γιούρα	1979	1.000
Νήσος Σαπιέντζα	1977	850

ΥΓΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

Δέλτα ποταμού Έβρου	1974	10.000
Λίμνη Βιστωνίδα	1974	7.000
Λίμνη Μητρικού	1974	3.000
Δέλτα ποταμού Νέστου	1974	10.600
Λίμνη Βόλβη και Λαγκαδά	1974	2.400
Λίμνη Κερκίνη	1974	9.000
Δέλτα Αξιού Λουδία Αλιάκμονα	1974	11.000
Κόλπος Αμβρακικού	1974	25.000
Κόλπος Μεσολογγίου	1974	13.900
Λίμνη Κοτυχίου	1974	3.700

ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Μετέωρα	1992	375
Άγιον Όρος	1992	15.000

ΒΙΟΣΦΑΙΡΙΚΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ

Όλυμπος
Σαμαρία Κρήτης

ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΠΑΡΚΑ

Βορείων Σποράδων	1992	100.000
Περιοχή ωτοκίας Θαλάσσιας Χελώνας Ζακύνθου		

Πηγή: WWF Ελλάς

NATURA 2000

Το δίκτυο Natura 2000 αποτελεί ένα φιλόδοξο και μακρόπνοο όραμα για προστασία της φύσης στην Ευρώπη και για αειφορία. Για βελτίωση δηλαδή της ποιότητας ζωής, κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη που συμπορεύονται με την προστασία της φυσικής μας κληρονομιάς και των φυσικών πόρων.

Η ίδρυση του δικτύου, διαδικασία που δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί, είναι αποτέλεσμα πολύχρονων προσπαθειών των κυβερνήσεων των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, των περιβαλλοντικών οργανώσεων και των πολιτών. Στηρίζεται στις Κοινοτικές Οδηγίες για τους οικοτόπους (92/43/ΕΟΚ) και για τα πουλιά (79/409/ΕΟΚ). Η Οδηγία για τους οικοτόπους στοχεύει στην προστασία συγκεκριμένων ενδιαιτημάτων αλλά και ειδών χλωρίδας και πανίδας που έχουν αξιολογηθεί ως σημαντικά σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Ελλάδα έχει προτείνει για ένταξη 264 περιοχές οι οποίες καλύπτουν περίπου το 18% της ελληνικής επικράτειας. Το ποσοστό αυτό ίσως να ακούγεται ικανοποιητικό, ή ακόμη και υπερβολικό για μια μικρή χώρα όπως η Ελλάδα. Είναι όμως συγκρίσιμο με αυτό άλλων χωρών (π.χ. Ισπανίας, Πορτογαλίας, Δανίας).

Η ένταξη μιας περιοχής στο δίκτυο Natura 2000 δεν αποκλείει την ανάπτυξη όταν αυτή δεν λάττει τις οικολογικές αξίες. Έτσι, δεν υπάρχει ένας ενιαίος κατάλογος δράσεων που απαγορεύονται στις περιοχές Natura. Πρέπει να προηγηθεί εκτίμηση της οικολογικής κατάστασης και των αξιών της συγκεκριμένης περιοχής ώστε να μπορεί να υπολογιστεί η αναμενόμενη επίπτωση του κάθε έργου.

Το δίκτυο Natura 2000 αποτελεί μεγάλη ευκαιρία προώθησης νέων προτύπων ανάπτυξης, βασισμένα στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και στοχεύοντας στη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ντόπιου πληθυσμού, παράλληλα με τη διατήρηση ή αποκατάσταση των ειδικών οικολογικών αξιών των περιοχών αυτών.

Πηγή: WWF Ελλάς

PAN PARKS*Επειδή η δημιουργία ενός Πάρκου είναι το... παν!*

Φαντασθείτε ένα τεράστιο πάρκο όπου η προστασία των ζώων θα συνδυάζεται αρμονικά με την τουριστική αξιοποίηση της περιοχής. Η μάλλον δε χρειάζεται να το φανταστείτε αφού μπορείτε να επισκεφτείτε στην πραγματικότητα. Μιλάμε για ένα καινούριο και πολύ πρωτοποριακό θεσμό, αυτό των Pan Parks, ενός Δικτύου, δηλαδή, Προστατευόμενων Περιοχών. Ήδη τρία εθνικά πάρκα έχουν πάρει αυτό το σήμα κατατεθέν ικανοποιώντας όλα τα αυστηρά κριτήρια επιλογής. Πρόκειται για το Μπιετζγκράντι στην Πολωνία, το Φουλουφγιαλντέτ στη Σουηδία και το Ουλάνγκα στη Φιλανδία.

Η ιδέα των Pan Parks ξεκίνησε το 1997 όταν το WWF σκέφτηκε ότι θα πρέπει να υιοθετηθεί μια σηματοδότηση που θα ξεχωρίζει τα εθνικά πάρκα που όχι μόνο σέβονται τις διεθνείς συνθήκες για την προστασία των ζώων, αλλά επιτρέπουν και την ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων με σεβασμό πάντα του φυσικού περιβάλλοντος. Λίγους μήνες αργότερα σε αυτή την προσπάθεια προστέθηκε και η δανέζικη εταιρεία Molecaten Groep με σκοπό να γίνει μια πολύ καλή έρευνα σε βάθος για το ποια εθνικά πάρκα πληρούν αυτές τις προδιαγραφές. Το 2002 λοιπόν δόθηκαν τα πρώτα τρία σήματα στα πάρκα της Πολωνίας, της Σουηδίας και της Φιλανδίας που αποτελούν παραδείγματα για μίμηση.

Μέχρι σήμερα 3.000 περιοχές σε 39 χώρες έχουν δηλώσει συμμετοχή για την ένταξή τους στον συγκεκριμένο θεσμό (μεταξύ αυτών και το δάσος Δαδιάς στον Έβρο). Από αυτές όμως μόνο οι 34 παρέχουν τις εγγυήσεις και αυτό γιατί τα περισσότερα εθνικά πάρκα ή καταφύγια, βρίσκονται σε πλήρη εγκατάλειψη (και δυστυχώς η χώρα μας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα!). Έως το 2006 πρόκειται να ενταχθούν άλλες οκτώ περιοχές και άλλες δεκαοκτώ ως το 2011!

Πηγή: Το Πάντα, περιοδική έκδοση του WWF Ελλάς, Τεύχος 40, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 2002

Περισσότερες πληροφορίες θα βρείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση του WWF www.wwf.org ή

www.panda.org αναζητώντας το λήμμα PAN Parks. Επίσης στην επίσημη διεύθυνσή τους

www.shadow.opd.hu ή στη διεύθυνση του πολωνικού πάρκου www.panparks.org.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η ΕΠΙΣΗΜΗ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Άξονες τουριστικής πολιτικής

Η βελτίωση της ποιότητας του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος έχει ζωτική σημασία για την επιτυχία των τουριστικών προορισμών της χώρας και αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο των σχετικών πολιτικών και δράσεων της Ε.Ε. εντάσσονται οι συνεχείς προσπάθειες του Ε.Ο.Τ. για να ενσωματωθούν οι αρχές της αειφορίας στη στρατηγική και τις πρακτικές της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα, και για την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος ως πολύτιμου τουριστικού πόρου.

Η δραστηριότητα του Ε.Ο.Τ. εστιάζεται στην σταθερή εφαρμογή των ρυθμίσεων και μέτρων που ισχύουν, καθώς και στην προώθηση επιλεκτικών νέων νομοθετικών και χρηματοδοτικών παρεμβάσεων που σχετίζονται ιδιαίτερα με την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Ειδικότερα, η σχετική πολιτική του Ε.Ο.Τ. ακολουθεί τέσσερις κύριους άξονες:

- Προώθηση χωρικών ρυθμίσεων και ελέγχων
(γνωμοδότηση για τη σκοπιμότητα ως προς τη χωροθέτηση τουριστικών εγκαταστάσεων, καθορισμός τουριστικά κορεσμένων περιοχών, έλεγχος μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την ίδρυση ή επέκταση τουριστικών εγκαταστάσεων, σύνταξη και έλεγχος τήρησης τεχνικών προδιαγραφών ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής, καθορισμός χρήσεων γης σε παραλιακές περιοχές, εφαρμογή κοινοτικών οδηγιών, κλπ).
- Προώθηση πρότυπων δράσεων και σχεδίων διαχείρισης ειδικών περιοχών
(εκπόνηση μελετών σχετικά με την οργάνωση και την ανάδειξη χώρων, τη διαχείριση

επισκεπτών - κατάρτιση και επιμόρφωση σε περιβαλλοντικά θέματα - ενέργειες ενημέρωσης και προβολής - σύσταση ειδικών φορέων διαχείρισης).

- Πολιτική προώθησης οικονομικών κινήτρων (επιχορηγήσεις σε επενδύσεις σε μη κορεσμένες περιοχές, εκσυγχρονισμός εγκαταστάσεων με φιλικές προς το περιβάλλον τεχνικές και μεθόδους, στήριξη μικρών και μεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων για την προώθηση ήπιων μορφών τουρισμών κλπ.)
- Ευαισθητοποίηση του κοινού, σε θέματα προστασία του περιβάλλοντος και ήπιων μορφών τουρισμού (εκστρατείες ενημέρωσης προβολής εθνικής ή τοπικής κλίμακας, τηλεοπτικές ταινίες και σποτς, καθώς και ειδικά βραβεία, όπως οι "Γαλάζιες Σημαίες").

Για την εφαρμογή αυτών των πολιτικών, ο Ε.Ο.Τ. χρησιμοποιεί, ως κατάλληλο εργαλείο, ένα ευρύ φάσμα επιμέρους δράσεων, χρησιμοποιώντας εθνικούς και κοινοτικούς πόρους. Η Ελλάδα συμμετέχει στο 5ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον 1992-2000 ("Προς την αειφορία") της Ε.Ε., στο οποίο περιλαμβάνονται ειδικά μέτρα πολιτικής για τον τουριστικό τομέα. Οι ομάδες -στόχος αυτών των μέτρων είναι το γενικό κοινό και οι τοπικές κοινωνίες, οι επισκέπτες τουρίστες, η τοπική και η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, οι επαγγελματίες του τουριστικού τομέα, τα στελέχη και το προσωπικό υπηρεσιών και φορέων που συνδέονται με την ανάπτυξη του τουρισμού.

Πρωτοβουλίες και δράσεις

Οι κυριότερες πρωτοβουλίες και δράσεις που έχει αναλάβει τα τελευταία χρόνια ο Ε.Ο.Τ., στο πλαίσιο του 5ου Ευρωπαϊκού προγράμματος δράσης, είναι ενδεικτικά οι εξής:

- προώθηση διαφόρων προγραμμάτων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, με μελέτες και έργα που έχουν αναλάβει οι υπηρεσίες του Ε.Ο.Τ. (πρόγραμμα παραδοσιακών οικισμών, προώθηση ορεινού τουρισμού, αγρο-τουρισμού, κλπ.)
- ανταλλαγή εμπειριών και τεχνογνωσίας (με διοργάνωση και συμμετοχή σε διεθνή και εσωτερικά συνέδρια, συναντήσεις και σεμινάρια, κλπ.)
- ενημέρωση και επιμόρφωση του κοινού για την προστασία του περιβάλλοντος (έκδοση και διανομή σχετικών αφισών και φυλλαδίων, συμμετοχή σε εκθέσεις και συνέδρια)

- συμμετοχή στον σχεδιασμό της αναβάθμισης του ελέγχου των χρήσεων γης, σε συνεργασία με το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.
- επιβολή αυστηρού θεσμικού πλαισίου για την ανέγερση τουριστικών εγκαταστάσεων, με την απαίτηση εκπόνησης μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων και την τήρηση περιβαλλοντικών όρων (ιδιαίτερα, ως προς την κατανάλωση νερού και ενέργειας, την διάθεση λυμάτων και απορριμμάτων, τις εκπομπές θορύβου και αερίων, κλπ.)
- ειδικά προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης προσωπικού και στελεχών του τουριστικού τομέα σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος και εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- συμμετοχή σε διάφορα ευρωπαϊκά πιλοτικά προγράμματα σχετικά με τον ορεινό τουρισμό και την προστασία του περιβάλλοντος σε παραλιακές περιοχές, σε συνεργασία με ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και την τοπική αυτοδιοίκηση (προγράμματα "Smart", "Γαλάζιες Σημαίες")
- συμμετοχή σε ειδικά διεθνή προγράμματα "ήπιου" τουρισμού (πολιτιστικές διαδρομές του Συμβουλίου της Ευρώπης: "Πολιτιστικό Οδοιπορικό Μάνης", "Οι δρόμοι του ορθόδοξου μοναχισμού" - WTO και UNESCO: "Ο δρόμος του μεταξιού")
- εκπόνηση μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων για τα έργα κατασκευής μαρινών και άλλων εγκαταστάσεων του ΕΟΤ
- σύνταξη εθνικού τομεακού σχεδίου ανάπτυξης στο πλαίσιο του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006, στο οποίο περιλαμβάνονται δράσεις φιλικές προς το περιβάλλον και προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού
- προώθηση και προβολή ήπιων μορφών τουρισμού (ορεινού, οικολογικού, πολιτιστικού, αγροτικού) μέσω δημοσίων επενδύσεων και του Β' Κ.Π.Σ. σε ορεινές διαδρομές, μονοπάτια και καταφύγια, αποκατάσταση και ανάδειξη παραδοσιακών οικισμών και διατηρητέων κτιρίων, έργα ανάδειξης κάστρων, προβολή πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσικών τοπίων, κλπ)
- μελέτη ήπιας και οικολογικής τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής του ορεινού όγκου της Πίνδου
- συνεργασία και συντονισμός δράσεων με διάφορους φορείς και μη κυβερνητικές οργανώσεις για την προώθηση του οικολογικού τουρισμού.

Οι τουριστικές επιχειρήσεις και το περιβάλλον

Οι τουριστικές εγκαταστάσεις οφείλουν να συμμορφώνονται προς το θεσμικό πλαίσιο που αναφέρεται στις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων (Υ.Α. 69269/90), τις διαδικασίες

ωροθέτησης, τις τεχνικές προδιαγραφές, τις διατάξεις σχετικά με την ύδρευση και την ποχέτευση. Οι διατάξεις αυτές έχουν εφαρμογή πριν ακόμη από τη λειτουργία μιας μονάδας και ελέγχονται από τον Ε.Ο.Τ. και τις άλλες συναρμόδιες υπηρεσίες. Κατά τη φάση της λειτουργίας, οι περιβαλλοντικοί όροι που πρέπει να τηρούνται σχετίζονται κυρίως με την προστασία από τη ρύπανση της ατμόσφαιρας και των νερών, τη διάθεση των αποβλήτων καθώς και τον έλεγχο του θορύβου. Οι δραστηριότητες των τουριστικών επιχειρήσεων στον τομέα αυτό παρακολουθούνται και ελέγχονται από τις αρμόδιες τοπικές και περιφερειακές αρχές και το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε.

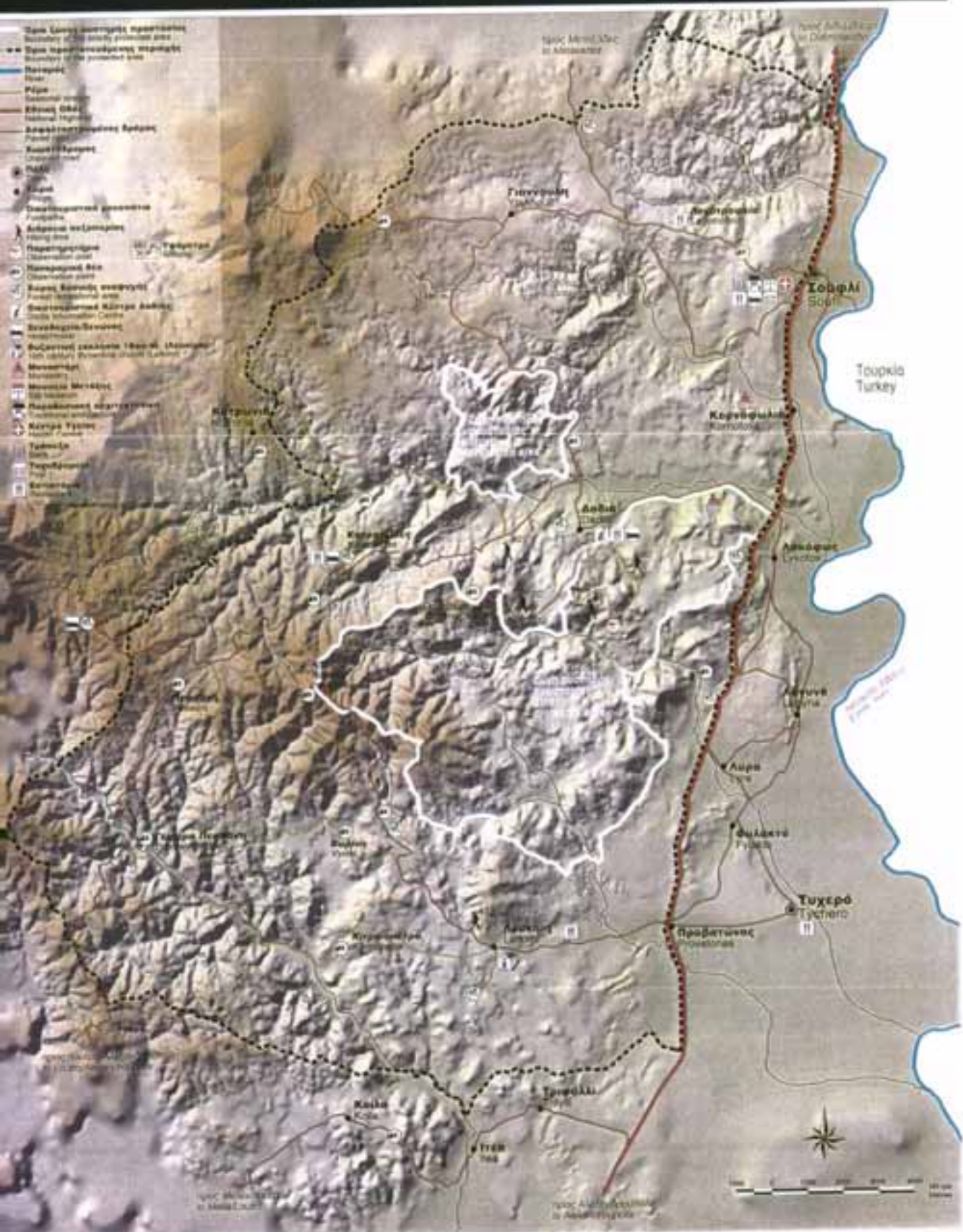
Ορισμένες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν συστήματα πιστοποίησης της διασφάλισης της ποιότητας ως προς την περιβαλλοντική διαχείριση, σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα ISO 14001 και το ευρωπαϊκό πρότυπο EMAS. Οι πρωτοβουλίες αυτές, που γίνονται σε αυθελοντική βάση, προβλέπεται να ενισχυθούν μέσω του 3ου Κ.Π.Σ, από το επιχειρησιακό πρόγραμμα "τουρισμός". Για την ενεργειακή διαχείριση ξενοδοχειακών μονάδων, έχει δημιουργηθεί ένας ειδικός οδηγός, σε μορφή CD-ROM, που διατίθεται από το Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (Κ.Α.Π.Ε., 19χλμ. Λ. Μαραθώνος 19009 Πικέρμι, τηλ. 210 6039900, fax: 210 6039904, 210 6039911). Στον οδηγό αυτό περιλαμβάνονται οδηγίες και πληροφορίες για την διαχείριση και παρακολούθηση της ενεργειακής κατανάλωσης, τη θέρμανση, το ζεστό νερό, την ψύξη και τον εξαερισμό, τον φωτισμό και την τροφοδοσία.

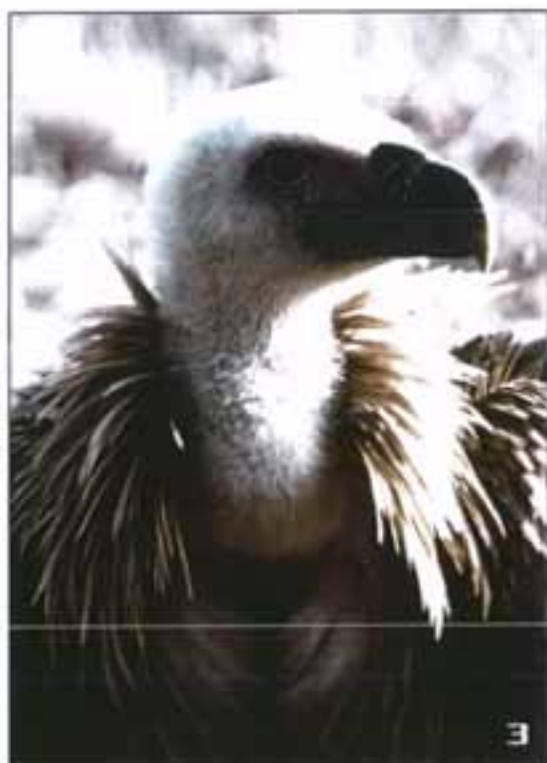
Δάσος Δαδιάς - Λευκίμης - Σουφλίου

Οικοτουριστικός χάρτης προστατευόμενης περιοχής

The Dadia - Lefkimi - Soufli Forest

Ecotouristic Map of the Protected Area

Οικοτουριστικό Κέντρο Δαδιάς. Η στρατηγική θέση του στην είσοδο του βιότοπου διευκολύνει τη διαχείριση των επισκεπτών. Το κτίριο ήταν ημιτελές όταν ξεκίνησε το πρόγραμμα. Ο οικουρισμός πρέπει να προωθήσει την επανάχρηση κτιρίων.

Τοπία του δάσους. Ένα μωσαϊκό βιοτόπων συνθέτει το δάσος της Δαδιάς.

Μαυρόγυπας, το είδος-σύμβουλο της Δαδιάς.

Διάνοξη μονοπατιών στο βιότοπο από εθελοντές.

5

5. Από την εργασία του Γυναικείου Συνεταιρισμού. Ο οικοτουρισμός προσφέρει αγοραστικό κοινό για τα τοπικά προϊόντα που φτιάχνουν οι γυναίκες. Ικανοποιείται η ζήτηση του κοινού για χειροποίητα προϊόντα ενώ παράλληλα μια κοινωνική ομάδα βρίσκει απασχόληση και κοινωνική καταξίωση.

6

6. Περιβαλλοντικά παιχνίδια για τους μικρούς επισκέπτες.

7. Σε περιόδους αιχμής δημιουργείται συνωστισμός στον δρόμο που οδηγεί στο Οικοτουριστικό Κέντρο και στην είσοδο του βιοτόπου. Η μελέτη της φέρουσας ικανότητας και η διαχείριση επισκεπτών είναι απαραίτητα για την αποφυγή υπερβολικής συγκέντρωσης τουριστικής κίνησης στον χώρο και τον χρόνο.

7

Το παρατηρητήριο αποτελεί τον κύριο πόλο έλξης των επισκεπτών καθώς από εκεί μπορούν να παρατηρήσουν τα αρπακτικά στην ταϊστρα. Είναι σημαντικό όμως ότι η κατασκευή της ταϊστρας υπαγορεύτηκε για λόγους τροφικής ενίσχυσης των αρπακτικών και όχι για λόγους προσέλκυσης επισκεπτών. Η προστασία της φύσης πρέπει να είναι προτεραιότητα σε ένα πρόγραμμα οικοτουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές. Κριτήριο για τις παραμβάσεις στο οικοσύστημα και στην άγρια πανίδα είναι η προστασία και όχι ο τουρισμός.

8

9

9. Από την έκθεση στο Κέντρο Ενημέρωσης. Η ερμηνεία και ανάδειξη της αξίας και της λειτουργίας του οικοσυστήματος συνιστά μια τέχνη και τεχνική που απαιτεί επιστημονική ακρίβεια, φαντασία, αίσθηση γούστου και ικανότητα εκλαΐκευσης της επιστημονικής γνώσης.

10. Το λεωφορείο που χρησιμοποιείται για την μεταφορά επισκεπτών στο παρατηρητήριο. Διευκολύνει τους βιαστικούς ή κουρασμένους επισκέπτες και προσφέρει ένα έσοδο στην επιχείρηση που το διαχειρίζεται. Η χρήση του, όμως, πρέπει να προβάλλεται στον επισκέπτη μόνο ως εναλλακτική λύση στην πεζοπορία. Ο οικοτουρισμός οφείλει να προβάλλει την πεζοπορία και τα ήπια μέσα μετακίνησης και να αποφεύγει τη χρήση οχημάτων.

11

ημερωτικές πινακίδες. Απαραίτητες για διευθέτηση της κίνησης των επισκεπτών σε μια προστατευόμενη περιοχή. Η αισθητική τους πρέπει να είναι συμβατή με την αισθητική του φυσικού περιβάλλοντος.

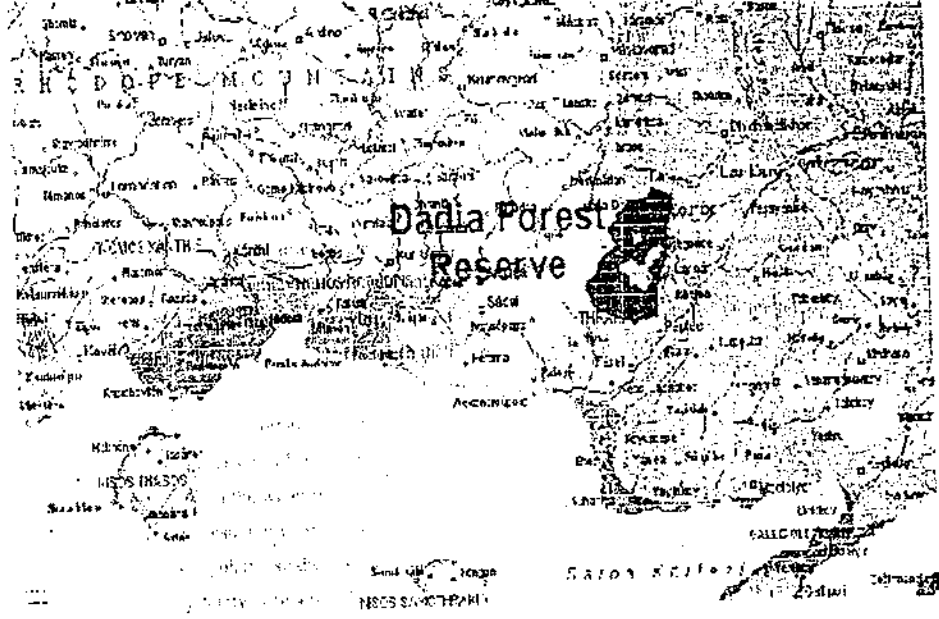
μονοπάτι στο δάσος. Τα μονοπάτια απαιτούν σχεδιασμό, χάραξη και συντήρηση. αποτελούν χρήσιμο εργαλείο ελέγχου της κίνησης των επισκεπτών, καθώς επίσης και αντικείμενο εθελοντικής εργασίας οργανωμένων ομάδων εθελοντών.

13

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ ΣΤΟ
ΔΑΣΟΣ ΔΑΔΙΑΣ-ΛΕΥΚΙΜΗΣ-ΣΟΥΦΛΙΟΥ
Μάιος 2002

Δάσος Δαδιάς
Κοινωνικό περιβάλλον

Δυο Δήμοι (Σουφλι, Τυχερό)

11.000 κάτοικοι

Γεωργία

Δασοπονία και κτηνοτροφία

Αυξανόμενη τουριστική ανάπτυξη

Έντονη στρατιωτική παρουσία

Δάσος Δαδιάς
Οικολογικές αξίες

Είδη και πληθυσμοί αρπακτικών πουλιών

36 από τα 39 Ευρωπαϊκά πληθυσμιακά αρπακτικά πουλιά

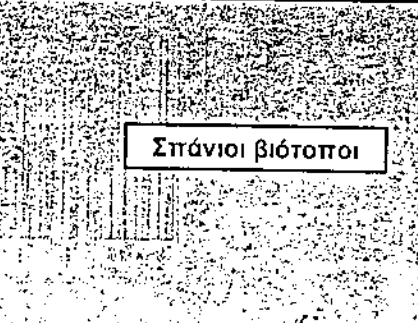
Μασράγγιπας (*Aegypius monachus*)
Τελευταία αναπαράγουμενη αποικία στην Ελλάδα και τη Βαλκανική χερσόνησο

Κραυναστός (*Aquila pomarina*)
18% του ελληνικού πληθυσμού

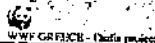
Ωριμα πευκοδάση

Σπάνιοι βιότοποι

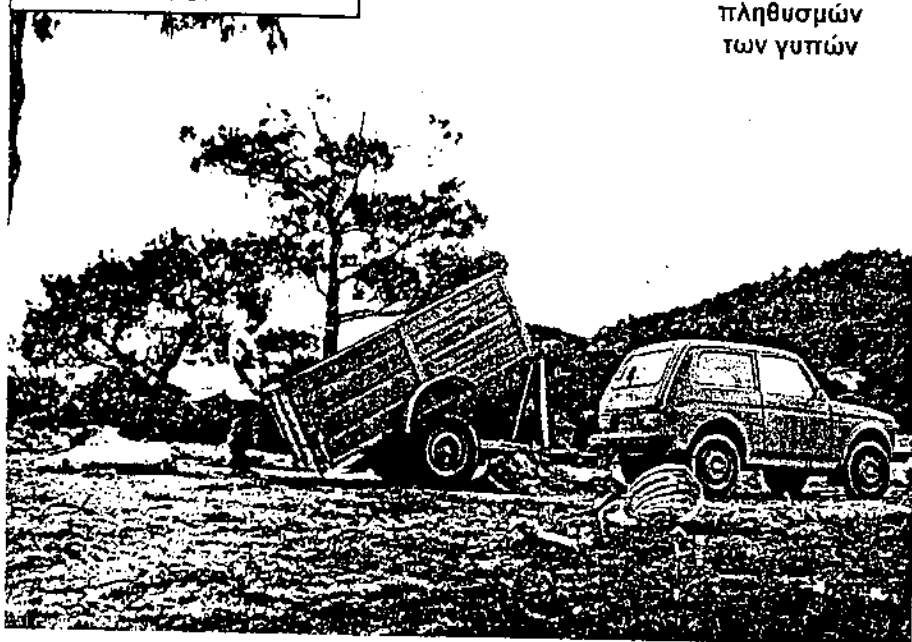
Επιστήμη Ανάπτυξη - Βασικό

Επιχειρησιακή Προστατευόμενη Περιοχή
Κοιλή Λιπούρισι Απόφαση
430.000 στρέμματα
ένα θεσμικό καθεστώς
που ισχύει μέχρι σήμερα
Natura 2000 (GR1110002)
Ζώνη Ειδικής Προστασίας (SPA)
Σημαντική για τα Πουλιά
περιοχή (IBA)
Εθνικό Πάρκο
Φορέας Διαχείρισης

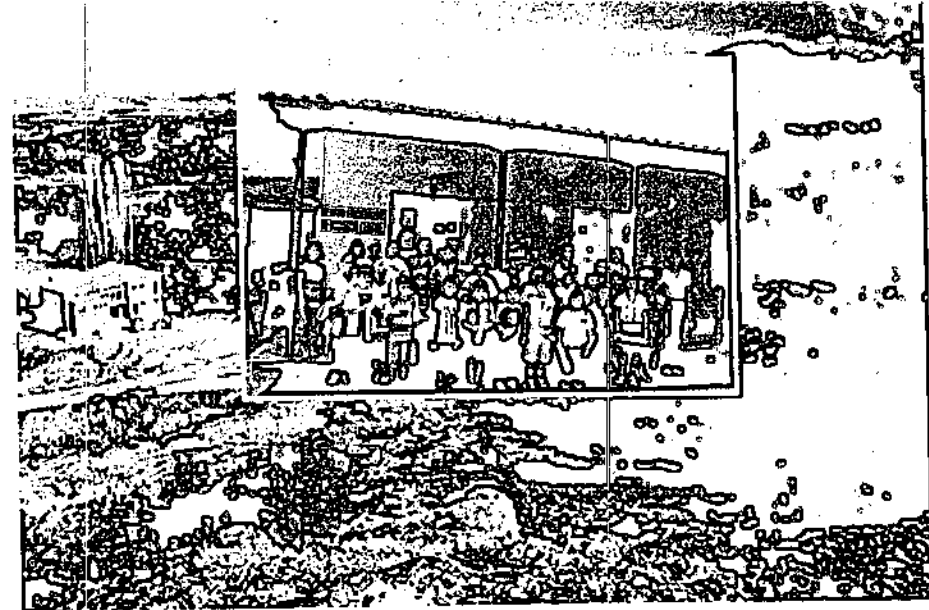
Τροφική ενίσχυση γυτών
1987

Διατήρηση των
πληθυσμών
των γυτών

Παρατηρητήριο
αρπακτικών πουλιών
1988

**Κέντρο Ενημέρωσης Δαδιάς
1994**

Πρόβολη
διαφανειών
βιντεοταινίας

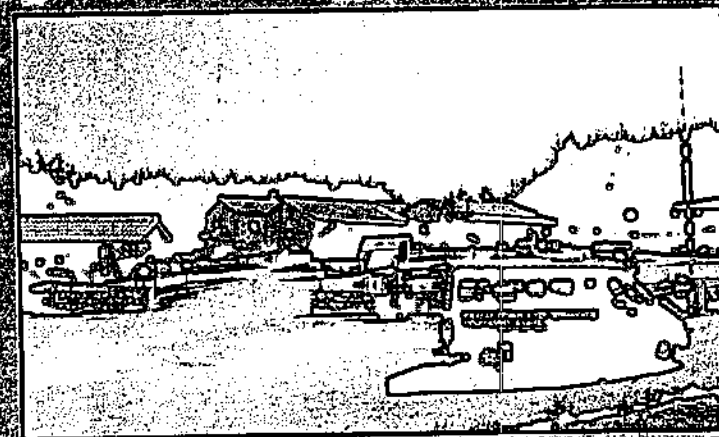
Έκθεση
φωτογραφιών
κειμένων

Γενική ενημέρωση
και πρόβολη των
εναλλακτικών
οικοτουριστικών
δραστηριοτήτων

Δωρεάν ενημέρωση

Ευθύνη λειτουργίας
WWF Ελλάς

**Ξενοκλήση στο παρατηρητήριο
1994**

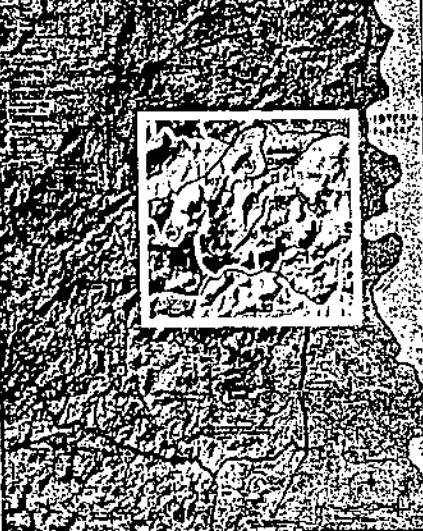

Μηδάρια ελεγχόμενη πρόσβαση

Επίσκεψη στο παρατηρητήριο με μικρό λεωφορείο (ξενοκλήση, κωλύα/ηλεκσότιο, οδηγός πουλιών)

Εισιτήριο: 3 Euro

Ευθύνη λειτουργίας: Δημοτική Επιχείρηση Δαδιάς

Σηραδειά, Γονοπάτια (4)

Συνοδεία Ξεναγού
(ξενάγηση κιάλια, οδηγός πουλιών και περιβαλλοντικά παιχνίδια)

Αμοιβή Ξεναγού 30 Ευρώ

Ευθύνη λειτουργίας
Δημοτική Επιχείρηση Δαδιάς

WWF GREECE - Delta project

χώρος ενημέρωσης επισκεπτών

Κέντρο Ενημέρωσης

Από το 1994 συνεχής καταγραφή επισκεπτών ημερησία πρωτόκολλα (ποσοτικά Ερωτηματολόγια (ποιοτικά))

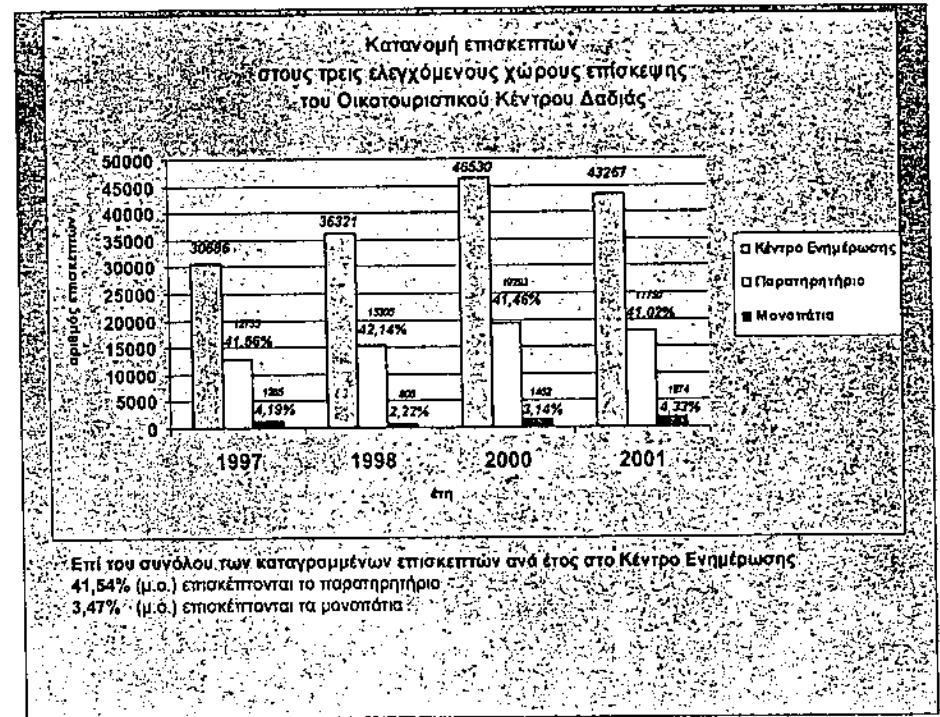
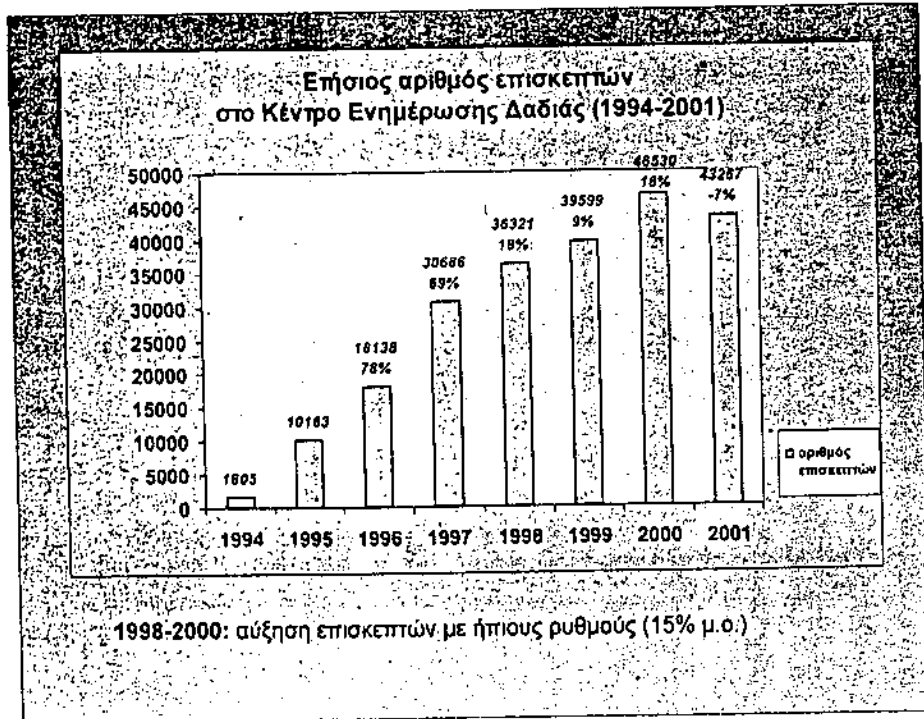
Ο μεγαλύτερος αριθμός επισκεπτών καταγράφεται γιατί

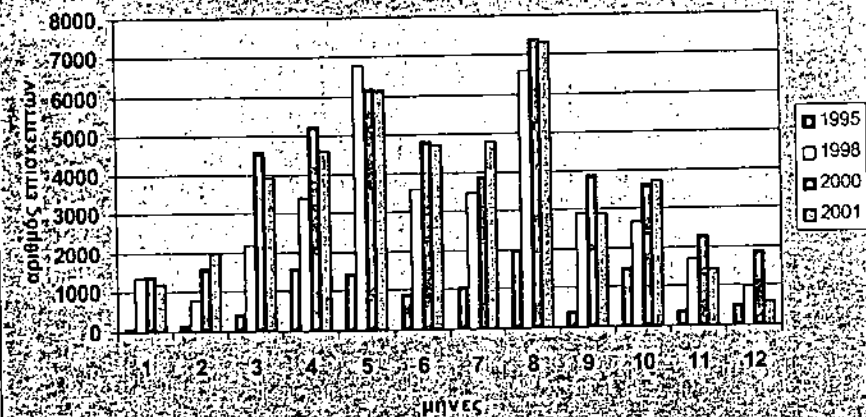
Το Κέντρο λειτουργεί Όλη την ημέρα Όλες τις ημέρες του χρόνου

Προσανατολισμένη διαφήμιση επίσκεψη στο δάσος Δαδιάς = επίσκεψη στο Οικοτουριστικό Κέντρο

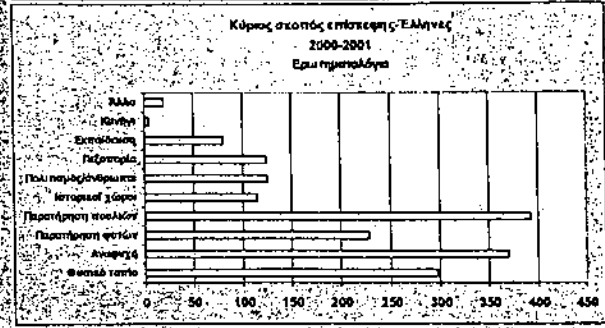
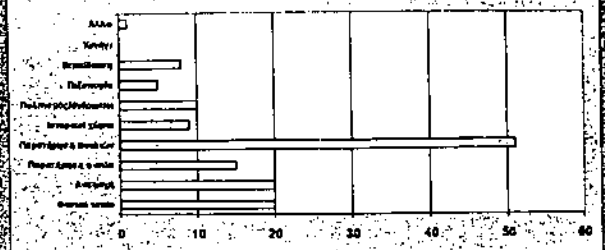
WWF GREECE - Delta project

Τρεις εποχές με κορύφωση τους μήνες Μάιο (γκρουπ) & Αυγουστό (μεμονωμένοι)
 Αύξηση χειμερινών επισκεπτών συγκριτικά με το πρώτο χρόνο λειτουργίας
 Σταθεροποίηση μηνιαίων αριθμών για περίοδο 2000-2001

Έλληνες επισκέπτες δεν έχουν ξεκάθαρο σκοπό επίσκεψης συγκριτικά με τους αλλοδαπούς

Κυρίαρχοι οι Έλληνες επισκέπτες έναντι των αλλοδαπών (90%)

Κυρίαρχοι τα γκρουπ έναντι των μεμονωμένων επισκεπτών

Κυρίαρχη η ημερήσια επίσκεψη

Κυρίαρχοι οι επισκέπτες μεσαίων απαιτήσεων ως προς τις προσφερόμενες οικοτουριστικές υπηρεσίες

Περιοριστικοί παράγοντες μιας ραγδαίας αύξησης επισκεπτών

Μείωση υπάρχοντα οδοί/αύλα

Επίσκεψη γκρουπ μόνο με ραντεβού

Διάρκεια ξενάγησης στα Κ.Ε. 40-45 (min)

Διάρκεια ξενάγησης στο παρατηρητήριο 20 (min)

Χωρητικότητα μικρού λεωφορείου 14 ατόμων

Κάρτα προτεραιότητας διαδρομών προς παρατηρητήριο

Μέγιστος αριθμός 20 ατόμων για μονοπάτια

Παρατηρητήριο

Απέχει 100 μέτρα από την ταίστρα

Βρίσκεται στο μέσον πυκνοδασωμένης πλαγιάς - φυσική κάλυψη

Απαραίτητη παρουσία ξεναγού

Διάταξη παραθύρων για την ταυτόχρονη παρατήρηση 15 ατόμων αποφυγή συνωστισμού

Μονοπάτια

Διανοίγονται μακριά από χώρους φώλεοποίησης σπάνιων αρπακτικών πουλιών

Υποχρεωτική παρουσία ξεναγού στα μονοπάτια σε ημέρες υψηλής επικινδυνότητας για φωτιά (απαγόρευση)

Σήμανση και ενημερωτικά φυλλάδια

Τουριστικός χάρτης μόνο με τις επιτρεπόμενες οικοτουριστικές διαδρομές

Παράμετροι παρακολούθησης των ανθρωπίνων παραγόντων

Υλοτομίες

Κτηνοτροφικά δεδομένα

Περιστατικά παράνομης χρήσης δηλητηριασμένων δολωμάτων

Κατανομή επιφανειακών νερών

Κατανομή καλλιεργούμενων ειδών

Γεωργικά φάρμακα

Χρήση οργανωμένων χώρων αναψυχής

Χρήση δρόμων

Κατανομή στρατιωτικών ασκήσεων

Κατανομή δραστηριοτήτων έρευνας-φωτογράφισης-κινηματογράφησης

Επικράτειες αρπακτικών πουλιών Raptors' territories

Map of Greece

Elanus caesus

Επίδραση της τουριστικής κίνησης (impacts)

Τοπική κοινωνία

Τουρισμός δεν αποτελεί κίνδυνο

Χαμηλή επίδραση στην κοινωνική συνοχή και στα ήθη του χωριού Δαδιάς

Αρπακτικά πουλιά - παρατηρητήριο

Καμιά ενδεικτική επίδραση στους γυπες - συνεχής χρήση της ταίστρας

Επικράτειες αρπακτικών πουλιών σε απόσταση <1 km (Σταυραετός, Φιδαιετός)

Αρπακτικά πουλιά - μονοπάτια

Νέες φωλιές, όπως Σταυραετού, Διπλοσάβινου, Μαυροπελαργού σε απόσταση 200 - 300m

Εμπειρία επισκεπτών - Κέντρο Ενημέρωσης

Χαμηλής αξίας τις ημέρες αιχμής (>250 μεμονωμένοι επισκέπτες)

Εμπειρία επισκεπτών - Παρατηρητήριο

Χαμηλής αξίας τις ημέρες αιχμής (>250 γκρουπ)

τις ώρες που δεν παρατηρούνται γυπες

Προτεραιότητες για το μέλλον (Future priority actions)

1. Αξιολόγηση του υπάρχοντος συστήματος λειτουργίας του Οικοτουριστικού Κέντρου Δαδιάς (μόλι έκλεισε τα 8 έτη)
2. Μελέτη διαχείρισης επισκεπτών στο δάσος Δαδιάς
3. Μελέτη φέρουσας ικανότητας επισκεπτών στο δάσος Δαδιάς
4. Οργάνωση της ξεναγής ανά κατηγορίες επισκεπτών (target groups)
5. Οργάνωση των προσφερόμενων υπηρεσιών - βιωσιμότητα σχημάτων οικοτουρισμού

6. Εξειδικευμένη διαφήμιση – Ενημέρωση και προετοιμασία του ελληνικού κοινού και των γραφείων ταξιδιού στην ορθολογική προσέγγιση των Π.Π.

7. Διασφάλιση της χρηματοδότησης της επιστημονικής παρακολούθησης στο δίνεκες

8. Διασφάλιση της συνεργασίας των εμπλεκόμενων με τον οικότουρισμό φορέων

9. Επιτακτική η οργάνωση συντονιστικών οργάνων οικότουρισμού σε κάθε βαθμό διοίκησης (τοπικής, νομαρχιακής, περιφερειακής κλπ)

10. Ευαισθησία, περιβαλλοντική γνώση και φαντασία...

και συνεργίτες
Μαρίνα Ράλλη
Αλέξανδρος Αλεξίου
Γιάννης Αραμπατζή
Μαρίνα Συμβουλιδου

και τις επαγγελματίες ξενογους
Μαρίνα Ράλλη
Χρύσα Δεμίρη
Χρύσα Μπαμπάκα
Χρύσα Καρασταύρου

Πάρκο Κάλμα Κυριάζο

Α. Νίκου Πιόβη/βδπ

αι ορεινή, άγρια και απομονωμένη, αλλά πλούσια σε φυσικές ομορφιές, ηπειρωτική περιοχή (κοντά στα σύνορα με την Αλβανία) δημιουργήθηκε ένας ιδιαίτερα ενδιαφέρων χώρος: ένα πρωτότυπο πάρκο της ζωής, ίσως το μοναδικό στην Ελλάδα. Η περιοχή περιλαμβάνει πλούσια άγρια φύση. Από τη μια οφθαλμείται ο Εθνικός Δρυμός του Λαοού, ενώ από την άλλη συναντάμε τον Στάβλο, ένα από τα ψηλότερα βουνά της Ελλάδας, και τον περίφημο Γράμμο. Ανάμεσά τους τρέχουν τρία ποτάμια: ο Αώος, ο Βοϊδοράτης και ο Σαραντάπορος. Ο έντονα οικιστικός γεωλογικός διαμελισμός της περιοχής δημιουργεί μοναδικούς τοπίους, όπου φιλοξενούνται πολλά και αξιόλογα είδη ζώων και φυτών.

Εξαιρετικά δεικνοφιλία, με ιδιαίτερη πρωτοβουλία, το μοναδικό στην Ελλάδα ηπειρωτικό πάρκο άγριας ζωής. Σκοπός του: η παρατήρηση των ζώων στο φυσικό τους περιβάλλον και η περιβαλλοντολογική εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση του κοινού. Σε μια έκταση 1200 στρεμμάτων με πυκνή βλάστηση δημοδοκούς φιλοξενούνται και εκτρέφονται είδη άγριας ζωής. Άλλωστε αφιλοσόφον στη γύρω περιοχή, αλλά από τη στιγμή που μελετάει σε σημαντικό βαθμό, ενώ πολλά τείνουν προς εξαφάνιση. Στο πάρκο συναντάμε ελάφια, πλάτωνα (είδος ελαφιού), αγριογούρουνα, άγρια κουνιά και το, ξένο προς την περιοχή, κρι-κρι της Κρήτης. Άλλα είδη χελωνάκια και κανίδια του παγκόσμιου «Κάλμα Κυριάζο», αλλά και ταπεινά, δίνουν τη δυνατότητα στα ζώα να ζουν και να αναπαρασώ-

νται στο φυσικό τους περιβάλλον, χωρίς να στερούνται έτοιμους δρόμους και χωρίς να χάνουν το περιβάλλον «μονότονο».

Οι ειδικές παύσεις (τοκοδοτημένες σε επιλεγμένα μέρη μέσα στο κτήμα) και το άφθονο νερό της περιοχής ιδιαιτερώσουν την εμφάνιση της εγκατάστασης. Το πάρκο είναι περιφραγμένο και το προσωπικό που ελέγχει την περιήγηση καθημερινά γεμίζει τις παύσεις με φραγτό και προσοτεύει τα ζώα από τους ανεπιθύμητους επισκέπτες.

«Για κάθε είδος υπάρχει διαφορετικό πρόγραμμα παρακολούθησης» μας λέει ο ειδικός γιατρός σε θέματα κτηνιατρικής κ. Γιώργος Τάσος: «Γνωρίζουμε πότε τα ζώα ζευγαρώνουν, πότε γεννούν, πότε αλλάζουν τρίχα και πότε χάνουν τα κέρατά τους. Γενικά, γνωρίζουμε όλες τις λεπτομέρειες της ζωής τους και μπορούμε να τα παρακολουθούμε συνέχεια από τα ειδικά παρατηρητήρια που υπάρχουν σε όλο το πάρκο (χρησιμοποιούμε ειδικά παρατηρητήρια, γιατί τα ζώα εμφανίζονται μόλις αντιληφθούν ανθρώπινη παρουσία ή ακούσουν θόρυβο). Τα ελάφια και τα πλάτωνα ζευγαρώνουν Οκτώβριο με Δεκέμβριο και η κόπωση κέρατα 8 μήνες. Αξιοσημείωτο είναι το πως και πότε τα αρσενικά χάνουν τα κέρατά τους: συνεχίζει ο κ. Τάσος: «Μια φορά τον χρόνο τα αρσενικά χάνουν τα κέρατά τους με έναν μηχανισμό - φαινόμενο (αριστερία οστεόλυση) στο όστικό βασίλειο. Τα χάνουν εντελώς ανώδυνα, αφού το κέρατο κόβεται από μόνο του στη βάση του. Τα κέρατα πέφτουν τον Μάρτιο και τον Απρίλιο, δηλαδή έναν με δύο μήνες πριν τα θηλυκά γεννηθούν. Έτσι, προστατεύο-

από ταχόν γυαυήρατι των αρσενικών και ελαφιστοποιούνται οι απο-
 ζ. Εδώ να αναφέρουμε ότι το αρσενικό, γίνοντας τα κέρατά του, νιώ-
 θει γρήγορο το γούτρο του, τον αέρα της οπεριχθής του και έτσι, "μειω-
 ", αφίνει το θηλυκό να γεννήσει τα μικρά τους άουχα. Τα κέρατα ζυ-
 γαρώνουν μέσα σε 3 ή με 4 μήνες και γίνονται λίγο μεγαλύτερα από
 κεραιόμενα ή λίγο μικρότερα, ανάλογα με τον κύκλο ζωής του ζώου.
 γρήγορο, το κέρατο που φαιτάει είναι μεγαλύτερο από το προηγούμε-
 . Από ένα σημείο και μετά, όμως, αρχίζει πάλι να μικραίνει, φαινό-
 στα αρχικά του στάδια. Τότε το ζώο είναι πιο γεραιόμο, σε λίγο κλει-
 κύκλος της ζωής του. Αν παρατηρήσουμε τα κέρατα, θα ηροσηβρι-
 έχουν πιστού καμπίλες, με αποτέλεσμα να σπάνε πολύ δύσκολα,
 και δεν υπάρχουν επιφάνειες που να διαμορφούν αντίστοιχες» συ-
 ρύονται ο κ. Τάκος.

ο κοπάδι κινείται οραδικά, για να προστατεύεται από εχθρούς,
 η λύκος. Καθώς το ζώο γηρά και αρχίζουν τα κέρατά του να μι-
 ρουν, χάνει (από τα νεότερα) την αρχηγία και την αήλη στις μά-
 σου κάνουν μετξό τους. Τα νεότερα, βλάνετε, έχουν μεγαλύτερα κέ-
 . Η μάχη είναι άνωια και έτσι, σιγά-σιγά, το μεγάλο ζώο αναρνώ-
 και αναρριώνεται από το κοπάδι, παραρριώνοντας τη θέση του στα
 ρα. Φυσικά, είναι πιο εύκολο στα άηρα ζώα που μπορούν να τα
 πουν»

άπως έτσι ολοκληρώνει η φύση τον κύκλο της» συμπληρώνουμε

ερεί. «Σήμερα, που δεν υπάρχουν τέτοιο είδος αρσενικά, αυτή την
 απαραίτητη διαδικασία κύκλου ζωής των ζώων αναλαμβάνει το πάρκο»
 παρατηρεί κλεινόνας τη συνομιλία μας ο κ. Τάκος.

Ετην περιήγησή μας στο πάρκο ρόταμε ποιο αρσενικά ηρώματα. Τα
 ζυγάδια ζυγαρώνουν τον Σεπτέμβριο και γεννούν σε 9 μήνες. Τα αρχι-
 γούρινα ζυγαρώνουν από Νοέμβριο μέχρι Δεκέμβριο και γεννούν σε
 3 μήνες, 3 εβδομάδες και 3 μέρες. Τα αρχιγούρινα ζυγαρώνουν τον
 Οκτώβριο και γεννούν σε 5 μήνες. Τέλος, τα κρι- κρι ζυγαρώνουν τον
 Οκτώβριο και γεννούν κι αυτά σε 5 μήνες.

Αν παρατηρήσει κανείς τα νεογέννητα ελαφάκια, τα πλατόνια και τα
 αρχιγοράκια, θα δει πως η μητέρα - φύση τα «ντώνει» με τρίγραμμα σε
 χαρακτηριστικούς κομοιράδες. Έτσι, γίνονται αθάνατα όταν κολώνται κάτω ή
 είναι ακίνητα.

«Γενικά, τα ζώα, ανάλογα με την εποχή, αλλάζουν τρίγραμμα και ηχο-
 σφρόδονται στο φυσικό περιβάλλον διαβίωσης, "ακολουθώντας" τα
 ζυγάκια που επισκεπτούν γύρω τους» μας ενημερώνει ο συνοδός μας σε
 αυτόν τη μοναδική βόλτα. «Έτσι, το ελάφι τον χειμώνα, που κάνει κρύο
 και η ατμόσφαιρα είναι ροκνή, έχει σκορό, παχύ τρίγραμμα σε τόπος που
 γρη ή του μαύρου. Αντίθετα, το καλοκαίρι, που επικρατούν υμυλές θεο-
 ροφαιότες, τη θέση του παλιού τριγράματος παίρνει ένα ήλιο λεπτό κο-
 κινικό τρίγραμμα με μαύρες ρίγες και άσηρες βούλες. Θα δείτε καταπλη-
 κτικός πολυχρημους συνδυασμούς σε όλη την γνάμη του κοκκινού»

... όποιον θέλει να δει από κοντά τον χώρο ζωής αυτών των ζώων, και τα ίδια, το πάρκο δημιουργεί ένα ειδικό πρόγραμμα επίσκεψης μικρούς και μεγάλους. Η παρατήρηση εξαρτάται από τις καιρικές συνθήκες και το στάδιο βιολογικού κύκλου στο οποίο βρίσκονται οι, όπως ζευγάρια, τοκετοί, θηλαστές κ.λπ. Το πάρκο λειτουργεί μόνιμα όλο τον χρόνο. Η επίσκεψη γίνεται με ειδικό ποδήλατο του ορεινού μέσου στο κτήμα, όπου έχουν ανοιχτεί δασικοί δρόμοι και έχει η δυνατότητα της περιήγησης.

Η επίσκεψη ξεκινά πάντα το απόγευμα, λίγο πριν από το σούρουπο, δηλαδή είναι η ώρα του φαγητού. Τα ζώα είναι νυχθόβια και γενικά πλην των τσίπρες μόλις ο ήλιος αρχίζει να χάνεται στον ορίζοντα. Τρώνε άρσπινο, το θράβι και νταρίς το χειμώνα. Η επίσκεψη (εκτός από την τήρηση των ζώων την ώρα που τρώνε) περιλαμβάνει και μία ξενάγηση στο κέντρο του κτήματος, σε ένα μεγάλο, παραδοσιακό διαμορφωμένο περίπτερο. Εδώ ο επισκέπτης θα ενημερωθεί από ειδικό κτηνίατρο παραστατικούς πίνακες για τους βιολογικούς κύκλους και τις συνήθειες των ζώων.

Παρά το περιήγηση υπάρχουν το εργαστήριο και το εστιατόριο. Εκεί βλέπουν όλα τα παράγωγα των εκτροφόμενων θηραμάτων, όπως πέλαγα κέρατα ελαφοειδών, κινυρόδοντες αγριόχοιρον, κέρατα αγριοπριών και κρι-κρι κ.λπ. Στο εστιατόριο μπορεί να αγοράσει κανείς αντικείμενα που φτιάχνονται από τα παραπάνω παράγωγα. Στο πάρκο λειτουργεί και μονάδα παράγωγος των ζώων που εκτελούν τον κύκλο ζωής με την πιο μοντέρνα μέθοδο, τελείως επαγγελματικά και με άριστη ποιότητα.

Επίσης, το πάρκο διαθέτει δύο ειδικά περίπτερα (μπαγκαλόους) με άριστα διαμερίσματα και όλες τις ανέσεις. Τα κτήρια αυτά είναι ιδιόκτητα όμοια θέλουν πλήρη ημερήσια για να μελετήσουν ή να παρατη-

ρήσουν από κοντά τη διαδικασία των όρνιθων θηραμάτων στον φυσικό τους χώρο. Το πάρκο είναι το μοναδικό στην Ευρώπη που λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο. Εδώ ζουν και αναπαράγονται με φυσικό τρόπο έξι συγκεκριμένα είδη ζώων. Επίσης, υπάρχει ενημέρωση για τον βιολογικό κύκλο της ζωής τους. «Τα μελλοντικά σχέδια για το δάσος "Κάλη Κριόδη"», μας ενημερώνει ο κ. Πύργος Τάσος, «είναι η δημιουργία ενός παραδοσιακού «αλλά με την τελευταία λέξη της τεχνολογίας» μουσειακού χώρου μέσα στο πάρκο, σε ειδικά διαμορφωμένο μέρος που δεν θα εννοεί τα ζώα. Εκεί θα εκτεθούν 3500 δείγματα γλαριδας, ημερησίως, αποξηραμένα και ταξινομημένα επιστημονικά.

Το πρόγραμμα το έχει αναλάβει η Εθνική Ένωση και υπολογίζεται ότι σύντομα θα είναι έτοιμο και θα λειτουργεί. Αυτή η συλλογή δημιουργήθηκε σε συνεργασία με όλα τα τμήματα Βιολογίας των Πανεπιστημίων και τις 2 Γεωπονικές σχολές της χώρας. Σημειώνεται ότι έχει δημιουργηθεί και λειτουργεί ήδη επίσημα ένας μοντέρνος χώρος οπτικοακουστικής περιβαλλοντολογικής εκπαίδευσης και ευαισθητοποίησης του κόσμου σε θέματα όπως η παιδεία, η γλαριδα, τα οικοσυστήματα κ.λπ., στη γλώσσα που ομιλεί και ακούει ο επισκέπτης». Πραγματικά, είναι μια μοναδική στη σύλληψη και εκτέλεση επένδυση, που δείχνει ενδιαφέρον για το περιβάλλον και τη φύση. Και μην ξεχνάμε ότι ο 21ος αιώνας χαρακτηρίστηκε ως ο αιώνας της Διατήρησης των Φυσικών Πόρων και της Αειφόρου (συνεχούς) Ανάπτυξης.

Μια σημαντική είδηση που λάβαμε κερμολεκτικά προ του... πιεστηρίου αφορά στο γεγονός ότι δόθηκε η ειδική άδεια από τον Ε.Ο.Τ. για τη λειτουργία του "Κάλη Κριόδη" ως περιβαλλοντολογικού πάρκου «Μπουράνι».

Ευχαριστούμε την οικογένεια Τάσος και Βαγγέλη Ευθυμίου για την καλύτερη βοήθειά τους.

Σχεδιασμός και αξιοποίηση

Όσο αυτονόητο μοιάζει το δεδομένο ότι ο τουρισμός είναι πηγή ανάπτυξης για οποιαδήποτε περιοχή, άλλο τόσο αυτονόητο θα έπρεπε να ωφείλται και ότι αν ο σχεδιασμός για την τουριστική ανάπτυξη εξαντλείται στα οικονομικά δεδομένα και δεν μβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε τόπου, τότε η ανάπτυξη στηρίζεται πιθανότατα σε «πήλινα πόδια». Χοντας συνηθίσει να ταυτίζουμε τη λέξη οικολογία ή περιβάλλον με τους αγώνες για την προστασία της φύσης (και εντέλει της ίδιας μας της ζωής), ξεχνάμε ότι ποιοι φορές αυτό το περιβάλλον, ανεξάρτητα από την υποβάθμιση στην οποία το έχουμε οδηγήσει, μπορεί να αποβεί «κλειδί» στην ανάπτυξη μιας περιοχής. Έχει αποδειχθεί ότι όσες φορές οι κάτοικοι μιας περιοχής, «παρασυρμένοι» από τις τοπικές αρχές, πρόσεξαν λίγο παραπάνω τα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής τους, τα ανέδειξαν και τα πρόβαλαν με τους κατάλληλους μηχανισμούς (χωρίς σε καμία περίπτωση να τα προσβάλλουν), τότε έκαναν την περιοχή

τους κέντρο του ενδιαφέροντος μιας αρχικά μικρής αλλά διαρκώς εξελισσόμενης ομάδας επισκεπτών.

Σε μια περιοχή όπως η Αχαΐα που δε στερείται φυσικών καλλόνων, αλλά που ταυτόχρονα δεν έχει και τη μοναδικότητα εκείνη που θα την έκανε ένα προφανές τουριστικό θέρετρο με πανελλήνια ή διεθνή απήχηση, η προσοχή στην αξιοποίηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και η έμφαση στο ρόλο των τοπικών κοινοτήτων, έχει πρωταρχική σημασία.

Σύμβουλοί μας προς αυτή την κατεύθυνση το Πανεπιστήμιο ή οι περιβαλλοντικές οργανώσεις και κίνητρο οι γενναίες επιδοτήσεις που μπορούμε να βρούμε, αν αποφασίσουμε μια συνολική αλλαγή στρατηγικής.

Κι αν σκεφτούμε ότι την ίδια στιγμή έχουμε να κάνουμε με μια περιοχή που αναζητά την ταυτότητα και τον προορισμό της για τις επόμενες δεκαετίες, τότε η εναλλακτική επιλογή της σημασίας στην οικολογική της διάσταση, ίσως να είναι μια αρκετά αποτελεσματική διεξοδος.

ΕΝΑΣ ΞΕΝΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΜΑΣ

ΜΕΝΟ ΑΝΔΡΕΑ ΤΣΙΛΙΡΑ

Οικοτουρισμός δεν είναι όταν κάποιος-α ταξιδεύει με το αεροπλάνο, μετά ενοικιάζει ένα αυτοκίνητο και κάνει τον περίπατό του (της) ξυπόλητος(η) στην παραλία ή περιμένει να δει τους τελειωμένους ιθαγενείς μιας περιοχής...». [1]

Μπορεί η έννοια του οικολογικού τουρισμού να είναι ακόμα καινούρια όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε αρκετές περιοχές του κόσμου, μπορεί μην έχουμε ακόμα διαχωρίσει τις εκδρομές των οικολογικών ομάδων από τις οργανωμένες επισκέψεις τουριστών μωρών να στηρίξουν την ανάπτυξη μιας περιοχής, όμως ο όρος «οικοτουρισμός» μπήκε σχετικά γρήγορα και δυναμικό λεξιλόγιο της τουριστικής βιομηχανίας. Τόσο γρήγορα που απέκτησε νωρίς νωρίς και επίσημο Έτος Οικολογικού Τουρισμού...

Πριν ένα περίπου χρόνο, λοιπόν, ο ΟΗΕ όρισε το 2002 ως Διεθνή Έτη του Οικοτουρισμού για όλο τον κόσμο. Όχι πως αυτό σημαίνει απαραίτητα κάτι πολύ πρακτικό, όμως ήταν πολύ καλή σφοδρή να συζητήσουμε γύρω από την καινοτομία αυτή άγνωστη λέξη.

Η αρχή είχε γίνει εδώ και αρκετά χρόνια από τις οικολογικές ομάδες και οργανώσεις σε όλο τον κόσμο, που μέσα στον αυθρηματισμό, τις ανησυχίες και τις διαμαρτυρίες τους,

τοποθετούσαν και τις προϋποθέσεις προστασίας των ευαίσθητων περιβαλλοντικά περιοχών από τους κατοίκους τους και -κυρίως- από τους επισκέπτες - τουρίστες.

Όμως αν οι οικολογικές οργανώσεις ήταν οι μόνες που ανησυχούσαν προς αυτή την κατεύθυνση τίποτα ουσιαστικό δε θα είχε γίνει. Εφόσον βασικό κριτήριο για να εντάξουμε ένα θέμα στην ατζέντα της επικαιρότητας είναι το οικονομικό κίνητρο, έπρεπε πρώτα να ξεκινήσει να «σθηνεται» ένας ολόκληρος κλάδος επαγγελματιών γύρω από την περιβαλλοντική προστασία για να πάρουν κάποιοι το θέμα στα σοβαρά.

Περιβαλλοντολόγοι, στελέχη ερευνητικών ιδρυμάτων, πανεπιστημιακοί, εκπαιδευτικοί, παραγωγοί βιολογικής καλλιέργειας, επιχειρηματίες του τουριστικού κλάδου, αθλητικοί παράγοντες ανήκουν στις κατηγορίες των επαγγελματιών που εν δυνάμει θα μπορούσαν να δραστηριοποιηθούν στο χώρο του οικολογικού τουρισμού.

Τέτοιου είδους επαγγελματικές δραστηριότητες ήταν η αιτία για μια πιο σοβαρή συζήτηση για την αξιοποίηση των οικολογικών

ών χαρακτηριστικών διαφόρων περιοχών του πλανήτη. Η ιδιαίτερα προνομιακή από οικολογικής - περιβαλλοντικής σκοπιάς Ελλάδα, τα κίνητρα είναι ουκ ολίγα για δραστηριοποίηση σε αυτόν τον τομέα, έστω κι αν η ελληνική τρέχει προχωρά με εκπληκτικά αργά βήματα στη θεσμοθέτηση φορολογικών ή άλλων κινήτρων για ανάπτυξη των δραστηριοτήτων.

Το πρώτο βήμα για την αξιοποίηση και την ανάπτυξη των περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων μιας περιοχής, είναι σφαιρικά προστασία τους. Χάρη στις κινητοποιήσεις των περιβαλλοντικών ομάδων, στις οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και συχνά εντυπωσιακά μαχητικές υπέρ του περιβάλλοντος αποφάσεις, το θεσμικό πλαίσιο για την προστασία εκριμμένων τμημάτων της ελληνικής φύσης φαίνεται να κερδίζει, παρά τα σοβαρά προβλήματα, τις καθυστερήσεις και τις ανισότητες ελέγχου των νομοθετικών επιταγών.

Όμως, η προστασία πρέπει να στρέφεται και προς τον άμεσο παράγοντα, ανάλογη «ομπρέλα» με το περιβαλλοντικό κλίμα και όσοι δραστηριοποιούνται επαγγελματικά στην αυτή την κατεύθυνση. Επιδότησεις, φορολογικά κίνητρα, παροχή επιστημονικών συμβουλών είναι από τα αιτήματα που επένδυσαν στα παραδοσιακά βιοτεχνικά επαγγέλματα βιοβιομηχανικές καλλιέργειες, αλλά και των φορέων (δημόσιων ή ιδιωτικών) που χρηματοδότησαν φιλικές μεθόδους προστασίας του περιβάλλοντος για τη διαχείριση των απορριμμάτων ή την οικολογική κατανομή.

Αναγνωρίζοντας την ανάγκη της προστασίας των περιοχών με περιβαλλοντικό ενδιαφέρον, η προσοχή στρέφεται πλέον προς την αξιοποίηση αυτής της προστασίας για αναπτυξιακούς σκοπούς. Όσοι διαχειρίζονται τους χώρους περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, αλλά και οι επαγγελματικοί κλάδοι αυτών των περιοχών, πρέπει να μπορούν όχι μόνο να προσελκύουν επισκέπτες, αλλά και να συνεργάζονται αρμονικά μαζί τους, ώστε οι τουρίστες να μετέχουν στο ποσοστό που τους ανήκει στην ευθύνη για την περιβαλλοντική προστασία, αλλά και να νιώθουν ξένο σώμα της. Αρκεί φυσικά να υπάρχουν τα απαραίτητα όπλα...

Οι οργανωμένοι βιότοποι της Ελλάδας όπως η Κερκίνα, η Κερκίνα, ο Ταΰγετος, ο Νέστος, η Ύδρα, η Κρήνη ή η Σαμοθράκη υπάρχει μια αρκετά ικανοποιητική υποδομή. Έντυπο και οπτικοακουστικό πληροφοριακό υλικό για κάθε ενδιαφερόμενο, σωστά οργανωμένα παρατηρητήρια για την παρακολούθηση της ντόπιας χλωρίδας και πανίδας από τους επισκέπτες, αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, συνεργασία των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής, συνδυασμός των οικολογικών χαρακτηριστικών με πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου, αυστηρή αποφυγή κάθε ξένης δραστηριότητας προς το περιβάλλον (π.χ. ανεξέλεγκτες ψυχαγωγικές δράσεις ή χρήση θορυβωδών οχημάτων) πρέπει να είναι τα προαπαιτούμενα κάθε περιοχής που επιθυμεί να επενδύσει στον οικολογικό τουρισμό.

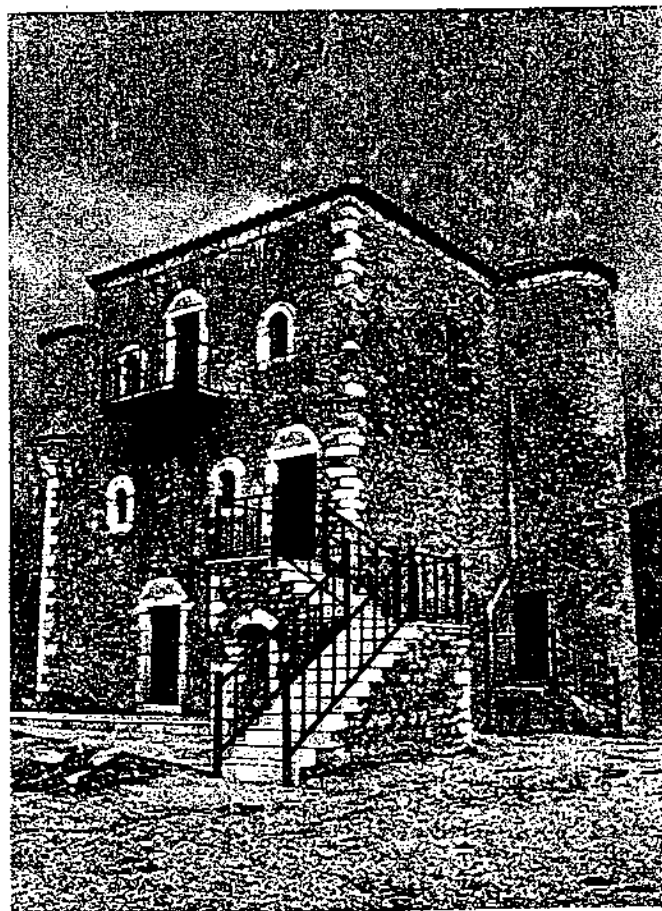
Η επένδυση αυτή υπάρχει ένα βασικό πλεονέκτημα: οι επισκέπτες μετέχουν από τη σκοπιά των επισκεπτών σε ταξίδια ή δραστηριότητες οικολογικού τουρισμού, είναι άκρως υποχρεωμένοι για το τι πρόκειται να δουν. Είναι ενημερωμένοι

και οργανωμένοι, επικοινωνούν πολύ αποτελεσματικά με άλλες ομάδες ή τουριστικά πρακτορεία και μπορούν να αποδειχθούν εξαιρετικά επωφέλεις για την περιοχή που επισκέπτονται, είτε άμεσα, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, είτε έμμεσα με την προβολή που θα προσφέρουν αμέσως μετά στο συγκεκριμένο τόπο.

Για να είμαστε, όμως, πιο σαφείς: Όταν λέμε πως μια περιοχή «θέλει» ή «δε θέλει» να επενδύσει τουριστικά σε έναν τομέα, η ευθύνη αυτόματα μετακυλιζεται στην τοπική αυτοδιοίκηση και στους φορείς που μετέχουν στη λήψη των αποφάσεων. Αυτοί είναι που θα διεκδικήσουν συμμετοχή των πολιτών, πόρους, νομοθετική προστασία, προβολή ή ό,τι άλλο κριθεί απαραίτητο, ενώ είναι οι ίδιοι που πρέπει πρώτοι να αποδείξουν την οικολογική και πολιτισμική τους ευαισθησία στις δικές τους δραστηριότητες.

Η Αχαΐα δεν υπάρχει ακόμα στους περισσότερους χάρτες των ελληνικών και των ξένων πρακτορείων ή των οικολογικών οργανώσεων, σε ότι αφορά τον οικολογικό τουρισμό. Κι αν πρέπει απαραίτητα να βρούμε ένα αισιόδοξο στοιχείο, είναι η αναζήτηση νέων διεξόδων για την ανάπτυξη της περιοχής. Μήπως να δούμε πιο σοβαρά και με άλλο μάτι το δικό μας περιβάλλον;

[1] Απόσπασμα από κείμενο της ομάδας «Ταξίδια επικοινωνίας - Tagwerk» που εδρεύει στη Γερμανία και ειδικεύεται στην οργάνωση ταξιδιών οικολογικού τουρισμού σε όλο τον κόσμο (www.tagwerk.net). Το κείμενο δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «ΟΙΚΟΤΟΠΙΑ», τ. 21, Απρίλιος - Ιούνιος 2002».

Στο σημείο αυτό φθάσαμε στα Συμπεράσματά του Συνεδρίου ή για να είμαστε ακριβέστεροι στη διατύπωση των βασικών διαπιστώσεων που προκύπτουν μέσα από το σύνολο των εισηγήσεων και συζητήσεων που διεξήχθησαν μέχρι τώρα και στον εντοπισμό προβληματισμών που αναδόθηκαν και που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

Η πρώτη και βασική διαπίστωση του Συνεδρίου είναι ότι δεν υπάρχει μια και μοναδική "μαγική συνταγή" ως απάντηση στο αίτημα Διαχείρισης των Επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές. Αντιθέτως, υπάρχει ένα μεγάλο φάσμα δυνατοτήτων και εργαλείων, που έχουν τόσο διερευνηθεί σε θεωρητικό επίπεδο όσο και έχουν εφαρμοστεί στην πράξη. Τα εργαλεία που έχουμε στη διάθεσή μας μπορούν αδρά να ομαδοποιηθούν σε Κανονιστικά, Οικονομικά, Οργανωτικά και Παρεμβάσεων Υποδομής και είχαμε την ευκαιρία να ακούσουμε παραδείγματα εφαρμογής τους - με τις θετικές και αρνητικές όψεις τους - σε Προστατευόμενες Περιοχές από διάφορα μήκη και πλάτη του πλανήτη. Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η κάθε Προστατευόμενη Περιοχή αποτελεί μια ειδική περίπτωση και ως τέτοια απαιτεί εξειδικευμένη προσέγγιση. Η επιλογή των καταλληλότερων για κάθε περίπτωση μεθόδων και εργαλείων ανάμεσα στα πολλά διαθέσιμα αποτελεί βασικό καθήκον αυτών που αναλαμβάνουν πρωτεύοντες ρόλους στη διαχείριση καθαρής Προστατευόμενης Περιοχής.

Η θεματολογία του Συνεδρίου περιστράφηκε ουσιαστικά γύρω από τέσσερις έννοιες-κλειδιά, που όμως δεν χαρακτηρίζονται ούτε από τον ίδιο βαθμό καθαρότητας ως προς τη σημασία τους ούτε και από συναντίληψη ως προς το περιεχόμενό τους. Γι' αυτό, παράλληλα με τη διατύπωση των βασικών διαπιστώσεων και αναδυόμενων προβληματισμών από τις εργασίες του Συνεδρίου, θα επιχειρήσω ένα σχετικό ξεκαθάρισμά του περιεχομένου τους και των συνοδών χαρακτηριστικών τους. Οι έννοιες αυτές είναι:

- Επισκέπτες
- Προστατευόμενες περιοχές
- Φέρουσα ικανότητα
- Διαχείριση (Επισκεπτών)

Ως προς τους Επισκέπτες - ίσως την πιο σαφή από τις έννοιες αυτές - προέκυψε ότι αυτοί που θεωρούμε γνήσιους οικοτουρίστες δεν φαίνεται να συνιστούν ουσιαστικό πρόβλημα. Οι ψεύδο- οι κατ' επίφαση οικοτουρίστες, οι βιομηχανικού τύπου τουρίστες είναι εκείνοι που ενδέχεται να δημιουργήσουν πρόβλημα, εκεί όπου σήμερα δεν υπάρχει έντονο. Όπως πολύ επιτυχώς επισήμανε ένας από τους εισηγητές "προστατέψτε το και θα έρθουν". Και αυτό αντικατοπτρίζει μια πραγματικότητα σε διεθνές επίπεδο, που θα πρέπει έγκαιρα να αντιμετωπίσουμε.

Ως προς τις Προστατευόμενες Περιοχές, παρότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσά τους, που σχετίζονται με το μέγεθός τους, με το χαρακτήρα του κατ' εξοχήν προστατευτέου αντικειμένου τους, με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του φυσικού και κοινωνικού τους περιγύρου κ.κ., όλες τις συνδέει ένας κοινός κρίκος - ότι διέπονται από ειδικό καθεστώς ως προς τις επιτρεπόμενες ανθρώπινες δραστηριότητες εντός

Η Φέρουσα Ικανότητα, που ουσιαστικά εκφράζει πόσους χιιράει ένα σύστημα χωρίς να κινδυνεύσει να καταρρεύσει, αποτέλεσε ιδιαίτερα αμφιλεγόμενη έννοια σ' αυτό το Συνέδριο. Πολύ λίγοι ήταν οι καθαροί υπερασπιστές της ως αποτελεσματικού τρόπου εκτίμησης της αντοχής των συστημάτων που εμπιρουν τον άνθρωπο και εν προκειμένω των Προστατευόμενων Περιοχών. Πιστώω ότι εκφράζω το κοινό αίσθημα - με λίγες ίσως εξαιρέσεις - εάν πω ότι ενώ φαίνεται χρήσιμη επικοινωνιακά, στην πράξη, ως εργαλείο διαχείρισης, δεν φαίνεται να βοηθάει ουσιαστικά. Θα ήθελα να επισημάνω, ωστόσο, ότι η φέρουσα ικανότητα και τα παρελκόμενά της υπήρξε εξαιρετικά χρήσιμη ως αφιέρια αναζητήσεων. Και θα ήθελα να προσθέσω ότι στην Επιστήμη γενικότερα δεχόμαστε ότι είναι προτιμότερη μια κακή θεωρία παρά η απουσία θεωρίας. Μια θεωρία πριν γίνει κοινά αποδεκτή περνάει από χίλια κόσκινα. Εξετάζουμε το πεδίο εφαρμογής της, την αξιοπιστία της, τα όριά της. Μισρούμε να τη συμπληρώσουμε, να την τροποποιήσουμε ή εντέλει, εάν αποδειχτεί αναποτελεσματική και αναξιόπιστη, να την απορρίψουμε. Όμοιος η ύπαρξη θεωρίας σημαίνει ότι έχουμε ένα νοητικό σχήμα με βάση το οποίο ερευνούμε και ότι δεν πορευόμαστε στα τυφλά. Και υπό αυτή την έννοια, μέσα από τις προσπάθειες εκτίμησης της Φέρουσας Ικανότητας Προστατευόμενων Περιοχών, οδηγήθηκα σε γόνιμους προβληματισμούς και διαπιστώσεις.

Θα πρέπει άλλωστε να επισημανθεί ότι η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από την εκτίμηση της Φέρουσας Ικανότητας στην εκτίμηση της σχέσης μεταξύ έντασης χρήσης της Προστατευόμενης Περιοχής από τους Επισκέπτες και έντασης των επιπτώσεων δεν οδηγεί πάντα σε ανάλογα αποτελέσματα. Για παράδειγμα, είδαμε σε δύο από τις Εισηγήσεις δύο διαφορετικά μοντέλα που εκφράζουν μια τέτοια σχέση. Στο ένα, η ένταση των επιπτώσεων από την παρουσία Επισκεπτών αυξάνεται τυθώς ανάλογα με την αύξηση της χρήσης της Προστατευόμενης Περιοχής. Στο άλλο, δεν υπάρχει τέτοια γραμμική σχέση. Για ένα ευρύ φάσμα τιμών, η ένταση των επιπτώσεων μπορεί να παραμένει χαμηλή έστω κι αν αυξάνεται κατά πολύ η ένταση της χρήσης, ενώ για ένα άλλο φάσμα τιμών η ένταση των επιπτώσεων μεγεθύνεται δραματικά με μικρή μόνο αύξηση της έντασης χρήσης. Με άλλα λόγια, στην πρώτη περίπτωση υπάρχει ισότιμη και στη δεύτερη ανισότιμη συνεισφορά της χρήσης της Προστατευόμενης Περιοχής από τους Επισκέπτες στην εμφάνιση αρνητικών επιπτώσεων.

Το επόμενο ερώτημα αφορά στο αν θα πρέπει να εγκαταλειφθεί η προσέγγιση της Φέρουσας Ικανότητας μετά τις τόσες αντιδράσεις και προβληματισμούς που έχουν εγερθεί. Πριν δώσω απάντηση ως συνισταμένη των απόψεων των παρισταμένων, θα ήθελα να επισημάνω ότι στον επιστημονικό λόγο έχουμε αρκετές περιπτώσεις όπου αυτό που ισχυριζόμαστε είτε δεν αποδίδει την πραγματικότητα ή είναι μη μετρήσιμο. Για παράδειγμα, λέμε ότι ένα είδος προσαρμόζεται. Όλοι όμως οι περί την Βιολογία και Οικολογία ξέρουμε ότι στην πραγματικότητα κανένα είδος δεν προσαρμόζεται. Είναι η φύση, είναι το περιβάλλον που ξεσκατάρουν, που απορρίπτουν όσους δεν είναι ικανοί από αυτούς που είναι υπαρκτοί. Μιλάμε ακόμα για την ισορροπία της φύσης και την ανάγκη διατήρησής της. Ποιος όμως κατάφερε να μετρήσει την ισορροπία της φύσης; Η ισορροπία που διαπιστώνουμε είναι μόνο μαθηματικού τύπου - στα τεχνητά μοντέλα που κατασκευάζουμε. Αλλά αυτή σίγουρα δεν είναι η ισορροπία της φύσης. Κατά ανάλογο τρόπο θα έλεγα ότι μπορούμε να

Παρέμβαση

Δρ Ελένη Καλογεροπούλου-Gilleron

Ερευνήτρια ΚΕΠΕ

Οικονομολόγος, Διεθνής Επιστημονικός Εμπειρογνώμονας Τουρισμού

Εφόσον η συνολική εικόνα του περιβάλλοντος σε παγκόσμιο επίπεδο παραμένει εξαιρετικά ανησυχητική και σε αυτό πια συμφωνούμε όλοι, το πρόβλημα της φέρουσας ικανότητας και η διαχείριση επισκεπτών στις Προστατευόμενες Περιοχές αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία. Έτσι, είναι λογικό να αρχίσω πρώτα απ' αυτό το θέμα και στη συνέχεια να θίξω το θέμα της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στη διαχείριση, διότι αν δεν εξασφαλίσουμε την αρμονική ύπαρξη της Προστατευόμενης Περιοχής με το φυσικό, το κοινωνικό και το δομημένο περιβάλλον, τότε, οι κάτοικοι θα κληθούν ουσιαστικά να συμμετέχουν σε μία διαδικασία η οποία θα τους οδηγήσει, μεσοπρόθεσμα ή μακροχρόνια σε υποβάθμιση και καταστροφή της «Προστατευόμενης Περιοχής».

Για όσους έχουν ασχοληθεί με το θέμα της φέρουσας ικανότητας, γνωρίζουν ότι η διεθνής βιβλιογραφία, αλλά και η διεθνής πρακτική μας προσφέρει διάφορες λύσεις, των οποίων ο βαθμός επιτυχίας εξαρτάται από την παραδοχή με βάση την οποία τις επιλέγουμε.

Έχοντας μακρόχρονη εμπειρία σε θέματα Τουριστικού Προγραμματισμού και ερευνώντας τις σχέσεις Οικολογίας και Τουρισμού, νομίζω ότι πρέπει πια να είναι ξεκάθαρο σε όλους ότι:
Προστατευόμενη οικολογική ή πολιτιστική περιοχή δεν σημαίνει υποχρεωτικά «Να η ευκαιρία για τουριστική ανάπτυξη!» Η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να προχωρεί εφόσον οι οικολογικές ή και πολιτιστικές ισορροπίες το επιτρέπουν και όσο χρονικό διάστημα το επιτρέπουν. Οι οικολογία και ο τουρισμός μπορεί να συμβιώνουν. Αν χρειαστεί όμως να πάρουν διαζύγιο, αυτό θα πρέπει να είναι «συναινετικό» και να μην θυσιαστεί η οικολογική ισορροπία και η μακροχρόνια αρμονία σε οικονομικά συμφέροντα. Τις οικονομικές ανάγκες της Περιοχής πρέπει να τις μελετήσουμε και να τις λύσουμε, χωρίς να επιβαρύνουμε επιπλέον τη Φύση ή την πολιτιστική κληρονομιά μας. Ας κάνουμε όπως με το εισόδημά μας : αν δεν μπορούμε να αυξήσουμε το εισόδημά μας, έτσι ώστε να μπορούμε και να καταναλώνουμε όσο θέλουμε και να αποταμιεύουμε, τότε μειώνουμε την κατανάλωση, για να μπορέσουμε να αποταμιεύσουμε και να χαρούμε κάτι στο μέλλον, εμείς ή δικό μας. Ας κάνουμε το ίδιο όταν πρόκειται για περιοχές ευαίσθητες. Σε μία εποχή υπερκατανάλωσης και βουλιμίας, όπου όλα θυσιάζονται για την κερδοφορία και τη διασκέδαση, εμείς ας δεχτούμε ότι με χαρά θα «νηστέψουμε», αν χρειαστεί, παραιτούμενοι από μια παρούσα υπερκατανάλωση και καταθέτοντας το δικαίωμά μας, σαν bonus, στη Τράπεζα της Φύσης και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για να το επενδύσει για τις επόμενες γενιές και αυτό ας γίνει με τη δική μας υπεύθυνη απόφαση, ας είναι αποτέλεσμα της οικολογικής μας συνείδησης και του προσωπικού μας ήθους. Εξ άλλου, τα πρόσφατα αποτελέσματα επιστημονικών ερευνών επιβεβαιώνουν αυτούς τους προβληματισμούς :

-Παρά το γεγονός ότι ελάχιστοι τουρίστες (15.000 το χρόνο) επισκέφθηκαν την Ανταρκτική και μάλιστα άνθρωποι με δεδομένα ενδιαφέροντα αναφορικά με τον συγκεκριμένο χώρο, εντούτοις προκάλεσαν προβλήματα στο περιβάλλον της παγωμένης Ηπείρου μεταφέροντας με τα παπούτσια τους επικίνδυνα βακτηρίδια, όπως ανακοίνωσε πρόσφατα ομάδα εξειδικευμένων ερευνητών του Νοσοκομείου Freemantle, η οποία πραγματοποίησε δειγματοληψίες τα δύο τελευταία χρόνια στη περιοχή.

-Στις ΗΠΑ, εκεί που βρίσκονται οι Καταρράκτες του Νιαγάρα, οι επιστήμονες με κατάπληξη διαπιστώνουν ότι, κοντά από τα σημεία που περνούν οι τουρίστες για να επισκεφθούν τους Καταρράκτες, έχουν πια εξαφανιστεί πολλά φυτά και λουλούδια τα οποία άλλοτε ευδοκίμουν στη περιοχή.

Αλλά τα πράγματα δεν είναι πιο καθησυχαστικά στο πεδίο του Πολιτισμού. Σας μεταφέρω τους προβληματισμούς του Ανώτατου Συμβουλίου των Αιγυπτιακών Αρχαιοτήτων του οποίου ο Γεν. Γραμματέας παρατηρώντας το περιβαλλοντικό αδιέξοδο στο οποίο οδηγούνται οι Πυραμίδες του Gizeh, δήλωσε πρόσφατα " δεν μπορούμε πια για να ευχαριστούμε τους ανθρώπους να βλάπτουμε τα μνημεία".

Συμπερασματικά λοιπόν θα έλεγα, όποια και να είναι η μέθοδος μέτρησης της φέρουσας ικανότητας μίας περιοχής, αν δεν έχουμε ενσυνείδητους οικολογικά κατοίκους και επισκέπτες, μεσοπρόθεσμα ή μακροχρόνια, δεν θα αποφύγουμε την "βλάβη" στη Προστατευόμενη Περιοχή, διότι καμία μέθοδος δεν προβλέπει να διαθέτουμε έναν αστυνομικό δίπλα σε κάθε επισκέπτη. Κάθε μέθοδος διαχείρισης έχει τα όριά της και από εκεί και πέρα υπάρχει η συνείδηση και το ήθος του καθενός ο οποίος εμπλέκεται σε αυτή την διαδικασία προσφέροντας Υπηρεσίες ή καταναλώνοντάς τις. Εξ άλλου, η αντικειμενικότητα των αποτελεσμάτων των δειγματοληπτικών ερευνών και των επιθεωρήσεων, όταν μάλιστα πραγματοποιούνται από τις εταιρείες οι οποίες έχουν και την επιχειρηματική εκμετάλλευση της Προστατευόμενης Περιοχής, πρέπει να αποτελούν αντικείμενο προσεκτικής ανάλυσης.

Η γνώμη μου λοιπόν είναι ότι : μεγάλη έμφαση οικονομική, οργανωτική, εκπαιδευτική πρέπει να δοθεί στην οικολογική αγωγή μικρών και μεγάλων. Η οικολογική αγωγή πρέπει να αποτελεί πλέον βασικό μάθημα σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και η ευαισθητοποίηση να αρχίζει από το νηπιαγωγείο. Οι μη Κυβερνητικές Οργανώσεις έχουν μία τεράστια δουλειά να κάνουν σε αυτό τον τομέα και οι Κυβερνήσεις πρέπει να τους παρέχουν τα μέσα για την υλοποίηση και συνέχιση τέτοιων Προγραμμάτων.

Η συμμετοχή λοιπόν των κατοίκων, τότε μόνο είναι ουσιαστική, όταν οι κάτοικοι αποφασίζουν και συμμετέχουν έχοντας οικολογική συνείδηση. Σε κάθε άλλη περίπτωση κινδυνεύουν οι ίδιοι να αποτελέσουν αντικείμενο εκμετάλλευσης και δημαγωγίας.

